

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2017 Szeptember ■

XXVI. ÉVFOLYAM, 2017. SZEPTEMBER

TARTALOM

KALLIGRAM — 25 ÉV

■	3	SZILÁGYI ZSÓFIA	■
		Nem üzlet	(esszé)
■	8	TÉREY JÁNOS	■
		Intő	(részlet a <i>Káli holtak</i> című regényből)
■	14–15	HORVÁTH IMRE OLIVÉR	■
	14	Impotencia	
	14	Előhang	
	15	Séta	(versek)
■	16	SZEIFERT NATÁLIA	■
		Az altató szerekről	(regényrészlet)
■	24–27	CAROLINE BERGVALL	■
	24	A Nem Mese (Temetés)	
	25	VIA. Tizennyolc Dante-variáció	(versek Seláf Levente fordításában)
■	28	CSILLAG LAJOS	■
		A huszonnyolcadik napon	(novella)
■	34–35	KAZSIMÉR SOMA	■
	34	Fűtésszezon	
	34	Hárító	
	35	Légópince	(versek)
■	36–37	SZANKA DÓRA	■
	36	Tavaszi zsongás a belvárosban	
	37	Kárhozat	
	37	Tűz és jég	
	37	Újra meg újra	
	37	A rossz kulcsok	(versek)
■	38	POTOZKY LÁSZLÓ	■
		Égéstermék	(regényrészlet)
■	42–44	KOZMÁR KLÁRA	■
	42	Keresés	
	43	Morál	
	44	Rondó	(versek)

■	45	SZÖLLŐSI BARNABÁS	
		Lehetőség	(novella)
■	55–57	CZAPÁRY VERONIKA	
	55	Nem maradhat így, nem maradhat így	
	56	Vagy csak viccnek szánta Isten az egészet	(versek)
■	58	SÁNTHA JÓZSEF	
		A faluban furulyáznak	(novella)
■	61–62	FELLINGER KÁROLY	
	61	Kint és bent	
	61	Halottak élén	
	61	Elalvás előtt	
	61	Emelkedő	
	62	Hadüzenet nélkül	
	62	Karácsonyi ének	
	62	Üzemanyag	(versek)
■	63	KULCSÁR SZABÓ ERNŐ	
		Irodalom és nyelvi tudat a magyar modernségben	(tanulmány)
■	74	TAKÁTS JÓZSEF	
		A gyűjtőlencse	(tanulmány)
■	80–92	feketEpe	
		Minek Kollektíva	
		(fotó: Nagy M. Hedvig, Nagy Zopán, Syporca Whandal)	
		szöveg: Ferdinánd Zoltán, Virág Krisztina, Haynal Ákos,	
		Nagygyörgy Zoltán, Varga Imre)	
■	93	BÁN ZOLTÁN ANDRÁS	
		NOÉ VENDÉGLŐJE – 35. számla	
		Magyar nemzeti vízözön	(esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu
Csehy Zoltán (Pozsony)
csehyzoltan@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2017)

Nemzeti Kulturális Alap

GRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 39/17,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligram.eu

NEM ÜZLET

Amikor elindult a Kalligram Kiadónál a Kosztolányi Kritikai Kiadás, az egyik sorozatszerkesztővel, Szegedy-Maszák Mihállyal interjút készített Urfi Péter a Magyar Narancsban (a beszélgetés a 2011/5-ös számban jelent meg). Az ezt a vállalkozást megalapozó kutatás akkor már évek óta tartott, a vége pedig nehezen volt belátható: annyit nyilvánvalóvá tett Szegedy-Maszák, elmondta nekünk, a munkatársainak is sokszor, hogy a befejezésnél, akár elhisszük ezt, akár nem, ő már egészen biztosan nem lesz jelen. A sorozat jelenleg 11 kötetet tud felmutatni, a jövője pedig bizonytalan, talán még inkább, mint hat évvel ezelőtt. Nem a kiadói elszánás tűnt el, a könyvek mögött álló kutatócsoportok sorsa vált kérdésessé: egy kritikai kiadás pedig nem egyszerűen szövegek közreadását jelenti, még akkor is sokkal többet nyújt jól ismert szövegek jegyzetekkel ellátott verziójánál, ha nem a hagyatékból váratlanul előkerült, sosem látott műveket tesz olvashatóvá. A jelentősége azonban még a szakmabeliek számára sem egyértelmű. Veres András, a kritikai kiadás másik sorozatszerkesztője (a harmadik Dobos István) így fogalmazott *A József Attila és Kosztolányi Dezső kritikai kiadások újdonságairól* című tanulmányában, a *Literatura* című irodalomtudományi szakfolyóirat 2011/3-as számában (vagyis körülbelül ugyanakkor, amikor a nagyközönségnek szánt Szegedy-Maszák-interjú készült):

Az új keletű előítéleteességet példázta az a kolléga, aki a Kosztolányi-sorozat első két kötetének megjelenése után azt nyilatkozta, hogy az anyagi forrásokat inkább a művek eredeti értelmezésének növelésére kellene fordítani, mint a kétségtelenül fontos, de mégiscsak másodközlésnek számító szövegkritikai kiadásra. Már ez a fajta szembeállítás sem mondható magától értetődőnek, hiszen a kritikai kiadás szövegközlése eleve szoros olvasást, azaz igen alapos értelmezést igényel, amely sokszor *eredeti felismerésekhez is vezet*.

Természetesen egy kritikai kiadás, amelynek egyes kötetei nem pusztán az egyes szövegváltozatokkal és a fellelhető kéziratokkal ismertetik meg a szakmát és a szélesebb olvasóközönséget, de tájékoztatnak a művek keletkezéstörténetéről, egykori és későbbi fogadtatásukról, akár még különféle fordításairól és adaptációikról is, mégiscsak a könyvpiacra kerül, és így az olvasók kegyeiért kell küzdenie. Pontosan tisztában volt ezzel, vagyis a kiadó áldozat- és kockázatvállalásával Szegedy-Maszák Mihály is, hiszen Urfi Péter az elkövetkezendőket firtató kérdésére ezt válaszolta:

Megjelentetésük részben anyagi kérdés, hiszen ez a Kalligram Kiadótól áldozat, nekik ez nem üzlet.

Meglepő lehet talán, hogy a szellem, a tudomány, a (szépirodalmi, irodalomtudományos, zenei, képzőművészeti) műveltség pótolhatatlan képviselője üzletről beszélt a kritikai kiadás kapcsán: világosan látta azonban Szegedy-Maszák, még ha nem is volt ettől a belátástól lelkes, hogy az irodalom és a piac, a könyv és a pénz egymástól elválaszthatatlan. Hiszen olyan korszakkal foglalkozott hosszú évtizedeken át, amelyben az írók, köztük Kosztolányi, ki voltak téve a lapok és a kiadók meg az olvasók elvárásainak, illetve nem tudták elkerülni a siker kergetésének buktatóit, és függetleníteni magukat a pénz hajszolásának az életművüket is alakító hatásaitól. És tudta azt is Szegedy-Maszák Mihály, hogy ő maga, legalábbis élete utolsó harmadában, egy ehhez hasonló korszakban él: ezért mondta a Katona József Színház színpadán, mint az Aegon-díjat Péterfy Gergely *Kitömött barbár* című, 2014-ben megjelent könyvének odaítélő szakmai zsűri elnöke, általános derűtlenséget keltve, hogy azért is örül a díjnak, mert a regény szakmai és pénzben is mérhető sikere ellensúlyozza majd azt veszteséget, amelyet az ő életműsorozata „termel” a Kalligramnak. A laudációjában pedig (amely Péterfy Gergely honlapján elolvasható), hogy az ő szavát használjam, a „parlagiság” eluralkodásáról beszélt, és arról, mi mindent kell megtennie a szellem emberének – a pénzért:

Kénytelen arra a következtetésre jutni [mármint Kazinczy – Sz. Zs.], hogy számára a tudás története veszteségtörténet. Élete végén már az új magyar nemzedék is ellene fordul, s ő pénzkeresés végett kénytelen olyan munkát is magyarrá fordítani, mely szöges ellentétben áll ifjúkori eszméivel. A föllázadt parasztoktól – akik őt okolják a kolera terjedéséért – csak a halál menti meg.

Azért is emelhette ki a megélhetésért kötött elkészerítő kompromisszumokat rövid méltatásában, mert a *Kitömött barbár* olyan könyvnek látta, amellyel a kiadó nem követett el megalkuvást, nem áldozta fel az értéket a sikerért. Olyan regénynek tartotta tehát, amely „a szélesebb közönség tetszését is kiváltja, de vájtfülü olvasó igényeit is kielégíti”. Persze, egy kritikai kiadás sokkal nehezebb helyzetben van, mint egy kortárs regény, nem tehet engedelményeket annak érdekében, hogy az egyes darabjait többen vásárolják meg: nem vállalkozhat arra, hogy szenzációkat és botrányokat mutasson fel, esetleg annak árán is, hogy kétes hitelű szövegeket sorol be egy szerzői életműbe. (Kosztolányi esetében az antiszemita, szélsőjobboldali szövegeket közlő Pardon rovat közreadása jelenti a legnagyobb kockázatot, miközben kétségtelenül ez lehetne a legnagyobb sajtóviszhangot kiváltó kötet egyúttal: ez a nyilvánosság azonban nem feltétlenül tenne jót sem Kosztolányinak, sem a Kosztolányi-értésnek. Persze, ha minden kétséget kizáróan kiderülne, hogy ezeknek a szövegeknek helyük van egy kritikai kiadásban, akkor, bármennyire fájdalmas, vállalni kellene a felfokozott érdeklődést is.) A kritikai kiadás úgy teszi próbára egy kiadó teherbírását, úgy jelzi talán legpontosabban az értékek melletti elkötelezettségét, hogy azt mutatja meg: a szerző fejétől az olvasó kezéig hány „idegen” avatkozhat bele egy szöveg alakulásába. Már az alkotó életében a legkülönbözőbb „beavatkozók” kell számolnunk: lehet ilyen az író barátja, aki véleményt mond a készülő kéziratról, de a szerkesztője is, aki beleszólhat a mondatokba, a szerkezetbe, de akár a címbe vagy a műfaj-meghatározásba is. Ahogy a piaccal is számoló irodalmi korszakokban a könyv eladhatósága miatt a cím, a borító, a fülszöveg, a reklám (és a kampány során használt „címkék”, szlogenek) többnyire ugyancsak nem szerzői, hanem kiadói döntések nyomán alakulnak ki.

Hiszen az irodalmi élet, ha ebbe azok ritkán is gondolnak bele, akik a könyvekre kíváncsiak (és mennyire hálásnak kell lennünk azért, hogy ilyen emberek, hívjuk őket egyszerűen olvasóknak, léteznek még), messze nem pusztán az írók közösségét jelenti: ott vannak mellettük a kritikusok, az irodalomtörténészek, akiknek a könyvek és az olvasó közti út „járhatóvá tételén” kellene munkálkodniuk, meg mindazok, akik egy-egy könyvön dolgoznak, és általában csaknem teljesen láthatatlanok. Esterházy Péter tavalyi (most már biztosan tudjuk, utolsó) könyvheti megnyitójában éppen őket hozta ki a fényre:

Mennyi munka van egy könyv mögött! Gépírók, korrektorok, tördelők, grafikusok, szerkesztők, főszerkesztők, kiadóvezetők, hol névtelen, hol nevesíthető, de mindenképp áldozatos munkája. Ritkán gondolunk rájuk a hétköznapi életben, legyen ez hangsúlyosan az ő ünnepük is.

Esterházy számára nem volt kérdés, hogy az írótól az olvasóig kacsaringós út vezet, és sokan kellene ahhoz, hogy egy-egy ötlet vagy könyv ne akadjon el „útközben” – ahogy Szegedy-Maszák Mihályban sem merült föl az, hogy egy irodalomtörténésznek ne lenne kötelessége olvasni a kortársait, szóban és írásban megnyilatkozni róluk. Hiszen az érték az ő számára nem pusztán a klasszikusokat jelentette: így vitte hosszú éveken keresztül főszerkesztőként a jelen és a félmúlt szerzőinek munkásságát értelmező Tegnapi és Ma sorozatot, állt oda Barnás Ferenc, Grendel Lajos vagy Esterházy Péter mellé, és figyelmeztetett utolsó kötetében (*Jelen a múltban, múlt a jelenben*, Kalligram, 2016), talán egész munkássága legszemélyesebb szövegében (*Értelmiségi csoportosulások kísérletei a magyar kultúra átalakítására a XX. század utolsó harmadában*) arra, hogy a szellemi és a politikai értékrend milyen távolra került egymástól:

Ha Esterházy Pétert 65. születésnapján a magyarországi szlovák nagykövet hívja meg ebédre, és köszöntésére aznap este a budapesti Szlovák Intézetben kerül sor, akkor ebből azt lehet sejteni, hogy a politikai vezetők nincsenek tisztában a szellemi értékekkel.

Arra kitérni talán méltatlannak is érezte volna Szegedy-Maszák, mi minden bújhat meg a „nincsenek tisztában” fordulat mögött: annyi mindenesetre biztos, és számomra ezúttal ez a legfontosabb, hogy az irodalmi élet egyes szereplői, a szerzők, a kiadók munkatársai, az irodalomtörténészek, a kritikusok ugyanabban a játszmában vesznek részt. Hiszen a szövegkiadások csakúgy alakítják az egy-egy klasszikusról kialakult képünket, ahogy egyes monográfiák vagy tanulmányokban megfogalmazott értelmezések, de mindezek keveset érnek akkor, ha valamely jelentős, véleményformáló kortárs szépirodalmi alkotás, akár esszé, tanulmány. Jól példázza ezt a Mór-értés, amelynek átformálódásához az utóbbi években megjelent naplók kiadások ugyanúgy kellettek, mint azok a kortárs szövegek (többek közt Nadas Péter, Oravecz Imre, Grecsó Krisztián regényei), amelyek újraolvasták Mór-értést, ahogy a Mór-értés értelmezést átalakítani kívánó munkák is. (Utóbbiak közül több is a Kalligramnál jelent meg, így az én két kötetem – *A továbbélő Mór-értés, Mór-értés Zsigmond* – 2008-ban és 2013-ban, illetve Benyovszky Krisztián *Fosztogatás* című könyve 2010-ben.) Esterházy Péter, aki egymaga rengeteget tett egyes elődjei újraértékeléséért, a *Hasnyálmirigynapló* tanúsága szerint 2015 szeptemberében a Kosztolányi Kritikai Kiadás egyik első kötetét vette elő:

Munka címén egy Kosztolányi-kötetet lapozok, „most elmondom, mint veszttem el”, betegségének és halálának dokumentumai, Kalligram. Akkor is lenyűgöző kötet, ha makkegészséges vagy.

Esterházy ekkor már, tudta ő is, tudjuk mi is, nem volt makkegészséges („Ez a makk, ez a makk, tudni kéne róla valamit.”): ahhoz a kötethez nyúlt, amely a nagybeteg Kosztolányit mutatja meg az olvasónak. Azt a szerzőt, aki akár teljesen láthatatlan maradhatott volna, ha nincs szándék rá, hogy ezeket a betegen írt feljegyzéseket kötetbe rendezzék, miként Arany Zsuzsanna tette, és nincs kiadó, amely mindezt megjelenteti: hiszen ezek az írások nem az egykorú olvasónak készültek. Esterházy számára, a *Hasnyálmirigynapló*ban mindenképp, ez a kötet egy kortársa Kosztolányi-értelmezésével kapcsolódott össze. Tandori Dezső idézte föl:

Kosztolányi nélkül ne akarjunk szellemi életet élni. Még ha jött is annyiféle szellem háromnegyed század során. De ment is. Kosztolányi maradt.

A mostanra már németül is megjelent *Hasnyálmirigynapló* egészen messzire viszi el a Kalligram és a Kosztolányi Kritikai Kiadás hírét – de legalább ennyire fontos, hogy a magyar olvasók figyelmét felhívja a vállalkozásra. Hiába van igaza Tandorinak abban, hogy „Kosztolányi maradt”, éppen az író népszerűsége miatt gondolhatják sokan, hogy aligha lehet róla újat mondani. A kritikai kiadás azonban látványos botrányok és szenzációk nélkül is cáfolhatja ezt a vélekedést, hozzájárulhat az életmű hangsúlyainak átrendezéséhez – és sok egyéb, mondhatnám, járulékos következménye lehet. Ha, például, a Kosztolányi-írások változatait, sajtómegjelenéseit számba vesszük, jobban látjuk a korabeli sajtóviszonyokat, különösen az 1920 előtti időszak szinte átláthatatlannak tűnő dzsungelét. Kiderül, többek közt, mennyi napilap volt az erdélyi sajtóban, vagy az, hogy az egyes lapok olvasóközönsége egész egyszerűen nem ért össze: ezért volt lehetséges, hogy egy-egy Kosztolányi-novella gyors egymásutánban jelenjék meg a Bácskában, valamilyen budapesti és vidéki lapban, illetve Erdélyben is, ráadásul olyan módon, hogy többször megkapta az „eredeti tárca” címkét. De felfedezhetjük azt is, hogy a korai novellák sokkal hosszabb életet éltek Kosztolányi átalakító buzgalmának kitéve, mint a pálya utolsó szakaszára tehető Esti-szövegek. Éppen ezért többet is változtak, hiszen Kosztolányi mintha olyan alkut kötött volna fiatal önmagával, mint Esti Kornél az elbeszélővel:

– De a mi stílusunk homlokegyenest ellenkezik. Te újabban a nyugalmat, az egyszerűséget kedveled. Klasszikusok a példaképeid. Kevés dísz, kevés szó. Az én stílusom ellenben még mindig nyugtalan, kócos, zsúfolt, cifra, regényes. Javíthatatlan romantikus maradtam. Sok jelző, sok hasonlat. Ezt nem engedem elsikkasztatni. / – Tudod mit? – nyugtattam meg. – Itt is felezünk. Amit mondasz, fölveszem gyorsírásban. Aztán majd törlök. / – Milyen kulcs szerint? / – Tíz hasonlatodból marad öt. / – Száz jelzőből pedig ötven – tette hozzá Kornél. – Helyes.

Vagyis amikor Kosztolányi újra és újra elővette a saját műveit, elkezdte irtani a sokszoros jelzős szerkezeteket, jelentősen húzott a szövegeiből. A húszas évektől kezdve pedig a magyartírói buzgalma elérte azokat a novelláit, amelyeket abban az időszakban is újraközölt: így lett a *melankolikusból méla* (a *Szereteklek* című novella egyes változataiban), a *szenzitívából érzélgős* (a *Két öreg úr* vagy *Öregurak* két verziójában), de arra is van példa, hogy a cím változott meg: így lett az először *Appendicitis* címmel közreadott novellából *Vakbélgyulladás*. A novellák között különös értéksorrendet is felállít az újraközlések száma: Kosztolányi ítéletet is mondott azokról a műveiről, amelyeket kevesebb alkalommal közölt újra, így voltaképpen az általa gyengébbnek tartott, kevesebb helyen módosított szövegeivel van könnyebb dolgunk. Persze, ezt a rengeteg újraközlést, kár lenne ezt tagadni, elsősorban üzleti okok magyarázták, hogy ilyen egyszerűen fogalmazzak, a honorárium maximalizálásának vágya: hogy aztán éppen ez a sok szövegváltozat, egy-egy írás gazdaságos felhasználása tegye a kritikai kiadást annyira gazdaságtalanná. Hiszen ennek köszönhetően lett akkora vállalat a forrásgyűjtés, vagyis annak feltérképezése, hol, mikor jelentek meg Kosztolányi egyes szövegei a sajtóban (ezt a munkát egész csapat végzi évek óta, Arany Zsuzsanna, majd Dobás Kata irányításával), emiatt olyan bonyolult a sajtó alá rendezők munkája, ha a szövegleszármazást akarják feltárni, kiválogatni a szövegkritikailag releváns közléseket, felrajzolni, melyik verzió melyikkel hozható összefüggésbe, és emiatt olyan összetett feladat ezeknek a köteteknek a tördelése. (Ez utóbbit Hollós János végzi el, nagy türelemmel mind Kosztolányi, mind a kutatói iránt.)

Nem egyszerűen üzletileg értelmezhetetlennek, de egyenesen örületnek tűnhetnek tehát a Kalligram Kiadó egyes vállalkozásai: nemcsak a Kosztolányi-, de a Krúdy-sorozata is. Amikor ez utóbbi elindult, pontosabban az olvasók számára láthatóvá vált (hiszen ezúttal is hosszasan elötte meg az első megjelent kötetet), azaz 2007-ben, a két akkori sorozatszerkesztő, Bezeczký Gábor és Kelecsényi László, illetve a kiadót képviselő Mészáros Sándor részvételével beszélgetés zajlott le a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Erről az eseményről írt helyszíni tudósítást Kiricsi Zoltán (a prae.hu számára), nemes egyszerűséggel örültek nevezve a három résztvevőt:

Kezdjük ott, hogy circa tíz évvel ezelőtt egy messzi-messzi galaxisban néhány irodalmár megőrült. Fogták magukat és megőrültek, aztán összeültek egyeztetni, és kisült, hogy mindannyiuk súlyos rögeszméje, hogy Krúdyt ki kell adni teljesben. Krúdy összeszt akartak. Hála a hazai lélekgyógyászat hiányosságainak, nem sikerült őket ki-gyógyítani, talán meg sem próbálták a kezelést, a kecskeszakállas doktorok lemondóan legyintettek: reménytelenek.

Azóta közel harminc kötet megjelent már, az örület mértékét pedig egyetlen adattal jelezném: miközben az 1878 és 1933 között élt Krúdyt, azt hiszem, tizből tízen huszadik századi írónak neveznék, az elbeszéléseiből megjelent kilencedik (!) kötet az 1900-1901-ben megjelent rövidprózai írásait tartalmazza, vagyis nyolc, nem is vékony könyv kellett ahhoz, hogy a sorozat kikerüljön a 19. századból. Igaz, Krúdy 14 éves kora óta publikált szövegeket, és kutatóinak számításai szerint átlagosan 16 oldalt írt meg naponta – vagyis talán nem kevésbé volt örült, mint a kiadására vállalkozók. Hogy ez az egyszerű számadat mennyiben módosíthatja a Krúdy-képünket, az is kiderül Kiricsi Zoltán tudósításából:

És ehhez tegyük hozzá, hogy a közvélekedésben az tapadt meg makacsul, hogy Gyula bátyánk „egyéb jellegű elfoglaltsága” jórészt az elkötelezett piálás volt óbudai, meg egyéb kiskocsmák kockás abrosza mellett, fölött, alatt. Szóval vagy nagyon bírta a szeszt, vagy egy újabb legenda mehet a legendák szemétkosarába: „a romantikus tabáni bohém” Krúdy mítosza.

A Kalligram Kiadó honlapján is olvasható, hogy a korábban megkezdett Krúdy-sorozatok, két ilyen volt, torzóban maradtak – tudjuk azt is, hogy Magyarországon a kritikai kiadások sorsa ugyancsak szorongásra adhat okot, legalábbis a befejezettséget, a teljességet kedvelők számára. Persze, ebben hibásak az írók maguk is, akik ontják magukból a szövegeket, termelik a változatokat, szanaszét hagyják a kézírataikat – az a tény azonban, hogy nincs még teljes kritikai kiadásunk sem József Attila, sem Ady, sem Babits életművéből, legalábbis arra figyelmeztet, nagyon drukkoljunk a Kalligram Kiadónak, hogy kitarsson az örülete mellett. Szegedy-Maszák Mihály még azt hangoztatta, hogy Kosztolányi örökségének értő feltárása a kötelességünk, többek közt amiatt is, mert „kivételesen sokat tett a magyar nyelv fennmaradásáért”: ránk már Szegedy-Maszák munkásságának életben tartása is feladatként hárul. Tovább kell vinnünk azt a szemléletet, amelynek köszönhetően egy kiadó tevékenysége egységként mutatkozhat meg. Olyan szellemi műhelyt kell látnunk a Kalligram Kiadóban, amelynek a kortárs irodalom kiadása, a kortársakat értelmező munkák közreadása és egyes klasszikusok életművének újraértelmezést generáló megjelentetése egyszerre fontos. Akár üzenet jelentenek az utóbbiak, akár nem. ■ ■ ■

Szilágyi Zsófia (1973): irodalomtörténész, kritikus, a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára, a Kalligram folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete a Pesti Kalligramnál: *Az éretlen Kosztolányi* (2017)

Intő Intő Intő

Részlet a *Káli holtak* című regényből

„Alex, ha jóllaktál, be tudsz jönni hozzám?”
Megakad a falat a számban. Ezen a héten tudtommal még nem folynak a szerződtetések. Semmi sem végleges, minden képlékeny, még nem írunk alá. Most fogunk beszélni a jövő évről, satöbbi? Fölállok, megölelem Janikát, aki indul haza.

„*May the Force be with you.*”

Nedves a tarkóm, a stressz meg a hajszoltság teszi. Az igazgatóhoz menet beugrom a mosdóba, és hosszan tartom hideg víz alá a csuklómat, hogy csillapuljon a feszültségem. Nemigen csillapszik. Mielőtt kilépnék, megmosom az arcom, elrendezem a hajam, és megnézem magam a tükörben.

És ott állok Gróf íróasztala előtt.

„Ülj csak le. Kávét?”

„Nem, kösz, este soha. Egy pohár vizet kérek.”

„Fogadd őszinte részvétemet.”

„Köszönöm.”

„Hogy vagy?”

A halott apám ennyivel elintézve.

„Jól. Nagyjából”, felelem.

„Ahhoz képest.”

„Ahhoz képest, ja.”

„Rémes idő.”

„Rémes.”

„Tudod, Alex, nekem alacsony a vérnyomásom.”

„Tudom, István.”

Összefonja kezét a tarkóján.

„Ehhez az álláshoz kifejezetten előnyös az ilyesmi. A szívósságom és a felelősségtudatom is nagyon jól jön ide. Azért neked elárulhatom, nekem is szoktak lenni álmatlan éjszakáim.”

„Aha, értelek.”

„Tudod, én nem szeretem a magányt. De ahhoz, hogy megőrizsem a vezetéshez szükséges szuverenitásomat, mégis egyfajta egyedüllét kell. Veled is ritkán beszélgetünk, igaz? Úgy értem, igazából. Nem a szerepeidről. Tudod, tíz év, két ciklus, amíg kialakul egy fölismerhető profil az ízlésem nyomán. Már ha megválasztanak. Vagy beleillik valaki, vagy nem.”

„Igen”, rebegelem. Érzem, a légkonditól rám fagy az izzadság. Megint viszik a csípésem, amit hetek óta nem éreztem.

„Te például remekül illesz bele.”

„Köszönöm.”

Befejez egy SMS-t.

„Bocs. Mondd csak, Alex, nem érzed úgy, hogy túltoltad a biciglit?”

„Hm.”

Szép ember, gondolom, jól tartja magát. Ma valahogy mégsem etruszkos a mosolya.

„Miközben én meg a rendezőim évente háromszor kiosztunk téged, és ebből kető főszerep. Erre itt van ez a *Káli holtak* című izé. – Figyelem az arcán a cím kimondásakor, elit értelmiségi körökben kötelező fintort, figyelem a remegő orrcimpáit. – Nézem pár részt. A maga módján szellemes is. Csakhogy ezzel a sorozattal te szerintem kicsit félrepozicionálsz magad. Meglátod, ha benne maradsz, rád sül a bélyeg. Innen még vissza lehet fordulni. Csak dönts el.”

„István, hadd mondjak valamit. Én eddig sohasem választottam. Tehetek róla, hogy meglátták bennem a lehetőséget innen is, onnan is? Ez olyan nagy baj?”

„Önmagában nem baj. Mondd, szerepelsz a második szériában is?”

„Abban is. Nézd, István, gondolkodni szeretnék.”

Valójában már kiszálltam, de ezt Borombovicson és Lucán kívül még senki sem tudja. Úgy döntök, nem szerzem meg az igazgatónak azt az örömet, hogy azonnal közöljem vele. Húzom az időt. Kíváncsi vagyok, meddig mer elmenni.

Karba tett kézzel hallgat, mint aki ki is akarja nyitni, meg be akarja zárni magát előttem. És mégis utasít.

„Ne. Most már ne gondolkodj ezen többet. Itt vagy te, egy feltűnően jó kiállítású fiatalember. Lenyomtál két évet a bölcsészkaron, és mégis minket választottál. Olyan becsületes képed van, hogy mindent elhisznek neked. És közben képtelenek beskatulyázni. Úgy tudsz önazonos maradni, hogy közben minden szerepedet máshogyan játszod. Gondolom, tisztában vagy a felelősséged súlyával.”

„Igen.”

Csörög a telefonja.

„Ezt most nem veszem föl. Dönts el. Dönts a javunkra.”

„István, nem vagy te túl szigorú velem? Nem tértem le a pályámról, mint egy eltévedt kisbolygó.”

„Miattad vagyok szigorú. Nézhetnék félre, ja. De nem megy. A lazaság, a sivhátság, úgy látszik, hiányzik belőlem. Egy ilyen házon kívüli, kalandor munka számomra igenis probléma. Egyszer belefért, de az én színészem ne csináljon ilyet éveken át.”

„Nem tudtad, mire adtok ki?”

„Bocs. A következményeibe nem gondoltunk bele.”

„Mondjuk mibe?”

„Mondjuk abba, hogy az arcodról van szó. Neked idáig könnyű volt, Alex, egyből fölvettek az iskoláidba, rögtön főszerepekben mutatkoztál be. Ez nem akárkinek jár. Súlyok föltétlen bizalommal kihozta belőled, amit látni akart. Hamlet végig kardélen halad, és te minden este végigmész ezen az élen. Ez az, ami nekünk most nem ment Moor Károlyllyal.”

Nekünk, így mondta.

„Mi nem ment?”

„Semmi. A saját rendezésem, úgyhogy a felelősséget...”

„Elismerted, hogy ez a te kudarcod.”

„Mondom, a felelősséget nem is szeretném rád tolni. Például Zsávolyt sem tudtam korábban tartani. Rohadt áruló, széttripacskodta nekem a szerepet.”

„Tudom.”

„Őtöle hamarosan elbúcsúzunk.”

„Ó. Hullanak a fejek?”

Föláll. Csörög a telefonja, kinyomja.

„De szögezzük le, most te sem tudtad megcsinálni, amit elgondoltam. A te brutális tehetségeddel. Tabáni brillírozott volna melletted, ha számíthatott volna rád.”

„Meg tudtam volna csinálni, ha hinnék az egészben. Tabáni tényleg jó volt. Azt is tudod, hogy becülöm. Légy szíves, ne játszd ki őt ellenem. Jóban vagyunk.”

Tényleg az? Mikor ültünk mi kocsmában, kettesben? Talán Athénban egyszer, aztán próba után párszor az Altamira vagy a Babilon teraszán? De slussz. Tíz perce ő kívánt nekem erőt. Beszéltem vele apám haláláról? Igen, de szinte mindenki kondoleált (a temetésre meg csak Livia jött el). Barátom nekem Tabáni? Azért az nem. Nem sikerült feltörni a zárait. De jólesünk egymásnak, őszintén kedveljük a másikat, ennyi. Igen, a maga diszkrét módján jelét adta, hogy veszélyt szimatol a bemutató előtt, de együttes erővel sem háríthattuk volna a bajt.

„Nem vagy kicsit féltékeny rá?”, gonoszkodik Gróf.

„István, most komolyan, ameddig én hiszek saját magamban, márpedig hiszek, hogy lehetnék féltékeny bárkire? Őt pedig csodálom. Tényleg klasszis.”

Östehetség, de én jobban nézek ki

„Az. Te a darabban nem hittél, igaz?”

„Szerinted jó darab?”, pimaszkodom.

„Nem az a kérdés, hogy jó darab-e. Szeretném, ha nem mérlegelnél annyit, hanem belevágnál.”

„Elégszer belevágtam.”

„Elhiszem, de nem kell, hogy helyettem gondolkodjál. Túl sokat agyalsz. Főpróbahéten már nincs szükségem az agyadra. Én sem úgy képzeltem az együttműködést, hogy elkéred magad forgatni egész nyárra, és elmész zombivadásznak.”

„Nem egész nyárra. Én, kérlek, az első hívó szavatokra visszajöttem. Különben is csak a próbasorozatra szerződtem. Az első évadra! Abszolút kísérleti stádium. És te mint régi mesterem máris...”

„Figyelj, Alex, jól érzed magad nálunk?”

„Igen.”

„Mert ahol nem jó, onnan el kell jönni. Rengeteg színész jön-megy.”

„Á, én innen nem megyek sehová. Itt vagyok otthon.”

„Talán kihagytál valaha valamit miattunk?”

„Nem én.”

„Megvan mindened.”

„István – lassítom le a hangomat –, én két éve nem pihentem. És nem élek kokszon. Most már kifújnom magam.”

„Kifújnod magad. Neked a pihenés, az a zombivadászat. És nem érzed úgy, hogy közben elárulsz minket?”

„Elárullak titeket... Ugyanezt hallom Ranolder Tyutyutól.”

Hoppá, elszóltam magam.

„Az nem a mi dolgunk, mit mond neked a Ranolder Tyutyu. – Fölkapja a fejét. – Őt vajon mikor árultad el?”

Hát, akkor essünk túl rajta.

„Én csak... Na, jó. Szóval a *Káli*-ből már karácsony környékén kiszálltam.”

Fölpattan a székről.

„Hurrá! Szóval erről van szó. Nem is tudtam.”

„Idő előtt őket sem akartam kínos helyzetbe hozni.”

Csörög a telefonja, hagyja rezegni az asztalán.

„Bravó, Alex, te aztán tényleg tudod tartani a szád.”

„Nem titkoltam. Csak idáig senki sem kérdezte.”

Hoz egy félig teli üvegkancsót.

„Még egy kávé? Nem? Hadd kérdezzek valamit. Szóval! Ősztől, ugye, Zsávoly elmegy tőlünk.”

„Szabadúszó lesz?”

„Mákja van. Átszerződik a Józsefvárosiba.”

„Nem tudtam.”

„Át kéne vened a szerepét a *Tartuffe*-ben.”

Teljesen puff leszek. Nagy levegőre van szükségem.

„A *Tartuffe*-ben? Orgont? Húúú. Nem játssza tovább?”

„Nem.”

Még ha Damis volna, aki nálunk egy izgága, melegítőfelsős focidrukker; még ha Valér, aki meg egy puhány pöcs; még ha...

„Aludhatok rá?”

„Nem. Most kéne eldöntened. Vagy más kapja.”

Nagy levegő. Előkapom a hátizsákomtól a Gróftól kapott határidőnaplót, s ő mosolyogva nyugtázza a mozdulatomat.

„István, nagyon megtisztelő, de nem merem. Akkor kapja más. Bocs, de nem.”

Legalább négyéves előadás, akkor mutatták be, amikor én még nem is voltam társulati tag. Utálom a szerepátvételt, utálok úgy belezuhanni a beállt jégbe, hogy nem voltam ott az első hideg napokon; igaz, csak a beugrás a jeges rémület. Orgont eleve túlzás volt Zsávolyra osztani, hiába van a megfelelő korban; pláne Brúnó árnyékába hiba volt állítani. Utálom Molière száraz okoskodását, sziporkázónak szánt, pedagógusi fahumorát. Annyira unom, hogy már az egyetemen is csak vazelinnel tudtam játszani. Utálom akkor is, ha párrím, utálom akkor is, ha próza. Bár itt nekem hivatalosan nincs jogom utálni az égardta világon semmit.

„Mondta valaki, hogy ez kívánságműsor? Igazán megpróbálhatnád.”

Nézem Gróf homlokredőit, és felködlik az emlék, ahogy a volt felesége nyalogatni kezdi a golyóimat abban a török hotelben. Nem kajánul jut eszembe, hanem határozottan büntudatosan. Bocs, főnök, de megbasztam. Úgysem szereted már.

„Megpróbálhatnám – felelem udvariasan. – De úgyis tudod, hogy nem lennék benne elég jó. Nem az a baj, hogy ez a szerep idősebb nálam. Hanem hogy még nem tartok ott, érted? Lélekben nem értem meg hozzá.”

Érzem, nincs hova tovább hátrálnom.

„Szóval nem.”

„Nem.”

Csörög a telefonja, kinyomja, közben tart a pillantásával.

„Alex, figyelj ide. Van itt más is. Én, tudod, hiszek a társulati létben, de tapasztalatom szerint nem biztos, hogy kifizetődő csak a biztonság miatt megrekedni a megszokásban. Miközben állandósul a diszkomfortérzeted. Néha arra gyanakszom, hogy te nem vagy igazából társulati lény.”

„Viccelsz, Pista? Hányszor megírták rólam, hogy közösségi ember vagyok.”

„Azok magánvélemények. Nem tudnak rólad semmit. Szerintem sem derogál neked a csapatmunka, szó sincs róla, de azért legbelül egy individualista bölcsész maradtál.”

Elteszem a naplót. Fölemelkedem a székről.

„Tessék, igazgató úr?”

„Jól hallottad.”

Én emelem föl először a hangomat.

„Két éve vagyok nálatok. Szóval én *ezzel* a Tyeleginnel és *ezzel* a Hamlettel én egy individualista bölcsész maradtam?”, kérdezem elhűlve.

„Néha úgy látom”, próbál enyhíteni a szavain. De már késő.

„*Néha* úgy látod! Na, ne. Fölháborító, baszd meg, hogy te két év minden munkáját egy nyamvadt félmondatoddal semmibe veszed. Fölfordul a gyomrom.”

„Alex, nem azt mondtam, hogy semmibe veszem.”

„Szeptemberben még társulati lény voltam?”

„Nekem akkor is voltak erős kétségeim.”

„Szabadúszónak kéne lennem.”

„Vagy nem színésznek”, vigyorog.

„Basszus, ez még tőled is sok.”

Most már ő is kiabál.

„Szerinted sok? Te a kezdetektől ellenállsz nekem. Azzal élsz vissza, hogy elkényeztettelek. Az a baj, hogy nem foglak elég erős kézzel.”

Lehet, hogy benne ilyen kép él önmagáról, de nem, Grófot nem mondanám kifejezetten konfliktuskerülő embernek. Annál sokkal szívtelenebb.

„István, mit akarsz tőlem?”

„Én nem akarlak megkötni, de...”

„István, ha meg akarsz kötni, akkor ne mondd azt, hogy nem akarsz megkötni. Ha be akarsz darálni, akkor...”

„Na, ne mondd már, hogy pont egy Orgonnal akarlak bedarálni.”

Szerintem egy éve arra várt, hogy mikor kezdek el vele üvöltözni. Most, hogy végre kiabáltuk magunkat, pontosabban leüvöltöttük egymás fejét, igazán elkezdhetnénk végre közösen dolgozni. Most, hogy senkinek semmi kedve, gondolom keserűen.

„Jó – emeli föl a két kezét csitítólag Gróf. – Tudod, én is így indultam... Ismerjük az önmegvalósítás mámorát, igaz?”

Már csak ez a konfesszió hiányzott.

„Hogyne.”

„Az ember mindenféle lecsóba szeretne belecsapni, ez a normális, Alex – magyarázza, mint egy hülyegyereknek –, de idővel tudomásul kell vennie, hogy nem körülötte forog a világ. Hanem létezik egy struktúra, amelyik akkor működik jól, ha a két fél kölcsönösen figyel egymásra. Logikus, nem?”

„Logikus.”

„Arra szeretnék kérni, azt szeretném *javasolni*, igen, ez a jó szó, hogy a *Hamletet* pihentessük.”

Mindig így mondja: javasolni, ha koppanós szavakkal *rendelkezik*.

„Pont a *Hamletet*?”

„Pont azt.”

„Pétervár miatt?”

„Nem, temiatad. Te mondtad, hogy évek óta nem pihentél. Nyilván imádod ezt a szerepet, de *nekünk* úgy tűnik, pillanatnyilag elvesztette számodra a varázsát. Azt a varázst amúgy is csak a próbákön szöktük igazán érezni. Nem akarom, hogy letört legyél egyetlen rosszul sikerült előadás miatt.”

„A nekünk, az kit takar, hm? Súlyok? Akkor miért nem ő mondja, személyesen nekem?”

„Súlyok elutazott.”

„És a román meghívások?”

„Miféle román meghívások? Még az az egy Kolozsvár sem biztos. Nézd, nekem, amikor évadot tervezek, figyelembe kell vennem, ki hol tart a pályáján. Az egyiknek érdemes nagyobb feladatot adni, a másiknak pihennie kéne, mint neked. A harmadik állandóan forgat. Túl sok ember! Kompromisszumok özöne. Alex, nem árt, ha te is megtanulsz néha visszahúzódní.”

Ki akarja tovább hallgatni ezt a hivatalos rizsát? Fölállók, betolom a széket a tárgyalóasztal alá.

„Na és...?”

„Semmi na és – mondja lebiggyedő szájjal. – Még nincs évad. Agyalok rajta.”

Azt a mindenit. Lebölcéssez. Eddig hitt bennem, többé nem hisz. Nem most kéne lép-nem? Vidékre mennem? Mielőtt elindulnék, rágyújtok a művészbejáró előtt. Üres a kispad. Ez a mai első szál, amit mindig helyben szívok el. Amíg tart, nem mozdulok a szé-dülés elkerülése végett, és elvi okokból sem. Apám vallotta, hogy a menet közben elszí-vott cigarettának semmilyen élvezeti értéke nincs (édesapám, legalább ezt tényleg tőled tanultam!). A füst kihívás is egyben, szagjelzés. Már maga a gesztus lemeztelenít, ilyenkor fölöslegesen adsz hírt gyöngeségeid egyikéről, ezáltal kiszolgáltatod magad az utcá-nak. Ennek ellenére mindig van, aki füstölgő kezét a combja mellett lóbálva úgy mene-tel, hogy senkit sem hagy előzni, plusz bele is fullasztja szomszédait a saját égésterméké-be. Undorodom az ilyenektől.

Ugye, tényleg nem azért csuklóztat ez az ember, mert sejt valamit a volt feleségéről? El-árult neki Imola? Ugye tényleg nem a *Hamlettel* vezekelek az egyéjszakánkért?

Szóval most kéne vidékre szerződnöm. Nábrády tanár úr, hé! Emlékszem rá, mit mesélt Imola a fiatal Nábrádyról. Nem bírtak vele, harmincöt évesen minden szerepében ugyanazt a félbolond értelmiségit hozta. Már csak az *Egy örült naplója* hiányzott a repertoárjából. Majdnem azt is ráosztották, amikor rájöttek, hogy jó lenne, ha mégiscsak leszokna ezekről a vad és széles gesztusokról, meg a szüntelen rohangálásról. Hogy ő már csak ilyen tépett, elgurult embereket tud eljátszani? Ennél őbenne jóval több van. Hát ne kelljen csalódnunk! Később arra jutottak, hogy az *Egy örült naplója* csupán egy stáció a pályáján, amit szükségszerűen meg kell lépnie: éppen azért játssza el, hogy túljuthasson rajta. Meg is csinálta nem sokkal a rendszerváltás előtt, amúgy briliánsan.

Maga Nábrády Miki úgy mesélte nekem ugyanezt, hogy ő nem azért jött el a Nemzetiből, mert nem kapott szerepet. A legrosszabbat az az ember műveli veled, aki előbb föl-emel, aztán egyszer csak elejt. Engem sohasem ejtettek el, mondta. Azért jöttem el, mert nem találtuk a közös hangot. Vitáik voltak, nyilván az ifjú Miki ugyanúgy mindenbe beleszólt, mint manapság, és nem is csupán nüanszok erejéig. Jó, előrébb is tartott, mint most én tartok. Folyton békítgetni kellett a rendezőivel, ő meg tehetetlenné vált velük szemben. Szeretésből rendezték félre. Mire Nábrády: őt csak ne szeressék, ne is szelídítgessék. Kőszínházban nem bíznak a színészen? Mindent a segge alá akarnak tenni? Amikortól titkolnia kellett a véleményét, akkortól kereste a kiutat. Meg is találta előbb Nyíregyházára – micsoda két parádés évadot teljesített ott! –, utána meg a Katonába. Addigra a feje lágya is benőtt.

Jön kifelé a színházból Gróf, slusszkulccsal a kezében. Meglát, és még egyszer utánam kiáltja:

„Agyalok rajta.”

■ ■ ■

Intó Intó Intó

Térey János: 1970-ben született Debrecenben. Író, költő, drámaíró, műfordító és urbanista. Húsz könyve jelent meg, összegyűjtött verseit az *Őszi hadjárat* tartalmazza, A *Legkisebb Jégkorszak* című regénye pedig a fagyos magyar közeljövőben játszódik.

Impotencia

Míg az ágyba nem kerültök, nem törődsz ilyen bagatell dolgokkal, te simán túllátsz ezen, hiszen jóképű meg barátságos, bánod is te, hogy milyen sapkát visel, forrón süt a nap, no meg egyébként is, a társaidnak is kopaszodik már a feje, úgyhogy torkot köszörülsz, odasétálsz hozzá, kezébe nyomsz egy teli poharat, aztán este, a csillagok alatt mintha már meg is találjátok azt a közös hangot, kéz a kézben, a csendeket kitartjátok, mint szeretőt, hallani a másik légzését, lopva egymás felé néztek, már tudja, hogy figyeled, és ő is megfigyel téged. Menj fel hozzá: a kérése parancs, és te egy óvatlanabb pillanatodban elindulsz az úton és vissza se nézel – képszakadás az ágyig. Csókolod a hátát, magadba szívod ezt az ismerős szagot, mindig is kedvelted apád tusfürdőjét, részeg vagy, küzd az ifjúság, a holdfény megvilágítja munkában edzett testét, még szép – bánod is te, meleg nyári este, hogy két év múlva meghízik, hét év múlva megver, csak lámpát kapsz, gumit keresel, meglátod a napégést a nyakán, azt a vörös csíkot, eszedbe jut, ilyen lehetett a gallér alatt az úttörők kendője. Hasára fordul és kérően néz rád, értetlenül nézel: a test az ágyadon máshogy működik, más törvény szervezi, és mint a vörös zászló május elsején, neked nem áll fel.

Előhang

Mintha csak az első szál cigarettát adnád a szájába – fiatal, tudod. Meg azt is, hogy ebben rejlik a titka. Mint minden tizenévesnek, akarata van, dús izomzata, nagy szeme – éles fogával persze nincsen gond, hisz ő még a szívével csinálja, mint amikor csak ismerkedik a pusztá anyaggal a gyermek, kéznyoma az igazi absztrakt: ennek a tudásáért rogyaszt a festő térde, a technikát csak más örömeért műveli. Hanem az anya! A cuppogás bár cuppogás csak, mégis önmagának az igazolását erőszakolja az ajakrésbe. Ugyanezt a kétséget érzed, a babaszagot a koponyán, mikor a szívedhez húzod önkéntelenül, és tudod, ami neked csak egy este, neki egy élet éjszakája, bokáit egy kézzel emeled fel, mintha pelenkáznál, de mikor felsír, úgy zokog, mint egy felnőtt, elfojtja – nőni fog még, de már nem fejlődik a tüdeje.

Séta

Nem jön fel hozzád, azt mondja, fél.
Te látványosan hülyének nézed ezért,
pedig tudod, hogy helyén van az esze.
Tesztek egy sétát, jobb ötlet híján,
meghívod fagyira, te iszol egy sört.

Várákozva néz, te a tavon a hattyút
bámulod, hogy az undorodat leplezd:
a törékeny teste még elmenne egynek,
csak ne jönne belőle az a bársonyos
hang -- így csengett a tied is régen,
mielőtt megtanultad magad kifejezni.
Így felejtettél el másokra figyelni,
így kerültél a háttérből az előtérbe,
bezárva a szíved, kinyitva a lábad.

Bőrdzsekiben látod később, lenyírt
hajjal. Köszön, futólag, de olyan
megvetéssel, hogy elmosolyodsz.
Korábban utána sem fordultál volna,
de most elégedett vagy. Hallgatod,
ahogy fekete bakancsa veri a betont,
és arra gondolsz, hogy már tudja,
hová megy.

Horváth Imre Olivér (1991): költő. Kötete: *nem szimpátia* (FISZ, 2016).

Az altató szerekről

(Zelma)

Ma este játszunk azt, kezdte egy nap Holland, és én már tudtam is, hogy mit. Az út szélén fogok állni. Tegnap lett kész a kocsija, egy régi Audit hajtott, Dél-Budára, egy régi barátja műhelyébe vitte, ha javítani kellett. Haveroknak érthetetlenül olcsón dolgozik a srác, mesélte Holland, mindenhez tud alkatrészt szerezni, nincs olyan, hogy valamit ne tudna megoldani, és mégis egy hatalmas házban él, olyanban, amilyen nekünk sosem lesz.

Gyakran beszélt arról, hogy mink lesz vagy nem lesz. Nekünk, kettőnknek. Élvezettel mesélt arról, ahogy mi élni fogunk majd valahogy, valamikor a meghatározatlan jövőben. Hogyan fogunk és hogyan nem. Libabőrös lettem, amikor hallgattam, talán nem is attól, amit éppen mondott, hanem attól, hogy rólunk van szó, nincs többé én meg ő, hanem mi vagyunk valamik, talán egy eszelős szövetség minden ellen. Nekünk mindent lehet, mert egyformák vagyunk, faszba az ellentétek vonzzák egymást hülyeséggel. Akik így találják meg egymást, ahogy mi találtuk, szagról, mint az állatok, akik felismerik egymást, azoknak mindent lehet.

El is játszottuk. Mindent, ami csak eszünkbe jutott. Eljátszottuk, hogy valakik mások vagyunk, más térbe és sorsba lépünk át, átlényegültünk, mint a színészek, habár fogalmunk sem volt, ők hogyan csinálják, az átalakulás mégis tényleges, velőig ható. Egészen újak voltunk akkor hirtelen, vagyis másképp elhasználtak, az arcunk átéléződött, idegen szagunk lett, más szülők kölykei voltunk, más bevégezetlen feladatok nyomasztottak, más tapasztalatok fonala varrt bele minket egy másik szövetbe, másképp öltöztünk és másképp vetkőztünk, ismeretlen kézzel markoltunk egymásba, más lett a fűszer a nyálunkban, csak a szemünk sarkában volt valami egészen kicsi hamisság, ami még megtartott az innen-ső oldalon, de aztán néha, nagy ritkán, valóban nem lehetett már tudni, hogy ki kicsoda.

Felhúztam a neccharisnyát (affrettando), amit előző nap vettem, mert már a nézéséből, a hangsúlyából tudtam, mi lesz a játék. Volt egy üvegcipőm, legalábbis így neveztem magamban az áttetsző műanyag sarka miatt. Nagyon magas volt, még a bokám is vékonyabbnak tűnt benne. Azt hittem, majdnem akkora leszek benne, mint Holland, de még így is ellátott a fejem fölött. Bárcsak vékonyabb lenne a bokám. Aztán persze kellett a rövid szoknya az ízléstelen piros melltartóval a mély, fekete dekoltázsba, plusz a smink. Ső-

tét kontúrok, bordó száj és körmök. Ha még az orrom se lenne ferde. Ha laposabb lenne a hasam. A seb a térdemen, a foltok a karomon nem zavartak.

Az élet többi része két játék közötti üresjárat lett. Kényszer, amitől szabadulni kell, kötelesség, amit gyorsan le kell tudni, elhagyni, amit lehet, de legalább elhalasztani, elcsalni, csak amit muszáj, ami a pusztá megmaradáshoz elengedhetetlenül szükséges, annyit tenni meg, azt is mindig az utolsó pillanatban.

Kiléptem a házból, Holland valahol az utca végén a kocsiban ült. A Király utcán kopogtam a rettenetes magas sarkakon, aztán befordultam a megbeszélt helyen. Néha elhajtott mellettem valaki, néha lassított is, de a fényszóróról és a motorhangról tudtam, hogy nem Holland, úgyhogy, másfelé néztem vagy kotorásztam a táskámban.

Amikor ő közeledett, akkorra már nem ő volt és én nem én voltam. Ringattam a seggem (mint Szekeres Mari néni, mint a lányok a város peremén), tá-tá-tá, kimérten kopogtam a kövön, lépésre lassított, jött mögöttem, megálltam, lehúzza az ablakot.

Mennyi?, kérdezte idegen hangon, bekönyökölttem az ablakba. Milyen jóképű, elmenék vele ingyen is, hintáztattam a csípőm jobbra, balra, mondtam a tarifát gumival, gum nélkül, egész éjszakára, a szopás az plusz ötezer, anél csak gumival és síkosítóval, és előre kérem a pénzt.

Szállj be, mondta, és a zsebébe kotort, én biztonsági okokból nem csuktam be az ajtót, sosem lehet tudni, mikor kell menekülni, megszámloltam a bankjegyeket és a bal melltartómba dugtam.

Jó estét. A koci két oldalán két fickó, egy magas kopasz és egy jellegtelen, középmagas barna pasas, civil ruhás rendőrök. Felszólítottak minket, hogy igazoljuk magunkat. Nálam persze nem voltak papírok, csak játszani jöttem, mindjárt megyünk haza. Akkor bevisznek, üzletszerű kéjelgés, nem csináltam semmit, mondtam hatalmas bordó szájjal, semmit. De tanúk vannak, átvettem a pénzt, itt álltak tőlünk két lépésre, mindent hallottak, így járunk, a kocsijuk elején kamera van, az is be volt kapcsolva, potya fogás, nem emiatt voltak itt. Videofelvétel van rólunk. Azt esetleg lemásolhatjuk?, kérdezte Holland. Ezelős röhgés tört ki belőlünk. Narkósok, mondta a barna rendőr a másiknak, amikor kiszálltunk.

A kapitányságon még mindig ki-kipukkadt belőlünk a nevetés, pedig nem is szívtunk. Ujjlenyomatot vettek tőlünk. Ültem Holland mellett, a karomon zöld, sárga, fekete és bordó foltok, a véraláfutás összes fázisa, nem volt min csodálkozni, bent akartak tartani, amíg csak lehetett.

Szégyenkezve hívtam fel Cserest, hogy hozza be a személyimemet. Áldottam az eszem, hogy azon a napon, amikor verssorokkal borítottuk be a lakást, odaadtam neki apám kulcsait. A békülés szép gesztusának gondoltam, eszembe se jutott, hogy egyszer még tényleg jól jön. Akkor látták egymást először szemtől szemben, a faerezetet utánzó műanyag borítású rendőrségi asztal mellett, miközben én pirulva bámultam Cserest, ő pedig olyan kifejezéstenül Hollandot, mint kottát szoktak, akik nem tudják olvasni.

Könnyű, napos őszt következett, aztán egy félelmetesen szikrázó tél. Soha nem élveztem ennyire a hideget vagy azt a kevés havat, ami leesett, se a latyakot, mintha minden velünk lett volna, a város, de még a város fölötti ég is. Talán rosszul emlékszem vagy talán álmodtam azt a sok fényt, ami akkor télen mindent elöntött. A karácsonyt az ágyfürdőkád-konyha Bermuda-háromszögben vészeltük át. Nem létezett a három nap végére olyan nyílásunk, amire ne izgalommal gondoltunk volna.

Nem kell eljönnöd, ha nem akarsz, mondtam a tavasz végén Hollandnak, de tudtam, hogy velem jön, mert még mindig minden pillanatra szükségünk volt.

Az öreg Reiner az utolsó napján is dolgozott, nem voltam bent, Mara mesélte, hogy aznap is ugyanúgy kilenckor érkezett, mint máskor, ugyanolyan komoran végignézte a munkákat, kiosztotta a feladatokat, délután egykor átment a főzelékeshez, evett egy tál borsófőzeléket feltéttel, majd visszatért a munkához, pontban négykor hazaindult, és valószínűleg este ugyanúgy lefeküdt aludni, mint akármelyik másik napon, csak éppen reggel nem ébredt fel. Félelmetes ez a kimértség, gondoltam.

Izgatott, hogy feketébe kell bújnom, könnyű ruhát kerestem, nem vettem fel bugyit. Holland sötét famert és rövid ujjú fehér inget viselt. Az előszobában álltunk, megszorította a kezem, soha nem voltunk még ilyen csinosak.

Biztosan hosszú beszédek lesznek, mondtam és festéket kunkorítottam a szempilláimra. Tömeg lesz, meleg lesz, mindenki unni fogja, mindenki szomorú, bűdös és fekete lesz. Összegyűlünk, egy csomó ismeretlen ember, azt nézzük, hogy valaki halott. Roszszabb, mondta Holland, a temetéseken, amikor összegyűlünk, azt nézzük, hogy mi még élünk és belerohadunk, hogy ez mennyire fáj.

Berta mamát gyakran hívták halottas házhoz. Nagy, meleg tenyerébe fogta a gyerekkézemet, úgy vezetett végig a kis járdákon, és halkán beszélt hozzám, mintha imát vagy ráolvasást mormolna. A párnás csípőjének ütődtem minden második lépésnél, azt képzeltem, hogy a szoknya alatt vattával van kitömve.

Megtanultam, hogy ahol halott van, ott halkabban beszélünk, óvatosan mozdulunk, vigyázva lélegzünk, mintha csak valami törekeny és rendkívüli értékű dolog volna a levegő minden láthatatlan részecskéjében. Lecsendesítjük a szavainkat és a szívünket is, így mondta, hogy szabad utat engedjünk a gyásznak, mert azt megállítani úgysem lehet semmiféle földi huncutsággal. Csak akkor nem tudtam erre emlékezni, amikor apám meghalt.

Földi huncutság, Berta mama szava járása. Ő elég sok földi huncutságot ismert. Olyasmiket, amikről úgy tartotta, hogy segítenek annak is, aki itt marad, meg annak is, aki elmegy. Kis barna üvegcsékben hozta magával a huncutságot, gyógynövénytinktúra, mondta, ez tényleg segít egy kicsit mindenkinek.

Schlammer Géza bácsi volt az első halott, akit életemben láttam. A tisztaszobában terítették ki, rendes kis parasztházban a régifaluban, vagyis a falnak abban a részében, ahol Berta mama is lakott. Pár hete még a kétkerekű kocsiján húzta maga után a füvet a kaszálóról a nyulaknak. Eljártam hozzá megnézni az állatokat, kivette őket a ketrecből, hogy megsimogathassam.

Jó napot kisasszonka, köszönt be a kerítésen, odaszaladtam, és megkérdeztem, hogy születtek-e kisnyulak. Ha születnek, üzenek, mondta. Aztán biccentettünk, és mindenki ment a maga dolgára. Ő kapta az agyvérzést, amit anyám szokott emlegetni, de Géza bácsi már igazán öreg volt akkor, és mire mi odaértünk, semmi nem látszott rajta. Öreg volt, mint mindig, mély barna ráncok futottak végig az arcán, a keze olyan érdes volt, mint a smirglipapír, amit a Berta mamánál a kredenciókban találtam. Kockás ingben, szürke nadrágban és gumicsizmában járt, kivéve, amikor ünnep volt, olyankor felvette az egyenruháját.

Mondta is Schlami néni, amikor Berta mamával odaértünk, hogy abban kell eltemetni, mert az ő ura a ravatalon is fess legyen. Az lett, ahogy viszaemlékszem. A Géza bácsi olyan fess volt a ravatalon, amennyire ez egy viaszos sajtra hasonlító háborús veterántól elvárható. Szinte daliás volt, pe-

dig fekvé valahogy alacsonyabbnak tűnt, és az volt az érzésem, hogy a ki-tüntetések nyomják a mellkasát. Nem fog az neki fájni vajon odalent? Ber-ta mama azt mondta, hogy nyugodjak meg, semmi nem fáj már a Géza bá-csinak és én megnyugodtam, mert, ha valamitől meg lehetett nyugodni, az a Berta mama volt.

Sétáljunk még kicsit, mondtam Reiner szertartásának végén Hollandnak, és a tenyerébe csúsztattam a kezem. Akkorát sóhajtott, mintha ettől a moz-dulattól könnyebbült volna meg, ettől ért volna végre véget a temetés, ettől én is könnyed lettem, a szemem kitisztult, végre megint tudtam másra gon-dolni, nem csak a szerencsétlen öregemberre, aki a munkaadóm volt, akitől tartottam, de néha kinevettem magamban, közben valahogy tiszteltem a sok, komoly munkáért, amit elvégzett. Rájöttem, hogy semmit se tudtam róla. A családját ott láttam először. Mara mondta, hogy már felvették a kapcso-latot korábban, egyelőre őt bízzák meg. Ez végképp nem lepett meg. A kér-dést, hogy hogy lesz így gyereke, nem tettem fel, uralkodtam magamon.

Amikor eléggé eltávolodtunk a gyásznéptől, Holland végre megcsókolt. Ez is olyan volt, mint egy sóhajzás, ahogy az egész délután olyan volt. Benne vol-tunk egy furcsa áramlatban, a gyász füstös pára volt a levegőben, elszállt az is.

Sétáltunk. Rugdostuk a kavicsokat, lóbáltuk a kezünket, idétlenkedés fe-ketében. Egy nagy fa tökéletes árnyékot vetett a tövében álló padra, ez ne-künk volt ott, minket várt. Holland lezútyant rá, mintha egész nap szenet lapátolt volna, én elé álltam, kis terpeszben, látni akartam, ahogy megmoc-can benne az érdeklődés. Lehajoltam, közvetlenül az arca elé, épp csak ösz-szeértünk, nem csókoltam meg, hadd fájjon. A kezét lassan a ruhám alá irányítottam. Mu-száj volt mosolyognom, pedig halálosan komoly akartam maradni, úgy gondoltam, az il-lene igazán a helyszínhez. Komolyan, mélyen kívánni.

Holland velem kapcsolatban nem lepődött meg semmin, legalábbis éreztem, hogy el-határozta, nem fog megdöbbenni többé. Felfelé csúsztatta a kezét a combom belső olda-lán, nagyon halkán próbált lélegezni, arra számított, hogy elér a bugyimig, és igen, még-is csak meg tudtam lepni. Kinyitotta a száját, de nem szólt semmit, mert igazából ő is épp így kívánta volna, ha kívánhat valamit, és épp így élvezte. Egy perc múlva már az ölében ültem, nyitott nadrágját eltakarta szoknyám. Belehörögtem a vállgödrébe. Apró mozdu-latok, láthatatlan rándulások, fojtott légvételek. Öleltem, mint az életet.

És ránk várt az egész nyár. Egy forró estére új csipkéket vettem magamra, tiszta fehér-be öltöztem, mert aznap angyalok voltunk. Úgy csábítottuk el egymást, ahogy a szüzek, hosszú, hosszú játszadozással, még bele is pirultunk. Félénken kihátráltam az erkélyre, az jelentett biztonságot, ha bárki láthatja, mi történik. Eszembe jutott a szemközti ház abla-ka, amiről gyakran képzeltem, hogy a függőnye mögül valaki figyel. Már a combom tövé-n éreztem a nedvességet, remegni kezdett valami a hasam mélyén és észrevétlenül szétszívár-gott a végtagjaimba, elképzeltem, hogy ha felülök a korlátra és szétnyitom a lábam, a pi-nám csillogni fog a lámpafényben. Felültem, Holland lassan lépkedett felém, olyan volt, mint egy jelenés, ahogy a közvilágítás sárga fénye rávetült, anyagtalannak tűnt a teste. Meg-nyalta a száját, éreztem az édes nyálát, megmarkolt és akkor elvesztettem az eszméletemet.

Még sosem láttam ilyen közélről az éjszakai aszfaltot. Szemcsék, repedések, ez a mi jár-dánk. Itt gyűrődik az Alpok, a térdemnél lehet valahol a Mecsek, a vállam mellett a Ba-kony, az orrom előtt egy mélyedés, benne esővíz vagy valaki idehugyozott a ház elé, ez le-het a Fertő-tó. Valami történt, érzem, hogy nemsokára eszembe fog jutni. Mást nem ér-zek, nincs például testem. Végre nincs testem.

Mégis van, az arcomat nyomja a beton. A szemem alatt meg az állkapcsom bal olda-lán. Nem fáj, csak egy erős, tompa érzés, megpróbálom becsukni a szemem. Nem, még-sem csukom be, csak pislogok egy rövidet, nehogy lemaradjak az eszméletemről, amikor megérzem, hogy csukva van a szemem. Akkor mi a franc van, átlátok a szemhéjamon, mint valami álomban? Nem mintha sok fogalmam lenne az álmokról, évek óta nincs ró-luk fogalmam, lehet, hogy sose volt, csak képzelem, hogy valaha aludtam, valaha álmod-tam, most akkor megpróbálom kinyitni a szemem. Tényleg majdnem úgy van minden,

itt vagyok a járdán, az orrom előtt kis ebihal alakú mélyedés, a Fertő-tó, a térdemtől egy araszara az Alpok, a Duna haránt irányban fut át alattam, akkor tehát az előbb csukott szemmel is láttam ugyanezt, vagy csak eltévedtem az időben és előre kigondoltam, mit fogok látni. Bogarak züzmörögnek valahol a hátam fölött, néha súrolják a finom anyagot.

Tényleg kiültem az erélykorlátra? A szemgolyómat próbálom lefelé fordítani, semmi mást nem vagyok képes megmozdítani, nem fáj semmim, nem érzek semmit, csak ezt a nyomást, mintha a beton rám nehezedne, pedig úgy tudom, én vagyok fölül. Sok mindent el tudok most képzelni, de azt azért még nem, hogy a föld alatt lennék. Valaminek még történnie kell, még nem tartok ott, nem lehet, hogy már be is kell fejezni, úgyhogy inkább nem mozdítok semmit, nem tudok vagy nem akarok mozdulni, ezt most igazán nem lehet eldönteni. Hallgatom inkább a bogarak furcsa nyüszögő zsiszegését a hátam fölött. Az éjjeli rovarok idegesítő zaja. Hol van Holland?

Meg tudom mozdítani a szemem. Ha lefelé nézek, persze mihez képest, szóval csak úgy előre, furcsa foltokat látok a járdán, homályos, közeli tömbök, sokáig kell fókuszálni, mire rájövök, hogy ezek a foltok Holland térdei. Mellettem kuporog, fölém hajol, ő nyüszög, azt hiszem, az ujjával a hátamat kapirgálja, mintha nem tudna hozzám érni. Nincsenek bogarak. Holland darálja a mondatokat, az édes, gyönyörű Holland, istenem, milyen rohadtul érezheti magát, nem tudok neki szólni, hogy hallok, nem látja, hogy kinyitottam a szemem. Sír, úgy hallok, sír, Mindjárt itt lesznek, mondja, mindjárt jönnek, bevisznek a kórházba, minden oké lesz, duruzsolja markolássza a hátamon a csipkés anyagot. Remélem, nem szakadt el.

(Zsuzsa)

Orsi kipakol a szőnyegszínpadra helyettem, odafordítja a két fotelt az asztalkához, vizet készít oda, meg poharakat. Lassan érkeznek a vendégek. Telik a hely. Megjön a fiú, aki fel fog olvasni, és megjön Birnbaum, sokszor vezet nálunk esteket, állítólag ismert kritikus. A fiú nevét nem tudom megjegyezni. Koccintunk. Mindenkire mosolygok, mindenkinek azt mondom, hogy nagyon örülök, örülök, hogy itt vannak. Amit szoktam. Orsi körbejár és fecseg. Beszélget. Ragyog.

Tavaly egy péntek után, amikor ráérősen mosogattunk, azt mondta, irigyel engem. Ez jut most eszembe. A felespohár kicsúszott a kezemből, bele a melegvízbe, puhán koppant a mosogató alján. Engem, ugyan miért?

– Neked van egy rendes életed – mondta. – Szereted a férjedet, ő is téged, van egy klassz nagyfiad, jó helyen laksz, szép ház, kocsi, szóval mindened van, amire az ember vágyik.

– Még több is – feleltem fanyarul, de nem értette el.

– Ja, hát az üzlet is itt van – mondta, mire már csak egy félmosolyom jutott. Hallanád erről Bandit, gondoltam. Látnál engem éjszakánként és hajnalban a teraszon. Járnál te anyámhoz. Halogatnád te azt egész életedben, amit. Amit halogatok én.

– Hát... mindenkinek megvan ám a maga életével a baja – mondtam, és eszem ágában sem volt erről többet szólni. Szorongatta a torkomat az évek óta ki nem bomló sírás.

– Tudom. De mégis, hát nézz rám! Itt vagyok még mindig egyedül. Jó munkám van, szó se róla, ez az egy biztos. Van egy kis lakásom, megélek, nem szorulok segítségre, jó, a bátyám, a Misi azért néha támogat, de anélkül is meglennék. De... nincs családom, és már nem is lesz. Már közelebb az ötven, mint a negyven, nekem már... – megértően akartam ránézni, mondani valami biztatót, de azt hiszem, inkább szánakozó pillantás lett belőle. Le is hajtottam inkább a fejem, és szigorúan néztem az üvegpoharat a kezemben, mintha makacs szennyeződés lenne rajta, kaparásztam a kefével.

– Nincs úgy igazából senkim – folytatta. – Sokáig nem is zavart. Örültem A Szerk után a szabadságnak, aztán meg mindig volt azért úgy valakim. Csak ahogy, mint neked, így teljesen, igazából, így nem. És tudod, hogy én nem vagyok olyan... olyan... konzerva-

tív vagy ilyesmi, de ha erre gondolok, akkor azt érzem, hogy velem valami baj van. Hogy senkinek se kellettem egészen. Úgy teljesen, hogy család, meg minden. Tudod... – elhal- kult és láttam, hogy rezegnek a fürtök a feje tetején.

Háttal állt nekem, felpakolta a poharakat, aztán megfogta a rongyot és törölgetni kezd- te a pultot, de csak ott, hogy ne kelljen megfordulnia.

Sajnáltam. Sajnáltam, hogy nem lehet elmondani azt, hogy milyen belülről valami. Hogy én ezt soha senkivel nem fogom tudni megbeszélni. Ezt nem fogja megérteni sen- ki. Ha megpróbálnám pár mondatban összefoglalni, nevetséges lennék. Egy elégedetlen picsa, akinek a férje a segge alá tolt mindent, de neki semmi nem jó, mert neki a szabad- ság kell, az alkotómunka, meg a szaros érzelmi élet.

Aki jól él, annak minden problémája kamu. Épp elégszer hallottam efféle beszélgetéseket. A vendégektől, művészekről, turistáktól, diákoktól, a nyugdíjasoktól, bárkitől, aki bejött és fecsegett itt valamelyik asztalánál. Pontosan tudom, hogy a gazdagok (és akkor először gondoltam magunkra úgy, mint gazdagokra, egy gazdagnak számító családra), azok nem is igazán élnek. Azok a jólétben már nem tudják, mi bajuk legyen. Ez voltam én. Az én fogyatékságom a pénz. Hogy van. Akinek nincs, annak vannak igazi problémái. Az én problémáim tehát nem meghallgathatók, nem értékelhetők, nem mérhetők meg. Én a gaz- dag picsa vagyok, ha panaszzom van. Picsa, picsog, nyafog, hisztizik. Hallom őket, sokáig hallgattam itt őket, ma már inkább csak beülök a pult mögé, szeretném becsukni a fületem.

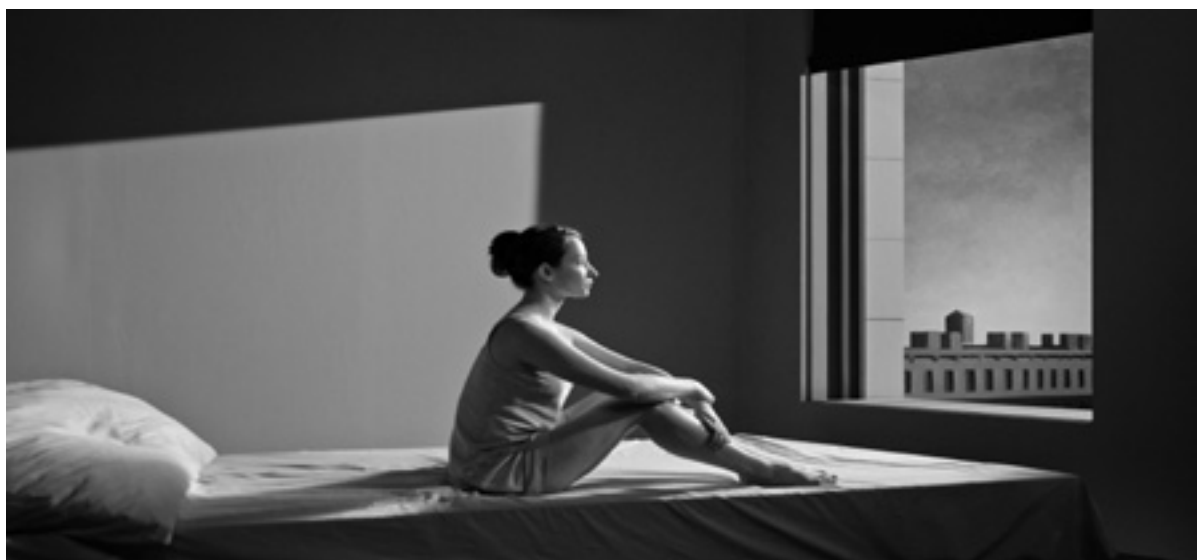
Sokszor jut eszembe ez a mosogatás. Sokszor gondolok arra, hogy irigylésre méltó éle- tem van. Nem tudok elmondani senkinek semmit az egésztől anélkül, hogy ne érezném a megvetést. Nem mondom semmit, mert előre tudom. Ismerem. Nem mondják ki az ilyesmit az emberek, sokszor nem is éreztetik, csak egymás háta mögött beszélnek róla. Kíméletlenül. Még hogy a pénz nem boldogít, mondogatják, és nevetnek. Azért én elvi- selném ennek vagy annak a házát, autóját, fizetését, bundáját, állását. Aki nem tologat- ja hó végén a csekket, az nem beszél gondról, ha nem akarja, hogy ez a kórus szólaljon meg a háta mögött. Én nem akarom.

Tamás elmesélte nekem a házasságát. Azelőtt mondták ki a válást, hogy hazajött, de évek óta külön éltek. Gyerekük nem volt, a nő mégis a lehető leghosszabbra nyújtotta a proce- dúrát. Mindenből részesedést akart.

– Csak azért – mondta –, mert amikor kiköltöztem, baráti áron lakhattam a vendég- házában. Aztán meg elvettem feleségül. Úgy érezte, neki minden jár abból, amit elértem.

Nem tudtam, mit illik erre mondani, csak megfogtam a kezét.

– Ismerem a Bandit – mondta, amikor végre kinyögtem, hogy velem meg az a helyzet, hogy félek. – Tudok az üzleteiről is, én egyikbe se szálltam be. Az utóbbi időben többre is invitált – kérdően nézhettem, mert rögtön hozzátette: – Interneten meg telefonon azért kommunikáltunk.

– Tényleg, egyik nyáron fel is dobta, hogy menjünk Kanadába nyaralni. De én nem akartam – nevettünk. – Furcsa, nem?

– Igen, akkoriban lehetett az a lakópark a parkban, ott nagyon elkelt volna neki egy kis segítség, de megoldotta. Tudom a dolgait. Tudom, micsoda befolyása van, mi mindenben van benne.

– Hát, én nem. Nem pontosan.

– Nem baj. Nem is fontos.

– De nem tudom, mi lesz így velem.

– Veled? Velünk?

– Is.

– Kitalálunk valamit. Nem lehet máról holnapra. Az biztos, hogy tud rólunk.

– Tudom.

Ennek a beszélgetésnek már egy éve. Kéthetente találkozunk, zárás után, itt. Eddig még sikerült elkerülni azokat az alkalmakat, amikor szigorúan hármásban kellett volna lenni. Tamás kiment magát, ha szombati összejövetelre hívjuk, máskor pedig csak Bandival találkozok vagy velem. Ezt nem lehet sokáig csinálni.

Úgy titkolózunk, hogy nem titkolózunk. Mindenki tudja, hogy mindenki tudja. Minden második héten el vagyok rá készülve, hogy Bandi, vagy rosszabb esetben egy embere ránk töri az ajtót.

Ez a pontos. Elkészültem.

Várunk. Arra is, hogy Andris leérettségizzen. Azt mondtam, most nem hagyhatom cserben, most még ki kell tartanom, amíg eldől, mi lesz vele. Tamás azt mondja, semmi baja nem eshet, ilyen apával a háta mögött, de érti, amit mondok. Ez jó. Értenie kell.

De nem tudom, mire számítsak Banditól. Nem merek ránézni, nem merek visszaszólni egy ideje semmiért. Szinte csak lefekvéskor találkozunk. Fél éve nem nyúlt hozzám. Nem is gondoltam, milyen könnyen összejön fél év. Későn fekszem, külföldön van, megvan a havibajom, és máris eltelték a hónapok.

Ha szembe kell menni az egész bagázssal, akkor szembe fogunk menni, mondja Tamás, én meg nem akarom tudni, mit is jelent az egész bagázs, pláne mit a szembemenés. Nem akarom tudni, de tudom. Kéthavonta szombat esténként a saját házámban látom egy részét. Egyszer megtettem, hogy migrént színleltem, és nem mentem el Tampertékhez. Mi-re olyan igazi fejfájásom lett, hogy hánytam.

Nem is emlékszem, mikor hánytam utoljára. Egyszer, amikor mamáékkal nyaraltunk a Balatonon. Földvár, négyágyas szoba, három egy fal mentén, egy meg velük szemben, azon aludt papa. A falakon semmi, de az ablak előtt a víz, és én ott lebegtem a tűző napon mindjárt reggelitől kezdve. Mama az árnyékban rejtvényt fejtett, papa olvasott, Lakkó hol bejött a vízbe, hol kukoricát evett a parton, hol egy fagyit, papa mindig elkísérte a büfékig, ha kért valamit, sorba állt vele, vett neki mindent. Én nem kértem semmit, én csak fürdeni akartam, végre a víz. Estére belázasodtam és hánytam, mama azt mondta, azért, mert én sose tudom, mi az elég. Otthagytam a közös vécében, azt mondta, ne felejtsek fogat mosni a végén. Nyolcéves lehettem.

Azóta talán egyszer volt gyomorrontásom. Alkoholtól azon az estén hánytam először és utoljára, amikor Erika magával vitt PUF-koncertre. Se előtte, se utána nem ittam anythingt vagy úgy, pedig sokszor akartam hányni, mert az kitisztít, éreztem, hogy megkönnyebbülnék, de csak fetrengtem. Fekve is szédültem, émelyegtem és nem hánytam soha de soha, mert amit az ember bevitt, annak bent kell maradni, nem pazarolunk, nem köpjük ki az ételt, az italt, a tablettákat, semmit.

Orsi azt mondta, dugjam le az ujjamat a torkomon, amikor megünnepeltük születés után a visszatérésemet. Sokat ittam. Ő is, csak ő jobban bírja. Nem merem hazamenni. Ledugtam az ujjam, de csak öklendeztem, minden felkavarodott, a beleim a nyakam irányába törekedtek, görcsölt és húzott belül minden, köhögtem, csorgott a nyálam a vécékagylóba és nem jött vissza semmi. Amit lenyeltél, ne add ki. Hideg vizet csorgattam a tarkómra, egy óra eltelt, mire jobban lettem. Orsi vitt haza taxival, Bandi vigyorgott, amikor be-

léptem, Andriska aludt, én szégyelltem magam, feküdtem az ágyban, de mindegy lett volna, állva, ülve, fekve egyformán rossz volt. Néztam a plafont, aztán becsuktam a szemem, mintha aludnék, lassan lebegni kezdtem.

Amikor nem mentem Tampertékhez, azt mondtam, nem tudom, mi ez, de biztos, hogy migrén, besötétítettem a hálósobát délben és lefeküdtem. Andris nem volt otthon. Bandi azt mondta, vegyek be valamit, nézte egy kicsit a tévét a nappaliban, aztán elment az öszszejövetelre nélkülem. Nem tudtam örülni annak, hogy átvertem. Nem is hittem igazán, hogy elhiszi. Miért nem merem megmondani, hogy nincs kedvem odamenni? Hazudok egy embernek, akivel húsz éve együtt élek, aki után pucolom a vécét, amikor rájön a vékonyfosság, akinek gyereket szültem, akivel először voltam külföldön, amikor nem sokkal a házasság után elkísértem Bécsbe egy üzleti ügyében, előtte még útlevellem se volt, két hetet kellett rá várni, aki megmutatta nekem az Albertinát, a Louvre-t, a Pradót, a tengert, akiről tudom, hogy utálja a parajt, de szereti a puncsot, tudom, milyen szagú az átitazadt inge, az egésznapos zoknijja, tudom, hogy Spanyolország alakú anyajegy van a köldöke fölött, akivel először és utoljára voltam ultrahangon úgy, hogy egy új életet hordoztam a testemben, akivel először voltam rendesen együtt az ágyban, először voltam gyerekágyat venni, könyvelőnél, golfmeccsen, vitorlásán, 3D moziban, hipermarketben, McDonald's-ban, és végig úgy volt, hogy nem hazudtam neki. Nem hazudtam, hogy nem félek tőle, mert nem féltem tőle.

Kihánytam aznap este a könnyű grillezett padlizsánt gomolyával, a szombat estéket, a karácsonyokat, a születésnapokat, a szülési fájdalmakat, a babacipőket, az aggodalmakat, meglepetéseket, örömöket, ajándékokat, félreértéseket, megmagyarázhatatlan számológát, a rémálmodtól ragacsos hideget, amiből minden reggel egy új réteg tapadt meg körülöttem a levegőben és nincs az a zuhany, nincs az a forró zuhany, ami feloldja. Kihánytam húsz évet, aztán feküdtem a csöndben, néztem a fekete plafont, nem vártam, hogy látok majd ott valamit, nem is láttam, én magam vetítettem oda egy alakot, egy tervekkel teli fejű figurát, kicsit álmodozó, kicsit naiv, kicsit szerencsétlen, kicsit mégis ügyes, kitartó és szenvedélyes alakot, semmi különös, semmi fontos rendeltetés az életben, csak mindaz, amit a fejében forgat, az lennék én. ■ ■ ■

■ ■ ■
Szeifert Natália: 1979-ben született Zircen. Rendszeresen publikál irodalmi lapokban verset, prózát, recenziót. *Láz* című kisregénye 2012-ben jelent meg (Könyvműhely). Jelenleg Budapesten él.

A Nem Mese (Temetés)

v esződséget sokat kívánt a máglya,
a míg magasra csaphatott a lángja.

h anem

s em az

s az hogyan

ő k hogyan

e l nem mondható

e l nem mondható

s em ahogy istenek

s em ahogy vadak s madarak

s em ahogy a szűz föld

s em ahogy a tűz

e lóbb szalmát

a ztán száraz

a ztán zöld

a ztán arany

a ztán

m ost hogy épül ily hely.

S em azt

s em ahogy

s em ahogy

s em hogy ajka mit monda suttogón

s em mily ékszerek

s a lángok

s em ahogy hányták rá

a maz pedig

ő k pedig

ó bor és tej

é s vér

a twzbe

a tűzbe.

S em ahogy háromszor

é s háromszor meg

é s háromszor rá

é s hogyan

s em ahogy

s em ahogy

s em ahogy

s em hogy ki

n em mondhatom el

m ondani képtelen

d e hamar arra indulok

h egy véget érjen mesém.

VIA. Tizennyolc Dante-variáció

*Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura
che la diritta via era smarrita*

Dante: *Isteni színjáték, Pokol, 1. ének 1-3.*

1. Az emberélet útjának felében
magam egy sötét erdőben találtam,
az igaz útról mivelhogy letértem.
(Rónai, 1956)
2. Az emberélet útjának felén
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz utat nem lelém.
(Babits, 1913-1922)
3. Az ember-élet útjának felén
Sötét erdőbe valahogy jutottam,
Mivel az igaz utat nem lelém.
(Szász, 1885)
4. Az emberélet útjának felén
Zordon sötét erdő közé jutottam,
Mivel az igaz utat nem lelém;
(Arany, 1856)
5. Az emberi élet fele-útján valahogy
egy sötét erdőbe tévedt a költő,
mert letért az egyenes útról.
(Cs. Papp, 1896.)
6. Az emberi életút felén letértem az egyenes útról
és arra eszméltem fel, hogy
egyedül vagyok egy sötét erdőben.
(Szabadi, 1996)
7. Az élet útjának felére érve
homályos erdőn eszméltem magamra,
egyes ösvényről tévedve félre.
(Weöres, 1965)

8. Az életútnak ép közép felében
Magam sötét vad erdőben lelém, a
Valódi ösvény eltévesztve lévén.
(Angyal, 1878)
9. Az életünk ösvénye közepén
Sötét erdőbe' leltem magamat,
Letévelyedve az egyenes útról.
(Radó, 1923)
10. Életem folyásának közepén
elvesztvén az egyenes utat,
egy homályos erdőben találtam magamat.
(Döbrentei, 1806)
11. Életünk útjának derekán
letévedtem az igaz ösvényről
és sötét vadonba jutottam.
(Kenedy, 1925)
12. Életünk útjának feléhez érve
sötét erdőben találtam magam,
mert elvétettem a helyes utat.
(Nádasdy, 2016)
13. Éppen félúton
sötét erdőbe értem
én kiúttalan
(Seláf, 2017)
14. Feleútján a földi létezésnek
egy naptalan vadonba vitt a lábam,
mivel a biztos ösvényről letévedt.
(Baranyi, 2013)
15. Földhoni pályánknak közepén állok vala épen,
Hogy magam egy mélyen borus erdőségbe találtam;
Mert a járt igaz ut el lőn tévesztve előttem.
(Bálinth, 1868)

16. Hogy éltünk útjának felére értem,
Zordon sötét erdő közé jutottam,
mert a helyes útról letévelyedtem.
(Zigány, 1908)
17. Java-koromban voltam, mikor egyszer
Az erdőn járva utat tévesztettem
S elbódulva a rengeteg vadonban
Sötét nagy fák közt találtam magam.
(Gárdonyi, 1896)
18. Min életünknek pálya-közepében
Homályos erdőn történt tévelyegnem,
Mert a valódi ösvényt elhibáztam.
(Császár, 1857)

Seláf Levente fordításai

Caroline Bergvall (1962): francia-norvég származású költő, performer, képzőművész a kortárs művészet egyik sokat idézett alakja. Angolul ír, de nem a kortárs művészeti és tudományos életben elterjedt angol monoglottizmust erősítő gesztussal, hanem éppenséggel az angol sokszínűségére, szinkrón és diakrón változatosságára reflektálva. Verseiben kiemelt szerepet játszik a középkori irodalom recepciója, s így a középkori irodalom inherens többnyelvűsége. Feldolgozta a Tengerész (Seafarer) című óangol költeményt, illetve egy egész sorozatot készített Chauceer Canterbury-i meséi alapján, egyedi poétikai megoldásokat választva az anyag átdolgozására. Az itt olvasható *Nem mese* (Temetés) a Lovag meséjén alapul. Arcitas temetésének hosszú leírását, mely retorikailag a leírhatatlanság toposzára épül, úgy meséli újra, hogy pusztán a tagadó szerkezeteket emeli ki.

A másik itt szereplő vers, a *Via* variációsorozat, Dante *Isteni színjátékának* mikroszkópiusan lerövidített parafrázisa, ahol az egymást követő fordítások egymásraíródnak, és egyaránt elakadnak a műben, mint egy tönkrement mechanikai szerkezet, mely nem tud továbblendülni, talán így érzékeltetve az megcsontított művet és illusztrálva a műfordítás által létrejövő monumentális csontkítást. — (Seláf Levente)

Seláf Levente (Szeged, 1974): irodalomtörténész, műfordító. Budapesten él.

A huszonnyolcadik napon

„Beszélnünk kell.”
Mondom halkán a Buboréknek, miközben a fenekét simogatom. Rám se hederít, csak tovább bámulja hason fekve a tévét.
– Hallod? – csapok a fenekére. – Figyelj ide kicsit, baszki!

Buborék néha olyan, ha valami nem tetszik neki, napokig nem áll szóba velem. Azt hiszem lassan minden férfiasság eltűnik belőle. Most épp a bekrepált légkondi miatt rágott be rám. Mert „nem vagyok hajlandó szólni a szobaszerviznek”. Úgyhogy rögtön azután, hogy reggel megérkeztünk a szállodába, anyaszült meztelenre vetkőzött és egész nap a tévét kezdte el bámulni az ágyból.

Csillag rajta a veríték, ahogy a képernyő megvilágítja a hátát.

Felnyomja magát, hátradől és a bal kezével kitapogatja az éjjeliszekrényen a távirányítót. Néhány másodpercre megállapodik egy főzőcsatornán, ahol egy negyvenes molett nő gesztenyepürét szuszakol egy kizsigerelt pulykába. Aztán tovább váltogat, egy pillanatra felvillan egy formás fenék, majd félmeztelen fickó gitárral és egy újabb villanás után én tűnök fel a képernyőn, ahogy a Radetzky-indulót vezényelem egy újívi koncerten, Bécsben.

– Aha! – vigyorodik el Buborék, és a tévé felé hasal az ágyon. Kezeit pedig lelógatja maga elé. Én pedig ráfekszem. A feneke az ágyékomnak szorul, és a citromos sampon szaga párolog fel csapzott hajából. A bal vállába harapok és jobb kezemmel a földön heverő távirányító után nyúlok.

– Hé, hé, hé! Ne már! – szisszen fel.

– Ne nézzük már ezt! – nyögöm, amint meglátom Tim arcát a háttérben jobb vállam fölött a rézfűvósok között.

Trombitán játszott, hogy pontos legyenek. Igazi reménységnek számított, örjítően nagy egóval, mégis baromira elenyésző magabiztossággal. A srác szülei Kubából menekültek, majd néhány év után az USA-ból. Az apja valami pártfunkcionárius lehetett még a szigeten.

Amikor Tim bevallotta neki, hogy meleg, az öreg állítólag megígértette Timivel, hogy csakis aktív lesz. Tim szerint az apja mindig is attól félt, hogy egyszer csak visszaráncigál-

ják őt és a családját Kubába, a fiát pedig börtönbe zárják a homoszexualitása végett. Az apa, hogy végképp a frászt hozza a Timre, a kezébe nyomott egy Reinaldo Arenas regényt. Állítólag személyesen ismerte a fickót, és arra kérte Timet olvassa el. Habár annyira rühellte a fickót, hogy amikor átnyújtotta a könyvet ki is köpött oldalra, Tim apján addigra már annyira úrrá lett a paranoia, hogy elkeseredetten és egyben bizalmaskodó ábrázattal nyújtotta át Timnek a *Mielőtt leszáll az éjt*, amit Tim velem is elolvastatott.

– Akkor ezek szerint apád is „bugarrón” volt – jegyeztem meg Timnek, amikor előadta az egész sztorit az apjáról és arról kérdezgetett hogy tetszett a könyv.

– Fogalmam sincs. Szerette anyámat, ebben biztos vagyok – mélázott Tim. – De most, hogy így mondod, lehet benne valami. Elképzelhető, hogy apám meleg volt. – Hirtelen felugrott az ágyról, az ablakpárkányhoz sétált. Ekkor volt alkalmam jobban megfigyelni őt, és ahogy elnéztem a sziluettjét, láttam, hogy a jobb karja aránytalanul, legalább tíz centivel hosszabb a balnál.

Buborék hirtelen összerándul alattam és finoman lelök magáról.

– Megyek egy helyre – suttogja. Feltápáskodik az ágyról és a fürdőszobába sétál. Magára csukja az ajtót és hallom, ahogy lehajtja az ülőkét és vizelni kezd. Én pedig kettesben maradok Timmel. Valahányszor a fiú feltűnik a tévé képernyőjén a farkamon megfeszül a bőr, de csak addig, amíg a bevágás tart. A pár pillanatig tartó snitt után azonban újra elernyed, mint egy kamaszé, akire rányit az anyja pornónézés közben.

Azt hiszem a koncert alatt is végig merevedésem volt.

Egy pillanatra az villan be, hogy anyaszült meztelenül, óriási erekcióval, a farkammal vezényelem A Walkűrök lovaglását, vagy a Triccs-Traccs-Polkát.

Aztán megint ott vagyok Bécsben. Timen kívül mindenkit eltüntettem a színpadról. Ezt akkoriban amúgy is gyakran csináltam. Azt gondoltam, hogy a zenében egyedül maga az ember a sallang, a legfőlölegesebb elem.

Mekkora baromság.

Pedig felnőtt ember voltam mégis képes rá, hogy ilyen hülyeségeket képzelegjek. Éppen ezért minden koncerten, mikor felléptem az emelvényre, egy pillanatra behunytam a szemem, és mire újra kinyitottam minden zenészt eltüntettem a színpadról.

Timmel ez nem sikerült már az első próbákon se.

Hirtelen kinyílik a fürdőszobaajtó és Buborék megáll benne.

– Min neveltél az előbb? – kérdezi.

– Csak egy hülye vicc jutott eszembe – válaszolom.

Buborék nem kérdez vissza, hogy milyen vicc az, ami eszembe jutott, csak bólint egyet és visszasétál a fürdőszobába. Az ajtót tárva hagyja. Odalép a mosdóhoz, megnyitja a forró vizes csapot és bedugaszolja a lefolyót. Rövid kotorászás után pedig előhalássza a kis, fekete neszeszeréből a borotváját. Lassú mozdulatokkal megnedvesíti az arcát és borotvahabot ken fel az arcára. A mozdulatai olyanok, mint egy egyre lassuló film. Elálmosodom. Lehunyom a szemem és egy darabig még hallom, ahogy a borotvapenge sercegve siklik Buborék arcán.

Aztán ott állok a Bécsi Operaház egyik női vécé ajtaja előtt, ahová Tim bezárkózott.

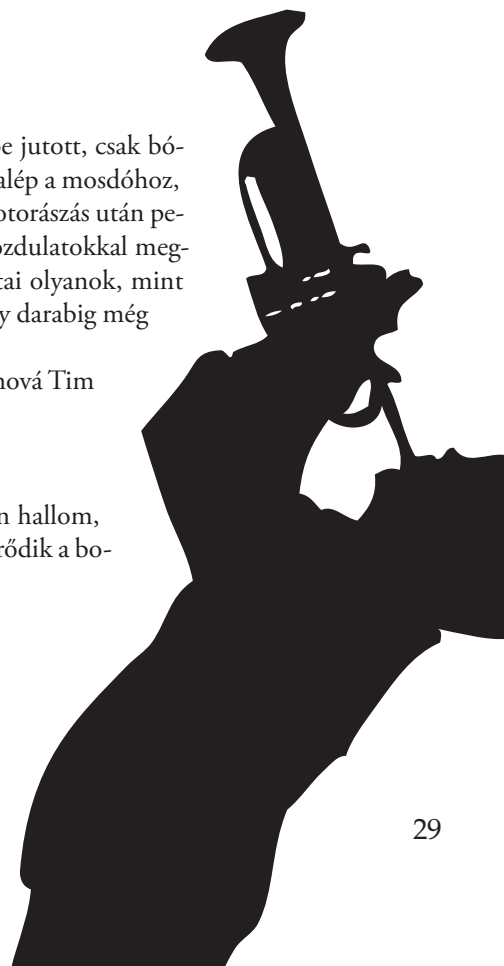
– Tim, a rohadt életbe, nyisd ki! – dörömbölök az ajtón, közben hallom, hogy odabent valaki megnyitja a csapot. Aztán még valami beszűrődik a borotva sercegéséből, de végül az is elhalkul.

– Nincs az az isten, Jerry – válaszolja Tim remegő hanggal.

– Gyere ki és ne hisztizz itt nekem!

– Bámulni fognak!

– Igen, bámulni fognak, Timfiú – ordítom –, de rajtad kívül még vagy százhusz embert. És tudod mit? *Hallgatni* is fognak téged. Na, most szólj hozzá!

– Mit akarnak ezek tőlem, Jerry?
 – A lelkedet, édes. Csupán ennyit. Na, nyisd ki azt ajtót!
 – Képtelen vagyok – nyöszörgi Tim odabentről.
 – Tim, drágám. Azért ez eléggé elképesztő, amit te itt most csinálsz – válaszolom higgadtan, már amennyire képes vagyok az maradni. Valaki megkocogtatja a bal vállam. „Még öt perc.” – mondja az a valaki, amitől még idegesebb leszek.
 – Most ezt, hogy érted? – értetlenkedik Tim.
 – Nézd. Sokszor nem értelek, ez az igazság. Például ma, mikor hajnali kettőkor hirtelen felpattantál az ágyból, hogy az ablak előtt, anyaszült meztelenül valami Charlie Parkert játszsz... az egészen lenyűgöző volt.
 – Tetszett? – vág a szavamba Tim.
 – Te tetszettél – válaszolom. – De ez most lényegtelen. Sajnálom, Tim. Bármennyire is istenien játszol. Nem körülötted forog a világ.
 – Én *tudom*, Jerry, és...
 – Nem, Tim. Kamuzol – vágok a szavába. – Akkora az egód, mint ez az operaház. Század magaddal mész a színpadra és még így is képes vagy azt hinni, hogy rólad szól az egész este.
 – Mit akarsz mondani ezzel?
 – Kedvellek, Tim. De, ha nem jössz ki most azonnal... el foglak tüntetni – válaszolom ezúttal tényleg higgadtan. Tim hangjába rémület vegyül, és hallom, hogy a kulcs elfordul a zárban, és az ajtó nagy lendülettel kivágódik.
 – Ezt nem teheted! – mondja Tim riadtan.
 – Ha egyszer egyedül hagysz a színpadon. – válaszolom.
 – Charlie Parkert – makogja Tim. – Azt fogok neked játszani, csak ne tüntess el.
 – Nem, Tim. Most nem játszatsz nekem semmit Charlie Parkertől.
 – Akkor... – mondja Tim, és az ajkai kissé megremegnek.
 – Nyugodj meg, Tim – lépek oda hozzá és a bal vállára helyezem a kezem. – Csak lélegezz, ennyi az egész. Odakint is majd. Felőlem behunyhatod a szemed is, és semmi más nem kell csinálnod, csak lélegezz.

Emlékszem az első koncertre amit vezényeltem. Ha belegondolok, Tim akkor még alig lehetett tíz-tizenegy éves. Órákra bezárkóztam előtte a női mosdóba, és amikor Tim ugyanezt megtette, egy pillanatig úgy éreztem, magammal ordítok a zárt ajtón keresztül. Azokban a napokban, amíg Bécsben voltan igyekeztem minél több időt tölteni a fiúval, ami alatt egyre többször képzeltem azt, hogy Tim a tíz évvel fiatalabb önmagam, és az egyetlen dolog ami megkülönböztet minket az a hangjában halványan felcsillanó antillai spanyol akcentus, és hosszú, kecses jobb karja, amivel a trombitát is tartotta. Ez a „rendellenesség” nem volt semmilyen hatással a játékára, viszont, mikor a kezébe vette a farkát, a csuklóját enyhén behajlította, amitől az alkarján lévő izmok kissé kidomborultak. Ahogy így elnéztem pont az újévi koncert előtti estén, ahogy megáll az ablak előtt és egy higanygőz utcalámpa sárgás fénye körberajzolja az alakját az egészben volt valami zsigerien borzongató. Mindig is ilyen embernek akartam magamat is elképzelni, hosszú, vékony végtagokkal és csupán annyi izomzattal a felsőtestemen, ami – ha mondjuk nyárson kisütnének – éppen kitenné egy francia étterem ínycsikfőfogását.

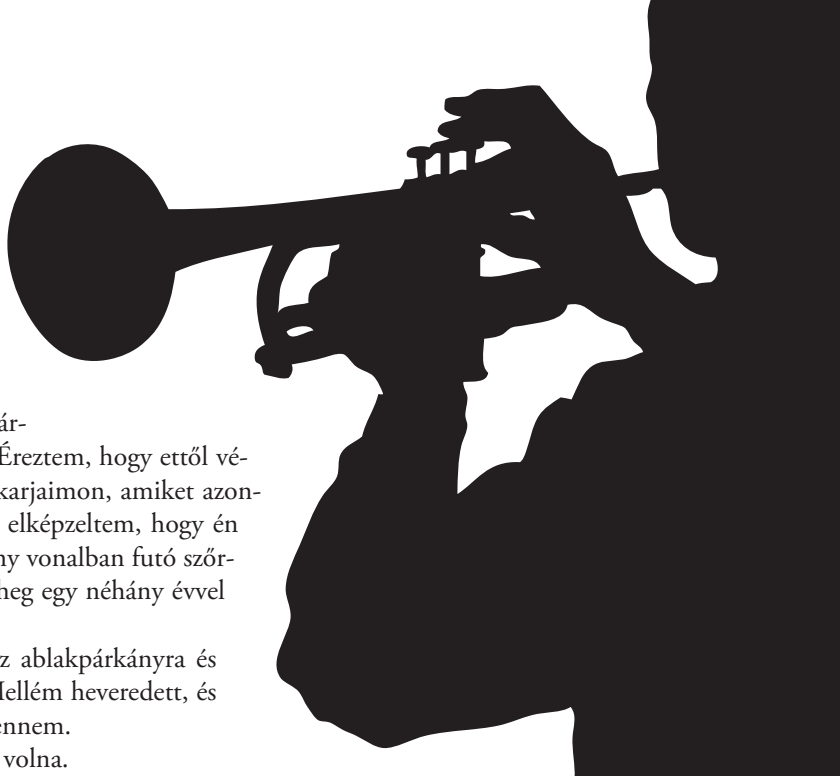
– Játssz valamit Dizzy Gillespietől! – mondtam.
 – Bármit játszhatnék neked tőle – válaszolta halkán a vállai mögül –, úgysem ismersz semmit Dizzytől.
 – Jó, akkor játssz valamit a Ramonestól – vágtam vissza, mire Tim elnevette magát.
 – Tőlük meg én nem ismerek semmit. – jegyezte meg mosolyogva.
 – Nem ismersz? – gúnyolódtam. – Milyen zenész vagy, hogy nem volt punk korszakod? Tim csak tovább mosolygott.
 – Olvastam egyszer valamit a bátyádtól – mondta –, amiben „Isten punk korszakáról” írt.
 – Az Bébé első regénye – válaszoltam. – Még tizenhat évesen írta, és amikor megmutatta anyáknak, az elégettette vele a kéziratot. De amint elköltözött otthonról újraírta, és még kiadót is talált rá. Az egész családban kiverte vele a biztosítékot. Az egész egy vesze-

kedéssel kezdődött, amikor Bébé az *ecce homót* vasaltatta egy olcsó fehér pólóra. De azon a képen Isten is egy fehér pólóban nyújtja a karját Ádámnak, a pólón pedig az állt, hogy „Utálom a Sex Pistols-t”

Tim fújt néhány szólamot a hangszeren. Majd leengedte az arca elől, de az ujjait még pár-szor végigjáratta a mechanikán. Éreztem, hogy ettől végigfut a lúdbőr a hátamon és a karjaimon, amiket azonnal kinyújtottam Tim felé. Újra elképzelttem, hogy én vagyok ő. A köldöke fölött vékony vonalban futó szőrszálak, a halványan megmaradt heg egy néhány évvel ezelőtti vakbél-operációról.

Tim visszatette a hangszer az ablakpárkányra és visszasétált hozzám az ágyhoz. Mellém heveredett, és azt hiszem sikerült egy kicsit ő lennem.

Mintha magammal csináltam volna.

Egy kéz simít végig a homlokomon mire kinyitom a szemem, és újból az ágyon fekszem, és az újévi koncertből, amit már zavaróan tompán játszanak a tévébe épített mélynyomók.

– Ha egyszer arra ébredek majd, hogy a záróizmaid teljesen elernyedtek, azzal számomra a világ összes záróizma elernyedtnék számít – mondom fennhangon. – Tudod ez mit jelent?

– Ne beszélj baromságokat – válaszolja Buborék és leöblíti a borotvát.

– Komolyan mondom. Az a vég.

– Egyelőre nem szándékozom elpatkolni, Jerry. – Buborék egy törölközőbe fúrja az arcát. Finoman körbetapogatja vele a homlokát és a halántékát, de a fülcimpáján így is marad egy kevés a borotvahabból.

– Nem, ehhez nem kell meghalnod – mondom. – De, gondolnád, hogy vannak emberek, akiknek a világ végét, és azzal együtt a szépség pusztulását egy ernyedten vöröslő segglyuk jelenti?

Buborék döbbenet néz rám a fürdőszobából. Megáll az ajtóban, kezében a törölközővel és az ajtófélfának támaszkodik.

– Mit akarsz ezzel? – kérdezi. – Ennyi a világ neked? Egy feszülő segglyuk?

– Épphogy nem – válaszolom. – Csak az ember az, végül is.

Buborék felnevet, és visszasétál a fürdőszobába. Szórakozottan a körmeit kezdi el nézegetni és valami ostoba slágert dúdol. Hirtelen azt mondja, tévedek.

– Mert? – kérdezek vissza, de nem szól egy szót se hozzám, csak a kisollóval babrál. – Egyik lyukon be a másikon beljebb. – mondja és megint csak elneveti magát.

– *Mivan?* – vigyorgok.

– Semmi-semmi csak talán mégis igazad van. Elvégre egy feszülő vagy épp egy elernyed segglyuk a „van” és a „nincs” metaforája. Jerry ott lóg egy kötélén, és a lábszáran valami barnás folyik végig. Van Jerry, *nincs* Jerry. Jaj, és képzeld el, ha a záróizmok rajzolatát, teszem azt meghosszabbítanánk, vajon hova futna ki...

– Jó, elég – szakítom félbe.

– Vagy épp ellenkezőleg. Ez azt jelentené, hogy azok a meghosszabbított vonalak mind egy pontba futnak *be*. Képzeld csak el, hogy a világmindenség, mind-mind egy segglyukba futna össze. Ez azért nem semmi.

– Jól van.

– Szóval, csak azt akarom mondani, Jerry – Buborék arca hirtelen elsötétül –, hogy báromira felhagyhatnál ezekkel, mert kezdesz a bátyádra hasonlítani. Ő mondott mindig ekkora blódségeket.

- Na és? Író, a „baromságaiból” él.
- Teletömi vele a könyveit, meg az interjúit – mondja Buborék.
- Ritkán ad interjút – jegyzem meg.
- Persze, mert szinte sose kérik fel – heveskedik Buborék –, de ha mégis akkor aztán mindent belead.
- Ugyan – legyintek. – Jelentéktelen semmiség.

Valami ilyesmit válaszolhattam Timnek is, amikor megkérdezte, mit gondolok a kapcsolatunkról. Egy kávézóban ültünk épp, az egyik utcára néző ablak mellett. Emberek sétáltak el az ablak előtt, láttam, ahogy néhányuknak megakad a szeme rajtunk, mikor Tim átnyúlt az asztal fölött, hogy megfogja a kezem. Persze amint kimondtam „Jelentéktelen semmiség.”-et Tim arcán valami megváltozott. Pedig továbbra is még hosszú percekig mosolygott ugyanúgy maga elé.

Már én se tudtam beleképzelni magam abba a helyzetbe, hogy ő lehessek. Tim olyanra vált mint egy kinyúlt ruhadarab. Már sehogy se volt az én méretem, még ha a címkéje azt is mutatta.

Végül benyúlt a belső zsebébe és elém tett egy fúvókát az asztalra. Azt mondta, hogy ez a nagypapjáé, vagy az apjáé volt, fogalmam sincs. Szeretné ha ez enyém lenne.

– Ez kedves tőled – válaszoltam és megvizsgáltam fúvókát.

Tim hirtelen felállt, kiment és mielőtt végleg eltűnt volna az életemből megállt még egy pillanatra az ablak előtt.

Amikor kiléptem az utcára még egyszer kézbe vettem Tim ajándékát. Aztán behajítottam egy közeli szemetesbe.

Elmesélem Buboréknek Bécset. Pontosan leírom hogyan állt fel Tim az asztaltól és ment el az ablak előtt, hogyan dobtam el azt a fúvókát, visszafele haladva az időben. Amíg beszélek Buborék háttal ül nekem az ágy szélén, némán.

Hirtelen feláll és kikotor a poggyászából egy cigarettásdobozt.

Kivesz egy szálát és rágyújt.

– Nem vagyok ideges – szűri meg a szavakat foga között a cigarettával. – Már rég visszaszoktam, és el akartam mondani.

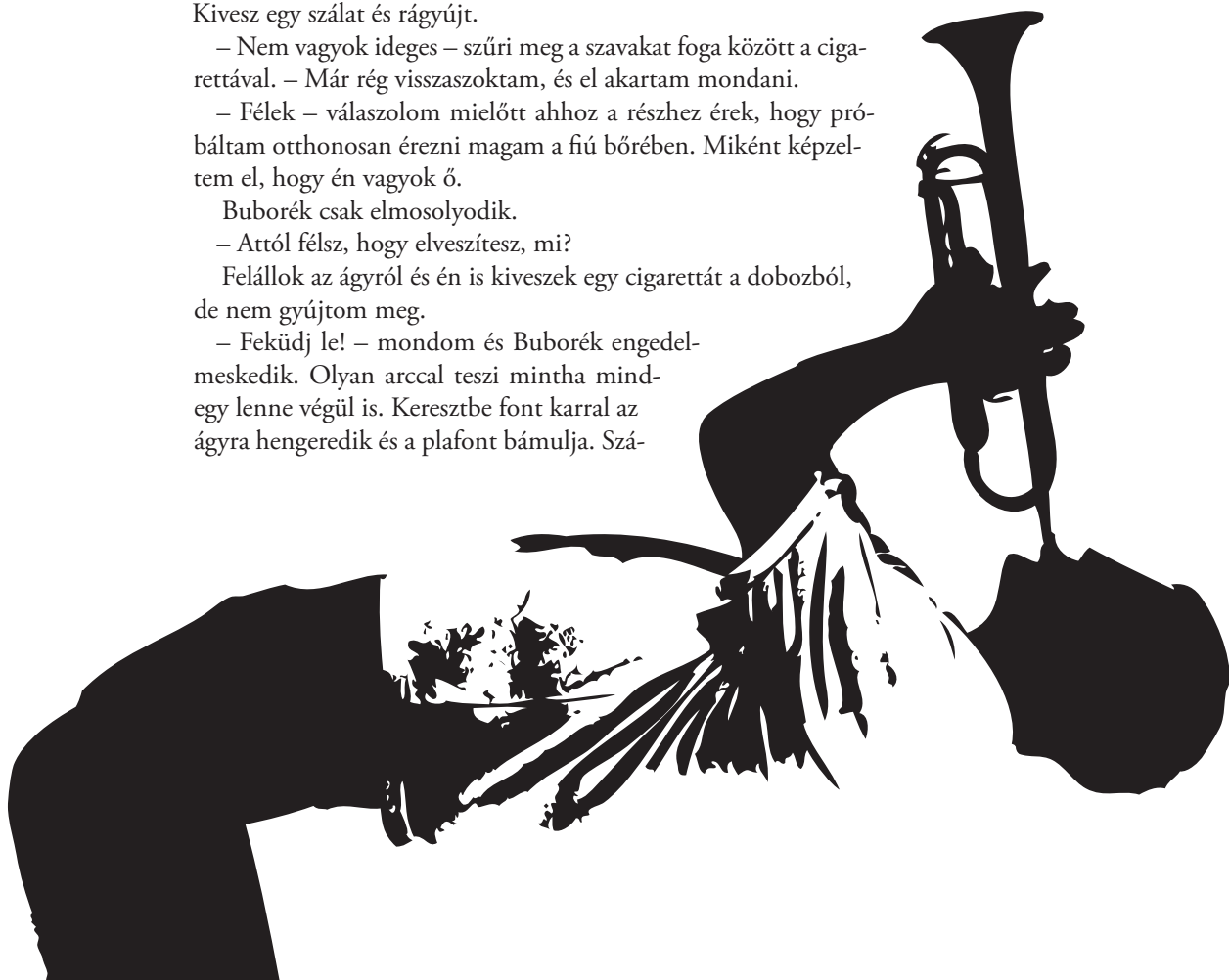
– Félek – válaszolom mielőtt ahhoz a részhez érek, hogy próbáltam otthonosan érezni magam a fiú bőrén. Miként képzeltem el, hogy én vagyok ő.

Buborék csak elmosolyodik.

– Attól félsz, hogy elveszítesz, mi?

Felállok az ágyról és én is kiveszek egy cigarettát a dobozból, de nem gyújtom meg.

– Feküdj le! – mondom és Buborék engedelmeskedik. Olyan arccal teszi mintha mind egy lenne végül is. Keresztbe font karral az ágyra hengeredik és a plafont bámulja. Szá-

jában a cigaretta lassan ég, a füstöt fújja, a hamu pedig egyszer csak az arcára hull. A szem összerándul ettől, de nem mozdul.

Az ajtóhoz sétálok és eloltom a villanyt. A szobára sötétség borul. A cigaretta ott párázlik Buborék szájában mint valami útjelző bója. Élesen felizzik, ezt követően Buborék hosszú sóhajtasát hallom. Kicsatolom az övem, letolom a nadrágom és a pólómat is lehúzzom magamról. Utána pedig a zoknimat is lerántom.

– Mire készülsz? – kérdezi Buborék. Valami hangot öklendezek fel, reflexszerűen szeretnék válaszolni, de visszafogom magam. Nem akarok mondani semmit.

Visszamegyek az ablakhoz, és széthúzzom a függönyöket, az utcalámpa sárgás fénye pedig betölti a szobát. Megállok a párkány előtt, háttal az ágynak, és érzem magamon Buborék tekintetét. Elképzelem, hogy a farka megkeményedik ettől, miközben a tekintete többször végigsiklik rajtam.

– Tudtad – szólok meg –, hogy az ember huszonnyolc nap alatt *teljesen* lecseréli a bőrét?

– Nem – feleli kurtán és elnyomja a cigarettát az éjjeliszekrényen. – Azt nem – ismétli. – De most arra gondolok, hogy mennyire szeretnék a te bőrödbe bújni. Egy kicsit is te lenni. Még most is, mikor azt hiszem, semmitől se undorodnék jobban, mint attól, hogy magamon viseljelek. És tudod, ez furcsa. Mert fél órával ezelőtt ez lett volna a világ legtermészetesebb dolga a számomra.

– Tiszta beszéd – válaszolom megjátszva. – Talán kinyúltam egy kicsit, amíg a fürdőben voltál.

Fél órával ez előtt nem egyszer gondoltam arra – főleg azóta, hogy Timmel megismerkedtem – vajon Buborék hányszor képzelel el, hogy ő lehetne-e én. Vagy, hogy egyáltalán elképzelel-e. Most, hogy már bizonyos vagyok ebben, nem akarom, hogy ezt tegye.

Ne mérjen végig a félhomályban, ne lássa a bal lapockámon azt az égési sérülést, amit akkor szereztem, mikor hatévesen magamra rántottam a tűzhelyről a kávénak feltett vizet. Hogy a hozzá legközelebb álló embereknek új nevet adjon, mint ahogy én teszem, csak azért, mert így olyan, mintha csakis hozzám tartoznának, senki másához.

Ne akarjon *én* lenni.

Abban viszont már nem vagyok bizonyos, hogy ne akarnám, hogy elmenjen. Hogy most azt válaszolom:

– Csak ennyit szerettem volna mondani.

– Akkor ez egy jó felvezetés volt – suttogja Buborék. Jóéjszakát kíván és hallom, hogy az oldalára fordul.

És akkor visszafekszem mellé, mintha semmi se történt volna, de hajnalban valami neszezésre ébredek, arra, hogy Buborék csomagol. Látom, hogy a félhomályban még egyszer gondosan körülnéz, nem hagyott-e valamit itt nekem. Aztán mintegy körültekintően az előző este megbontott doboz Pall-Mallt kiteszi az éjjeliszekrényre. Megemeli a poggyászát, aminek alig van súlya. Az ajtóhoz sétál, lenyomja a kilincset, és kísétál. Én még egy darabig bámulok utána, de aztán felülök az ágyban. Átnyúlok a Pall-Mallos dobozáért, akkor veszem észre, hogy öngyújtót is hagyott. Kiveszek egy szálat és rágyújtok. És a gombóc, amit mindaddig a torkomban éreztem egyszerre engedni kezd.

Az egész délelőtt így telik el majd.

Fűtésszezon

a lakásban mindig hideg volt
a nappali sötét sarkából fűtötte
egy rossz kazán a radiátorokat
testvéremmel mindig féltünk a fulladástól
mielőtt elaludtam elképzeltem ahogy
a kénzagú szürke füst
ott gomolyog az ágy lábánál
mert azzal hogy színtelen szagtalan
nem tudtunk mit kezdeni
pedig láttuk
mikor szóltak apánknak
hogy jöjjön már segítsen az ajtót
Szomszédkatika néninél
nem lehetett nem nézni
ezt az erős szögletes asszonyt
milyen szelíden lefektette
a helyzet nem sokat javult azóta se
ha pattog a radiátor
úgy hiszem biztos szökik belőle
ülve alszom az ágyban
hátha valaki hangjára majd felkelek
vagy legalább az utolsó majd én

Hárító

kikiabáltam anyának a kertbe
jó lenne
ha kiszellőztetné az ágyneműmet
valami huzatos helyen
mert tiszta izzadság
hajnalban keltett hogy nézzem már meg
a biztosítékok fölött a vezetékcsonk
úgy izzik mint az íti ujjá
jó nincs gond
kapcsoljunk le mindent
csak nem lesz tűz
az nem rég volt
akkor is pár utcával arrébb
ez garancia szerinte
mert hogy a nagyszámok
bennem azért maradt egy kicsi
a vezetékek nyomásából
a nyári viharok idején is
csak azt tudtam kérdezgetni tőle
hogy van-e villámhárító a házunk tetején
ő meg persze hogy
ne félj
pedig mindketten tudtuk
de a bizalom megvolt
hogy a diófába majd hamarabb
nehéz az anyák funkcióját meghatározni
de ilyesmi lehet az enyémnek is
köztünk állt apámmal
sok mindent elvezetett
ha meg nem volt ott
könnyebben hazudtuk
hogy mégis

Légópince

amikor ideköltöztünk
a szomszédok mondták
hogy a kerthez tartozó domb oldalában
van egy légópince
sok évvel ezelőtti család készítette
a háború előtt
hogy ha úgy van legyen hová
de hogy pontosan hol van
azt nem tudják
meg egyébként is
lehet
hogy azóta már
beomlott a bejárata

alsós lehettem
amikor elhatároztam
hogy megkeresem

bejártam a dombot
lyukakat ástam mindenfele
feltúrtam a veteményest is
hiába mondták
hogy ott biztos nincs
meg azért vigyázzak
a palántákkal
most is a petrezselyemágyáson taposok

aztán egyszer
a magas fűben
nem mesze a domb gerincétől
valami fémfelületre léptem

rögtön elképzeltem magam alatt
azt a teret
ahol egy 6-8 fős család
ha szól a sziréna
kényelmesen
elfér
és
ahol azóta is vannak
mert utána sem mertek előjönni
nehogy azt lássák a dombról
hogy az eddigi életük
egy krátertővé alakult

a megoldás nyilván
sokkal földhözragadtabb
a leszakadt régi garázsajtót
dobta ide valaki

a sziréna ma is ott áll
a kisjátszótér mellett
egész közel
és hiába nőttek körbe az eperfák
a teteje így is kilátszik

és ha egyszer megszólal
hiába keressük a pincét
nem találjuk
vagy ha mégis
már biztos foglalt lesz

Kazsímér Soma: 1997-ben született Miskolcon. Jelenleg az ELTE magyar szakos hallgatója. A Független Mentor-hálózatban Hevesi Judit mentoráltja. Diósgyőrben és Budapesten él.

Tavaszi zsongás a belvárosban

Színorgiával pompáznak a virágok a standokon,
egyre gyakrabban villan ki a napfény
az avított tűzfalak mögül.

Bizsereg a tavasz!

A télen oly jól berögzült aszexualitás
hirtelen, észrevétlen tűnik el az utcákról.
Szögletes, ormótlan darabokban hullik le az emberekről,
aztán színes cipős lábak
taposnak rá,
egyre élénkebb ritmusokat lépve.

A fantáziákban egyre-másra jelennek meg – nemcsak – a virágágyak.

Tetszik a rengeteg szín, illat és fény,
magával ragad és felkap ez a zsongás,
s lassan, alig észrevehetően
átlépek végre a tompa fényű, zavaros pocsolyán,
melybe még a hosszú, kemény tél
jege olvadt.

(2017. márc. 24.)

Kárhozat

És elhagytak akkor mindenek
és a jó is fájt,
abba döftem a kést, akit szeretek,
és kizökkent a világ.

(1992. aug. 14.)

Újra meg újra

Mint a repeszszilánkok
háború után,
vándorolsz bennem
sehonnan-sehova,
véresre sebezve
újra meg újra.

(1998.)

A rossz kulcsok

A rossz kulcsok
csendben az asztalon
hevernek.
Vége a pörgésnek,
többé nem nyitói
a végtelennek.

(2011.)

Tűz és jég

Futottam fák
között,
sötét erdő mélyén –
arcomra fagyott
a jeges szél.

Úsztam árral
szemben,
nagy víznek
mélyében –
fülemben kongott
végtelen birodalma.

Szerettem
durva rögök
tetején a
tűzzel hálni,
egymásba égetni
kegyetlen jelünket,

Majd élettelenül
aláhullni,
s jeltelen néma tetemként
borítani
a fagyos föld
rideg
bársonyát.

(2000. febr. 18.)

Szanka Dóra (Szeged, 1970): kulturális programok szervezője, színész, filmes. Budapesten él. Három meselemeze jelent meg az Egmont Kiadó gondozásában. Az írás mellett képzőművészettel foglalkozik. Legutóbbi kiállításai (rajzok, festmények, „ready made” munkák): „RepülőSHOW” (Palkonya), „Szankasztikus” történetek (Kis Castro Bistro, Budapest).

ÉG ÉStermék

TERMÉK

Pofára, úgy tűnik, megfelelek, a jelentkezésnél nem piszkálnak, beírják a nevemet meg a születési helyet és időt egy táblázatba, majd adnak valami furcsa sprét, alítóláig teflon van benne, bőrré és ruhára egyaránt jó. *Mit csináljak ezzel?* kérdezem, mire a csávó, aki bevezette az adataimat, *hát befűjöd magad vele, arc, nyak, genitáliák, ezek a legfontosabbak.* Nem értem, *de miért fűjjam be magam?* Hát, *hogy ha úgy alakul, ne égj össze nagyon, a többi felszerelést az alagsorban kapod meg.* A nadrágom oldalzsebébe csúsztatom a sprét, a térdemnek ütődik a fémdoboz, ahogy megyek kifelé, és már érzem is, hogy nem kell sok, hogy a bőr leváljon a csonttól, sérülékeny vagyok, mint egy leforrázott csirkefej. Egy csapat légiós vágja ki a teremajtót, *kinek van szabad autója?*, kiáltja az egyik, meg hogy ónos eső volt, és leszakadtak a vezetékek, nem tudott befutni egy vonat, ami vidékről hozott bajtársakat, kint várnak a Kavicsfejtőnél, be kéne hozni őket, mielőtt a rendőrök leszedik a vagonokból az egész társaságot. Eszembe jut, hogy amikor az előbb elkérték az adataimat, a jogosítványomat adtam oda, és lehet, hogy a csávó emlékszik rám, szerencsére nyitva maradt a teremajtó, kijutok a folyosóra, csendesen indulok lefelé a lépcsőn, nehogy utánam kiáltsanak.

A Szakszervezetek Házának pincéjében áporodott a levegő, szutykos halmokban áll a rengeteg lehasznált holmi, amikben majd harcolnunk kell. Mindenki magának válogat, ezerféle cuccot aggatnak magukra a friss légiósok, vadászmellény bűvárszemüveggel, kommandóskesztyű szakállas buzogánnyal, van, akinek igazi, szovjet katonai sisak is jut. Kopácsolást hallok az egyik sarokból, kétméteres, varkocsos-szoknyás alak kalapálja a fémot, két polifoamdarab közé erősít egy vaslapot, átköti szíjjakkal, hogy előlről-hátulról védjen, durva arcok állnak sorba nála, ők kapják a nehézpáncélzatot. Én egy pár térdvédőt és hokis vállvédőt szedek ki a kupacból, ezek talán még ruha alatt is elférnek, a jobb dolgokat már kiválogatták, *pajzsot mindenképp vigyetek!*, kiáltja egy hang, egyszerű, fogantyús, hajlított bádogdarabok sorakoznak a fal mellett, biztos az a kovácsgyerek gyártotta ezeket is.

Miután felszerelkezünk, felírotáblás csávók kezdenek járkalni közöttünk, *aki a nevét hallja, az jöjjön ide hozzám!* Ők a parancsnokai a brigádoknak, amikbe beosztanak minket, látom rajtuk, hogy nagyrészüket ketrecharcosból vagy kidobólegényből konvertálták át, az egyiknek fel van tetoválva a nyakára, *Vallásom a Nemzet.* Engem egy bokszoló-

fejű szólít magához, állnak már páran körülötte, okos, szinte lágy a hangja ahhoz képest, hogy néz ki, *Avner vagyok*, mondja, *tegeződjünk, fiúk*, és megkérdezi mindenkitől, hány éves és mi a foglalkozása. *Huszonnyolc*, mondom, *és jelenleg átmenetben vagyok*, erre ő bólint, és továbblép a következőhöz, aztán javasolja, hogy menjünk fel a pincéből, és valahol a Konrád közelében keressünk egy nyugodt, szélvédett helyet. Szedelőzködik a banda, azt se tudom, hogyan fogjam magamhoz a motyómat, *hátizsák azért legyen nálatok holnaptól*, mondja Avner, *és bakancs is, a dorkókat hagyjuk otthon, itt nem a múzeum szőnyegén fogunk tapodni*. Röhögünk, ahogy megyünk kifelé a Szakszervezetek Házából, és én azon gondolkodom, vajon anyám nem dobta-e ki otthon azt a surranót, aminek olyan jó hosszú volt a szára, és még a talpbetétem is belefért?

A Régitőzsde mellett van az ásatás, amivel több mint tíz éve bizonyítják nekünk, hogy ha nem az Észak-Európa felé vándorló népekkel érkeztünk ide Krisztus után, akkor a keleti törzsektől származtunk le. Két kocsmá is útba esett idefelé, de egyikbe se ültünk be, csak itt állunk meg, a falmaradványok mellett, *mászunk le, fiúk*, mondja Avner, *pont az a mélység, amiben nincs huzat, és legalább szokjuk a terepet. Éreztétek otthon magatokat az ősök földjén!*, kurjantja, miután leérünk, *foglaljatok helyet*, mi meg leülünk a térdig érő épületcsonkokra, didergek, *nem árt, ha kicsit adaptálódunk a hideghez*, mondja Avner, *elszoktam én is tőle*. Fűszag csapja meg az orrom, egy kopasz szívja a cigit, odaadja a mellé levőnek, hátha elér hozzám is, ebben reménykedem, *ugye, tudod, hogy az az arabok mérge?*, szól rá Avner.

A kopasz szégyenkezve nézi a cigit, lecsippenti róla a parazsat, és beteszi a kabátzsebébe, *bocs*, mondja. *Nem azért mondtam*, feleli Avner, *de én láttam, mit szitálnak azok a mocskos turbánosok a hasisba, nem véletlenül olyan barna, és a kutyaszarpor csak a jobbik ösztetevő, legyen ennyi elég*. Aztán azon kapom magam, hogy Avner életét hallgatom és eltelt egy csomó idő, Afrikában szolgált zsoldosként különböző polgárháborúkban, lángszóróval égette szénné a népiertókat, majd közel-keleti konvoj kíséretet következtek, és az, hogy egyszer háromszoros túlerővel ütöttek rajtuk a terroristák. Ezen a ponton döntötte el, elég lesz, *hiába hívtak vissza Izraelbe a hadsereghez egy harmadik turnusra*, mondja, *én inkább hazajöttem ide*, és már a kecskéiről meg a tanyájáról sztorizik, de a légiosok arcán továbbra se változik semmi, a legkeményebb náciakat is megvette kilóra ezzel a katonadumával, a tenyeréből esznek.

Később feláll, megropogtatja a derekát, *fogjuk ma rövidre, fiúk, holnap pedig rendesen beöltöztve és felszerelvekezdjük*. Kimászom én is a többiekkal a gödörből, tiszta a délelőtt ahhoz képest, hogy november van, eszembe jut, hogy akár járkalhatnék is egyet, Nikkát megkeresem később. Leakasztom a nyakamból azt a fél zsebnaptárnyi, befóliázott papírdarabot, amin a Vasárnapi Légio címere alatt ott a nevem, és a farzsebembe csúsztatom, úgy érzem magam, mintha holnap iskolakezdés lenne. Mindig ellötyögtem az azelőtti napot, nem csináltam semmit, mert tudtam, hogy másnaptól Mágerné következik, teszek most is egy kört a Konrádon, nyugodt helyeket keresek. Előre feltérképezek pár zugot, hogy ha anyám hív, bárholnan be tudjak szaladni a csendbe.

A forradalommal az a baj, hogy unalmas. Végtelenül sok benne az ácsorgás, a semmiskedés, az emberek kínlódnak magukkal, azt se tudják, mit csináljanak. Ez legjobban a barikádokon látszik, megállás nélkül pakolják őket, folyton vastagodnak, egyik többszintesre nőtt, még egy gesztenyeárus kályháját is beleépítették. Engem

is kiküldtek tákolni a Vasárnapi Légióval, a Konrád metrócsomópontjának azt a feljáróját kell elbarikádozzuk, amelyik a tüntetőtáborba nyílik, *hetek óta le van zárva ez a rész, magyarázza egy kopasz, de állítólag samurájok lógnak fel itt a térre, ki tudja, hányan vannak köztünk.* Megbontja az első szögesdrótköteget, szétrántjuk és lefektetjük a lépcsőre a spirálokat, munkakesztyűben is érzem a tüskéket, rozsdaszag van, lassan úgy néz ki a feljáró, mint egy mészárszék. *Ez NATO-drót, mondja egy légiós, azért ilyen pengés, mert csak úgy farigcsálja a húst a csontról, jó cucc.*

Később valamelyik szkinhed kitalálja, hogy lábteniszezünk, szerencsére páratlan a szám, kimaradok. Madzagot feszítenek két kandeláber közé, afölött rugdossák a labdát, kiesőznek, *az utolsó kettőből a vesztes lefüttyezi a győztes!* Lövésem sincs, mit jelent a füttyezés, már csak ketten vannak a pályán, kidugott nyelvvel koncentrálnak, ordítva nyögnek, valahányszor labdába érnek. Végül megrezdül a kötél, *bazmeg!* üvölt fel mindkét kopasz, az egyik ujjong, a másik az aszfaltba rúg dühében, a többiek tapsolnak és röhögnek, *hamar, gyorsan, a paklit, melyiken szeretnéd?* A vesztes egyenesen kinyújtva maga elé tartja a karját, ketten két oldalról lefognák, ökölbe szorítja a kezét, kifehérednek a bütykei, megszeppenve nézi, ahogy a győztes a fogát szívva összenyomkodja a kártyacsomagot, majd megmarkolja a csuklóját. Műanyagozott pókerlapok, hallom a csattanásaikból, amint a vesztes ujjtöveit ütik velük, azonnal vörösre gyalulódik a bőr, röpködnek a kicsi darabkák, *hat, hét, nyolc, kilenc,* így számol félig bögve az, akit büntetnek, a többiek meg bele-beleordítanak, nagyokat nyerítenek, hátha elrontaná, akkor kezdődik előlről az egész. Cafatra van verve az a kéz, a győztes viczorog, sose kapom el a pillanatot, amikor üt, mindig pont előtte csukódik össze a szemem. Valaki pergődobot ver a Konrádon, mintha biztatná a napokat, hogy múljanak végre, sziszegnek a cintányérok, erre a ritmusra figyelek.

Még a kiképzés is jobb volt, mint a füttyezés. Nehéz a pajzs és hideg, valahányszor felemelem, töri a tenyeremet a fogantyú, *az a legfontosabb,* magyarázta Avner, *hogy mindig az ellenség felé legyen fordítva, inkább a pajzsot üssék, mint minket.* A Konrád kellős közepén gyakorlatoztunk, egyfolytában nézett egy csomó szájtátó, hiába hordtam már akkor is símaszket, ahogy a többi légiós, úgy éreztem, lyukat bámulnak az arcomba, és nem tudtam eldönteni a tekintetükből, hogy hősök vagyunk nekik, vagy utálnak. *Ez nem légycsapó, lóbálja meg Avner a pajzsot, ne hadonásszatok vele összevissza, laza oldalterpesz, megtámasztod, így bármikor lehet előre-hátra araszolni, plusz a rendőrök se nyomnak el olyan könnyen, és attól függően, hogy melyik kézben van a pajzs, lehet fegyver is, figyeljétek, könyökből jön a mozdulat, az élével kell odacsapni.* Egyenként kijavítja mindannyiunk tartását, utána felállít formációba, az egyik csoport támad, a másik pedig tartja a pajzsfalat, *maradjatok egyben, keressétek a réseket!* Gyakoroljuk az egyszerre mozgást, *bal-bal, jobb-jobb!* kiáltja Avner, közben polifoammal betekert seprűnyelekkal üjtük egymást, támadunk és védekezünk. Alig bírok lábon maradni, szinte hátraesek, amikor Avner az én pajzsomat is megrugdossa, kővel dobál, aztán petárdákat szór az orrunk elé, *a harctéren az érvényesül a legjobban, aki átlátja a káoszt,* mondja, *ahhoz viszont meg kell szokni.*

Három napig tart a szoktatás. Épphogy tudok esténként Nikka kérdéseire felelni, hogy miket csinálunk, és hogyan működnek körülöttem a szélsőjobberek, úgy alszom el mellette, hogy már nem is érdekel, hogy a háromnegyed ágyat elfoglalja. Mindegy, hogy vasrúd van nálam vagy sima bot, az első ütés mindig a térdhajlatba menjen, attól összeszik az ellenség és könnyebb dolgozni rajta, ilyesmiket tanulok, meg hogy tilos fejbe rúgni, kificamodhat a bokám, inkább ta-

posni érdemes, az kevésbé szapora, de biztonságosabb. *És ha követ dobtok, mondja Avner, ne centizzetek, az utcai harcban nem az a cél, hogy eltaláld az ellenséget, hanem hogy felfogja, eltalálhatod őt is, és nemcsak a társának szakadhat be a koponyája. De ez igazából játék, minden játék a 21. században, amihez pajzs kell és bot, mert ha megölmosodik a levegő, jobb eldobni mindent a picsába és menekülni, a cickakokban futást hagyjátok, a lényeg, hogy gyorsak legyetek, az még egy géppuskának is fárasztó, ha háromlövésenként újra kell irányoznia.* Ezután osztott fel minket sorokra aszerint, hogy ki mennyire jó harcos és mekkora bengá állat, én a leghátsóba kerültem tartalékosnak, innen nézem, ahogy a többiek működtetik a forradalmat.

■

Egy hímkontyos csávónak egyfolytában kérdése van, nem neonáci, hanem koktélmixer, kurvára idegesíti az egész bandát. Ő is azokból származik, akiket itt külsősöknek neveznek a többiek, mert nem szkinhed-vonalon kerültünk a Vasárnapi Légióba, viszont ez a koktélmixer mégis meggyőződésből lépett be, mindenkinek elmondta, hogy az ő hitvallása a kritikai hozzáállás. Körtözködik is rendesen, olyanokat kérdez Avnertől, hogy zsidó létére tényleg nem zavarja, hogy ennyi neonáci között van? *Mért, téged zavar?,* szól be rögtön egy kopasz, *semmi baj,* feleli Avner, *én úgy vagyok ezzel, hogy az ideológiák önmagukban békés dolgok, felőlem vallhat bárki bármit, ha az ember fasz, akkor eszme nélkül is fasz. De akkor miért szedetted le az összes zászlót a barikádokról?,* kérdezi a hímkontyos. *Ez szabadságharc, és nem lobogógyűjtemény,* mondja Avner, *láttuk, mit csinált a politika ezzel az országgal, még az kéne, hogy ilyen kicsiben is jelképekkel szurkáljuk agyon egymást, inkább arra ügyeljetek, hogy mindig legyen kéznél a suhintó, bármikor támadhatnak.*

Huszonnégy. Ennyi bevetési sisak csillog az utcalámpa-fényben, őrt állók a barikádon, ahogy tőlünk távol a rohamrendőrök is. Nézzük őket, néznek minket, sok fekete fej, lehet, hogy valamelyik a Bulleré, szerencsére rajtuk is van símaszk. Nem merek belegondolni, mi lenne, ha közelebb jönnének, most már én is fegyveres vagyok, és a fegyveres vagy csinál valamit, vagy vele csinálnak valamit. Csak ezt a csövet kaptam a Szakszervezetek pinceraktárából, masszív öntvény, büdös tőle a tenyerem, kérdeztem, nem lehet-e leszerelni a csapot a végéről, de a raktáros azt mondta, direkt van rajta, hogy svungot adjon neki. A többieknek is hasonló cucaik vannak, lefűrészelt székláb, korlátarab, biciklilánc, és használnak kavicsal tömött zoknit meg csúzlit is, meg-megszórták hajlított szeggel a rohamrendőröket, amikor pár brigád elbarikádozta az Acél utcát és a Régipostát, hogy minél kevesebb irányból lehessen támadni a Konrádot.

Apám katona volt, ez jut eszembe, és hogy nem tudom elképzelni egyik oldalon sem, maximum az egyiknek abból a két rohamrendőrből, amelyikek a kordon mögött keringőznek unalmukban, és vastag leheletfelhőket röhögnek fel magukból. A pár tíz méternyi senkiföldjén a szétdobált szemét között zongora szól, egy alternatív csávó klimpírozik rajta, még meg se száradt a festék, amivel sárga csigavonalakat rajzolt rá a koncert előtt. *Együtt végig!* óbégatja egy szétordított hang melletttem, fogalmam sincs, hogyan lett ez a jelmondata a Vasárnapi Légiónak, ugyanezt kell üvölni válaszul, ha valaki századszorra is elbődüli magát. Avner ilyenkor elfordul, és a szeméhez emeli a távcövét, úgy tesz, mintha az utcát figyelné, pásztazza a környéket, *e-gyütt-vé-gig! e-gyütt-vé-gig! e-gyütt-vé-gig!*

■ ■ ■

Potozky László: 1988-ban született Csíkszeredában, Budapesten él, író, szerkesztő. *Éles* című regénye a 2015-ös Könyvhétre jelent meg a Magvetőnél, és ugyanitt várható az *Égéstermék* is idén októberre.

KOZMÁR KLÁRA

Keresés

Az én bőröm a másike.

A szőrtelenség mögötti hálózat,
mint az asztalbőrre vagy az üvegasztalra
kilöttyent vörösbor fut szét az asztalon,
és én kiszáradt rongyként csak befogadok,
hagyom.

Ahogy a nedves papíron átüt az ornamentika,
úgy rajzolódnak összefüggéstelenül
mégis hatékonyan a vékony, hártyszerű bőr
alatt az artériákból szétfutó hajszálerek.
A forrásvíz színű bőr áttetszik, mutatva takar
terjedést, mozgást, keretet.

Részeg estén egy bárban megfogod,
nem látod, csak képzeled és próbálsz
kitapintani a halkán mozgó utak nyom-
át a jegesen fénylő, törékeny bőr alatt.

Próbálsz megragadni, de nem magadévá tenni
az állandót a változón: a köröm, a nyelv, a tű,
a toll vagy a kés hegyével rajzolni ki az utakat
a bőrön, mint az indigó, csak másolod a határokat:
a szimbolikusan rejtettet próbálsz felszínre hozni,
abban a hitben, hogy ezzel állandósul? a látszat?
Nem. A bőr kopik, az *alatta* még nem.

A test térkép volt, menekülési útvonalakat,
jeleket mutatott régen: realista mágia. Ma
több mint utalás, többet akar, nem eszköz
már, az állati egésztest akarja: párdumintás
vagy krokodil bőr, esetleg sarki róka szőrme:
végül minden takaró széttépve, zuhanni a földre.

Nem fejtik le, nem fejtik meg a bőrt, nem fejtik
vissza az erek vonalát. Nem fejtenek, mert nincs
mit fejteni, a test magától vedlik, nem mutat sehová.

A hús szép inas a bőr alatt. De végül csak az egész,
csak a test marad, önmagában, a szilárd érfalak
izomtömege, a nyers bőr fénysúlya. Nem vérzik a bőr.
Üres.

A nyelvet ilyenkor kiteped, és messze hajítod
egy sötét parkban, ahol vakon olvasol egy testről,
keresed, keresed az ereket a bőr alatt.

Korál

Mikor a fényben az ő feloldódik
ő a másikkal egyesül

Mikor az őben a másik feloldódik
a másik a fénnel egyesül

Mikor a másikban a fény feloldódik
fény az ővel egyesül

Mikor az őben a fény feloldódik
fény a másikkal egyesül

Mikor a fényben a másik feloldódik
a másik az ővel egyesül

Mikor a másikban az ő feloldódik
ő a(z) fénnel egyesül

Mikor az ő az énben feloldódik

Rondó

Régen pálcikaemberkéket rajzoltak a homokozóba, se fütyijük se puncijuk nem volt. nélküle
ovisként még a lányokat szerette, úgy érezte ez így van jól, ez így természetes,
de kicsit fura
sejtése volt közben, hisz rájuk hasonlított, velük volt összhangban, velük (volt)
ellentétben, de
mégis csak fiúnak született: mennyi nőstény hattyú nyakát harapta át vándorló
kutyaként, nincs
erre mentsége. de egy baletten meglátta a fiúkban is a szépet: elment eggyel, de
meddig és hová?
ránézett, zokogott a szájában, az arcára volt írva, hogy: *Ich habe kein Irgendwohin
zurückzukehren.*
operába járt, míg le nem bontották, a szauna – a buzik édenkertje – bár csak
bizonytalan ideig, de
nem üzemelt, a berácsolzott konditermek vasszaga eszébe juttatja az első
menstruációját, ez fura,
de amióta meglátta a fiúkban is ..., magát is csak fiúként látta szépnek, tükör
nélkül, újra nélküle
ó jaj, könyörögve kérte, hogy a szájába végezhesse, végleg a másik hiányába
zárva, minek íze nincs
jeges, tömény szagú transzcendenciája az önkielégítésnek: emlékezel vagy
képzeled: hogyan és hová
akarod, nőként vagy férfiként magadat. de van, hogy innen már ... *kein
Irgendwohin zurückzukehren*

Kozmár Klára (Galánta, 1993): költő. Jelenleg Bécsben él, az Universität
Wien hallgatója, gendertudományokkal foglalkozik. Ez az első közlése.

Lehetőség

„Egy történetet akkor gondolunk végig következetesen, ha lehetőségei közül a legrosszabb következik be.”

Friedrich Dürrenmatt: *21 pont A fizikusokhoz*
(Ungvári Tamás fordítása)

Ami ma történt, és ami a történetek alapján még történhetne, addig kell leírnom, amíg itt vagyok egyedül, Prágában.

Évekig nem gondoltam Flórára, és azt se mondhatnám, hogy valaha is egy komolyabb kapcsolat lehetőségével tekintettem volna rá, legfeljebb néha eszembe jutott, ha magányos voltam, hogy megbasznám. Mintha láttam volna Facebookon, hogy elköltözött Budapestről, időnként feltűnt róla egy kép az üzenőfalamon, amelyen számomra ismeretlen emberek társaságában sörözött külföldön, aztán eltelt öt-hat év, megismerkedtem Dórával, összeházasodtunk, s Flórának még a létezését is elfelejtettem.

Számomra nem a tudás és a tanulás, az úgynevezett fejlődés, hanem a felejtés az élet legfőbb mozgatója: az unalom alapvető, s ha mindig mindenre képes volnék emlékezni, már rég halálra untam volna magam, vagy épp az unalom miatt lettem volna öngyilkos. De mivel azt is képes vagyok elfelejteni, hogy utálom a szelet, egy viharos nap keltette dühöm tökéletesen elegendő, hogy kirángasson a hétköznapi unalmából. Jóideje úgy érzem, semmi újra nem jövök rá, semmi újat nem tanulok, semmi új nem történik velem, pusztán az időről időre elfelejtett ismeretek, helyzetek és személyek váratlan felbukkanása kelti bennem azt az illúziót, hogy valami új következik, amíg rá nem döbbsenek, hogy mindez egyszer már volt, csak elfelejtettem, s a felejtés és újratanulás dinamikája mindeddig elegendő volt az unalom és az abból eredő halálvágy elűzésére, magyarárra arra, hogy életben maradjak.

Flórával sincs ez másként, noha a félreértések elkerülése végett, előre le kell szögez-nem, hogy nem történt köztünk semmi. Nem mintha arra számítanék, hogy mindezt bárki is olvasni fogja rajtam kívül, de mint tudjuk, a le nem fektetett tények sikamlósak, és a magam számára sem szeretnék lehetőséget hagyni rá, hogy a fent leírt jótékony felejtésnek hála, évek múlva önkényesen húzzam meg a határt fikció és valóság között ebben a följegyzésben. Nemhogy Flóra, de semmilyen más nőnek a képe sem merült föl bennem kísértésként, boldog voltam és vagyok a feleségemmel, ugyanakkor nem tagadhatom

le, hogy amikor a sikeresnek mondható, éppen ezért unalmas premier és sajtótájékoztató után rendező barátommal; Mátéval egy közösen írt film miatt utaztunk ide, a prágai filmfesztiválra; beültünk a sarki sörözőbe, és megláttam Flórát a pult mögött, ne villant volna föl előttem egy másik élet lehetősége.

Annál inkább le kell írnom, ami itt történt, történik és még történhet, vagy történhetne Prágában, hogy nem maradjon más pusztá lehetőségnél.

Flórában nincs, és soha nem is volt semmi különös. Egy gimnáziumba jártunk, tehát magától értetődően sokat és sokféleképpen láttuk egymást; láttuk egymást szürke, tizenkét-hároméves kislánynak és kisfiúnak az öntudatra ébredés határán, láttuk egymást szégyenlős, pattanásos tizennégy-ötéves kamaszoknak, láttuk egymást tizenhat-hétévesen, amikor a reflexió és a felnőtté válás leginkább a hiúságban ölt testet, én láttam, hogy megnő a mellette, tudatosan kezd öltözködni, odafigyel a hajára és sminkel, ő látta, hogy már nem akármilyen szemüveget hordok, hanem odafigyelek a divatra s hogy mi áll nekem jól, látta, hogy gördeszka helyett már könyveket hordok a hónom alatt és borotválkozom, s nyilván feltűnt neki, hogy fodrászhoz járok, nem hagyom többé anyámnak, hogy össze-vissza vágja le a hajam. Az ilyen változások akkor is feltűnnek az embernek, ha nem fordul különösebb figyelemmel vagy érdeklődéssel a másik iránt, ha nem fogalmazza meg és tudatosítja magában mindezt, ahogy akkoriban én tettem bizonyos lányok kapcsán a naplómban, de amely lányok között Flóra neve soha nem szerepelt. Az ilyen változások képzik a kamaszkori szexuális vonzalom alapját: egy lány kontaktlencsét kezd hordani szemüveg helyett, vagy kiszedeti serkenő bajuszát, és aznap este egy fiú már az ő emlékképére maszturbál az ágyában. Az ember általában többet érez, mint amennyit valójában tud.

Flóra a gimnáziumban nem velem, hanem más fiúkkal járt, ahogy én sem Flórával, hanem más lányokkal jártam. Ha netán valamelyik osztálytársam közelébe került egy házibuliban, minden bizonnyal elgondolkodtam rajta, miért nem velem beszélget cigarettázva a körfolyosón, de ezt másnap reggelre elfelejtettem. Nem érdekelt eléggé, mint ahogy a szerelmi kísérletezések soha nem érdekeltek eléggé ahhoz, hogy akár a magam, akár mások sérülését kockáztassam, ha bárki is többet várt volna egy csókolózással vagy dugással töltött éjszakánál. Én mindig udvaroltam, és törődtem a lányokkal, szerelemből vesztettem el a szüzességemet, és soha senkivel nem feküdtem le pusztá gerjedelemből. Nem valami erkölcsi fölény miatt, hanem mert elegendő volt egy pornóvideóra kivennem ahhoz, hogy napokig gyötörjön a bűntudat.

Most is csak azért írom le mindezt, a szállodaszobában ülve éjszaka, hogy emlékeztessem magamat erre, hogy a körmöléssel úrrá legyek a gerjedelmen, hogy eltereljem a figyelmemet kínzó erekcióról, és továbbra is büszkén mondhassam magamban, hogy amióta Dórát ismerem, immáron öt éve nem nyúltam magamhoz.

Aztán mindenki szépen leérettsgizett, a maga rendje és módja szerint egyetemre, főiskolára és OKJ-s képzésekre járt, dolgozni kezdett, Erasmusra ment és visszajött vagy kint maradt, megházasodott, teherbe esett vagy teherbe ejtett valakit. Felnőttünk, anélkül, hogy feltűnt volna, hiszen a Facebookon keresztül anélkül is követjük volt iskolatársaink életét, hogy valójában ismernénk egymást, s ehhez még hozzájön Budapest belkerületeinek értelmiségi beltenyészete, ahol nem lehet egy korsó sört meginni úgy, hogy a pultos haverjában vagy magában a pultosban ne ismernéd föl apád munkatársának a gyerekét, vagy a színházban ne futnál össze az egyetemi szaktársad volt csajának a testvérével. Megbeszélitek, kivel mi van, elszívtok egy cigit, aztán mindenki elfelejt mindent és mindenkit, már a naplómba se írom föl az ilyen találkozásokat, a szülővárosod emlékeztet és emlékezik helyetted is.

Minden bizonnyal számtalan ilyen és ehhez hasonló helyzetben láttuk egymást Flórával még otthon, de nem figyeltünk, mert nem is kellett egymásra figyelniünk. Persze voltak pillanatok, ha jobban belegondolok, amikor sikertelen írói próbálkozásaim miatt

iddogálva töltöttem az éjszakát, s ha kocsmáról kocsma járvá valahol megláttam Flórát, vagy bárki hozzá hasonló régi ismerősömet, másnap reggel erősen elgondolkodtam rajta, hogy előkeresem a számát vagy ráírok, de végül ezt hozzám méltatlan gyengeségnek könyveltem el, nem hívtam senkit és nem írtam senkinek, hisz mindig fölényes undorral és szánakozással néztem azokat, akik nem viselték az érettségi utáni diaszpóra természetes magányát, akik gyávaságból ragaszkodtak a felnőttkori önállóság előtti utolsó nagy kényszerközösség látszatbarátságaihoz, és nem voltak képesek egymástól elszakadva megtalálni önmagukat. Azt gondoltam, ha kitartóan végigszenvedem kényszerű magányomat, figyelek magamra és másokra, nem engedek szeszélyes érzelmeimnek és időszakos kétségbeesésemnek, végül megérthetem és beteljesíthetem vágyaimat, és nemcsak önmagam, de a hozzámvaló társat is megtalálhatom.

Összeismerkedtem Dórával, eljegyeztük egymást, összeköltöztünk, lediplomáztam, összeházasodtunk. Bár nemigen érdekelt és érdekel senkit, amit magamtól írok, kapcsolataim révén megcsíptem néhány jól fizető munkát, egy külföldi film forgatókönyvéből, három színdarabfordítás és egy operalibrettó jogdíjaiból összepóroltunk egy lakásra, megvettük, beköltöztünk, és már nemcsak álmodozva fontolgatjuk a gyerekvállalást. Dóra most terhesen vár otthon, Budapesten.

Ott álltam mindezzel és Mátéval a hátam mögött Prágában, előttem pedig Flóra csapolta a félbarna Staroprament a kocsmá pultjában. Nem mondhatok mást, minthogy az egyébként és általában gyötrelmes írás ritka és kitüntetett pillanataihoz hasonlított, amit ma este Flóra viszontlátásától éreztem. Mint amikor reggelente, a tizedik mondat után már nem a lakásban tudom magam, már nem hallok a karórám ketyegését, vagy az ablak alatt elhajtó autók zaját, már nem veszem észre az ablakon beszűrődő fényviszonyok változását, nem gondolok a délutáni bevásárlásra, nem jut eszembe Dóra következő időpontja a nőgyógyásznál, nem törődöm új munkám határidejével, és még rágyújtani is elfelejtek. Csak a következő mondat érdekel, az a jövőm, az éppen leírt a jelenem, s az előző a múltam. Hogy a nyelvi képzeleten kívül bármi valóságos kiszakíthat a hétköznapi napokból, régóta nem tapasztaltam, nem reméltem és nem is vártam. Talán még vágyakozni is elfelejtettem az ilyesmi után.

Ami egyébként kitöltötte, kitölti és ki fogja tölteni az életemet, s amivel gondosan vezetett naplóm minden oldala unásig van teleírva, Flóra látványától hirtelen semmissé vált. Valójában nem tudom, mi a boldogság, de köze lehet a megszokáshoz: ha azt mondom, boldog vagyok Dórával, egyúttal arra is gondolok, hogy hozzászoktam a jelenlétéhez. Hozzászoktam, hogy rendetlen, hozzászoktam, hogy munkám természetéből kifolyólag a házimunka java része rám hárul, hozzászoktam a látványához annyira, hogy a terhességből következő változásokat is alig veszem észre a testén. Szeretem és ismerem arcán a szeplőket, de egy ideje már tavasz-nyár tájékán sem tűnik föl, hogy a naptól egyre pöttyösebb lesz a bőre. Ha nem változtat radikálisan frizurát, észre sem veszem, hogy megnőtt a haja. Ismerem az összes szagát, s reggelente már ebből meg tudom állapítani, hogy jól vagy rosszul aludt, hogy rémálma volt-e az éjszaka, meg se kell kérdezni, hogy elrontotta-e a gyomrát, mert a széklete különböző szagait is ismerem.

Ha az előbb unalomról és felejtésről beszéltem, most különbséget kell tennem unalom és megszokás között. Megszoktam Dórával az életet, de nem unatkozom mellette. Nemcsak a viták vagy amiatt, hogy a mai napig minden szeretkezéskor váratlanul ér a behatolás élménye. Nemcsak azért, mert hirtelen támadt ötleteivel el tud rángatni az íróasztól. Nemcsak azért, mert közös utazásaink ismeretlen országokba és városokba új témákat nyújtanak ismert mondatainkhoz, vagy külsődleges újdonsággal töltik föl megszokott belső életünket. Hogy az unalom nélküli megszokás volna a boldogság, nem tudom, ki merjem-e mondani.

Eszembe se jutott, hogy Flórára cseréljem Dórát, s így leírva még nevetségesebbnek tűnik ez a lehetőség a két név hangzóinak egybecsengése miatt. De ott a kocsmában valóban elfelejtettem terhes feleségemet, s mindazt a megszokott, vagy boldog, vagy boldog és megszokott, vagy a megszokás által boldog életet, ami otthon vár. Flórát láttam rövid, fiúsra nyírt barna hajával, amint sört csapol s közben odaszól egy részeg vendégnek, általam ismeretlen, nem beszélt nyelven, láttam, hogy lefogyott és energikusan ide-odaszökken a pultban. Mindezt Dóra is, én is igen sokáig csináltuk, amíg mással nem tudtunk pénzt keresni. De most már Flóra is harminc fölött van, s meglepő módon az ő látványa ebben a helyzetben nem társult a szolgáltatás megalázó érzetével, amiről pedig hónapokon át, a sírvafakadás szélén bizonygattam Dórának minden egyes műszakom után, hogy nem bírom tovább. A konvenciók szerint én minden bizonnyal szabadabb embernek tudhatom magamat Flóránál, hisz a legsürgősebb dolgom, hogy négy hónap múlva befejezzek egy szöveget, amiért már előre megkaptam a fizetésem felét, s amiből ugyan szűkösen, de akár egy teljes évig élélhetünk mindketten, ha nem kellene az öt hónap múlva megszülető gyerekünkkel is számolni. Megtehetem, hogy a határidős bérmunkám helyett a regényemmel foglalkozzak, megtehetem, hogy akár napokig ne írjak semmit a depressziótól, megtehetem, hogy berúgjak és reggel nyolc helyett csak délben üljek az asztalomhoz, megtehetem, hogy a saját költségemen; nem úgy, mint most a fesztivál miatt, amit részben a szervezők, részben a producerek és a forgalmazók finanszíroznak; elutazzak egy hétre snowboardozni, ha úgy érzem, arra van szükségem egy munka befejezéséhez. Erre a szabadságra vágytam, amikor egy pult mögött szenvedtem éjszakánként, mint most Flóra. De ma este őt látva a prágai sörözőben nem erre gondoltam, hanem arra, hogy íme egy szabad ember.

Alig beszéltünk pár szót, tudtam és láttam, hogy dolga van, sok a vendég, csapolt nekünk két korsó sört, amíg elmagyaráztam, hogy a filmfesztivál miatt vagyunk itt, bemutatam neki Mátét, de arra már nem volt idő, hogy kiderítsem, ő mit keres Prágában egy kocsmá pultja mögött. Leültünk, és kénytelen voltam Máténak elmagyarázni, honnan ismerem Flórát, ahogy Flórának is vázoltam, honnan ismerem Mátét. Közben azon gondolkodtam, ha nekem feltűnt, hogy ő levágatta a haját és lefogyott, vajon neki feltűnt-e, hogy én szakállt növesztettem, és hiába futok kitartóan majdnem minden reggel, hiába járok hetente legalább egyszer úszni is az ülőmunkát ellensúlyozandó, az utóbbi években kikerekedett a fejem, s aligha tehetek ennél többet egyre növekvő hasam ellen. Vajon Flórának eszébe jutott-e engem látva a szöges ellentéte annak, ami nekem jutott eszembe az ő látványáról? Hogy mégiscsak ez volt Dórával a fiatalságunk, volt abban valami romantikus és heroikus, hogy csak álmodoztunk arról, amiben most élünk, miközben csontsoványan szedtük a vendégek kiürült poharait egy tálcára, rohantunk a konyhára a kitálalt ételekért, és hiába csak hajnali kettő-három körül feküdtünk az ágyba zárás után, másnap tízkor már ébren voltam, hogy eleget tudjak írni és olvasni. Flóra talán arra gondolt, hogy ő legalább még tudja, mit jelent új cipőre vagy ruhára spórolni, számára még ünnep otthon főzni egy nyugodt estén, és egyáltalán nem magától értetődő, hogy egy vendéglőben valaki eléteszi a melegételt, mások mosogatnak helyette, neki pedig csak fizetnie kell. Nemcsak Flóra létezését, de ezt az egészet úgy, ahogy volt, elfelejtettem. Hiába írtam róla, hiába igyekeztem nap mint nap emlékeztetni magamat, az emlékeim az írással együtt pusztá mondatokká váltak, a viselkedésem, én magam, a lényem már nyomát sem őrzi mindennek.

Flóra miatt hirtelen úgy éreztem, talán jobb volt régen, volt mihez képest, s miközben Máté a délutáni filmről fejtette ki véleményét, az volt a fejemben, pedig nem akartam erre gondolni, hogy milyen lenne így élni Prágában, Flórával. Régebben Dóra is többször fölvette, hogy külföldre költözhetnénk, amire én mindig azzal válaszoltam, hogy máshol is csak pultoznánk, esetleg egy hostel recepcióján ülnénk, míg itthon legalább megvan az esélye, hogy idővel az írásból élhetek meg. És, azt hiszem, ezáltal megértettem valami fontosat az öregedésről, noha csak most múltam harminckettő, tudniillik, hogy már nem várok semmi újat az írásaimon kívül, ha egyáltalán még ezekre vágyom és várok, Dóra

van, munka van, lakás és megélhetés van, a gyerek pedig egyszerűen jön. Minden megvan és meglesz, amit harmincéves koromig elképzeltem magamnak, én pedig már nem várok semmit a jövőtől, hanem csak néha, mint ma este, visszavágok a múltba. Flóra volt nekem ma este a megtestesült múltam, a jelenemet pedig már megszoktam, s nem tekintek se borúval, se bizakodva a jövőbe.

Persze, hogy őneki én rémkép voltam-e a jövőre nézvést, nem derült ki akkor sem, amikor egy cigarettaszünetében a macskaköves utcán ácsorogva elmesélte, mit keres itt. Ebben sincs semmi érdekes: valahogy még otthon megismert egy cseh fiút, beleszeretett, egy darabig átjártak egymás városába, de mivel őt kevesebb dolog kötötte Budapesthez, mint a fiút Prágához, ideköltözött. Ugyanez lenne otthon, mondta, de itt legalább szerelmes. Nagy kő esett le a szívemről, amikor ezt kimondta, ettől vált végképp képtelenséggé mindannak a lehetősége, ami eddig átfutott az agyamon. Ha ő is szerelmes, akkor meg van mentve a házasságom és a jól megszokott életem.

Szabadidejében egy bábszínházban játszik, az itt nagyon megy, mondta, szeret agyagfejeket meg rongyruhákat csinálni. Említettem, hogy Mátéval régóta szeretnének gyurma-animációs filmet írni, de ez már olyan volt, mintha csak otthon találkoztunk volna a hetedik kerületben. Azt hiszem, nem is kell erről többet írnom.

Prága még kisebb, mint Budapest, s mivel nem először járok itt, a fesztiváltömegben elég hamar ráuntam a városra. Ezen még a viszonylag sűrű, kötelező programok sem segítenek; sajtótájékoztatók, vetítések, interjúk, kerekasztal beszélgetések; minden napra ket-tő-három, melyeken hol Mátéval, hol egyedül kell megjelennem, s melyek egytől egyig unalmasabbnál unalmasabbak, noha éppen azt reméltem tőlük, hogy majd elterelik figyelmem a filmplakátokkal kitapétázott, s ettől élvezhetetlen Prágáról, mely máskülönben kedves hely a számomra. Ugyanezt mondtam Dórának a telefonba, egyik eseményről a másikra sétálva, akivel többször is jártunk már itt, ahogy tegnap is csak erről panaszkodtam neki, és minden bizonnyal még holnap is untatom ezzel egy körre, mielőtt pénteken hazautaznék. Nem először veszek részt filmfesztiválon, így indulás előtt már föl sem merült bennünk a lehetőség, hogy velünk jöjjön, főleg terhesen, ám hiába tudtam előre, hogy egy ilyen esemény keretében esélyünk se volna a közös prágai emlékek mámorában kézenfogva sétálni a Vár melletti fennsík parkjában, ahová Dóra kedvenc itteni villamosa visz föl kanyargós kertvárosi utcákon, azt minduntalan elfelejtem; ha már ennyit pofáztam a felejtésről; hogy egy fesztivál épp ilyen alkalmatlan arra is, ami-re eredetileg kitalálták: egy befejezett munka megünneplésére. Főlösképpen tagadni, hogy a filmünk nem érdekel senkit: a nézők fele hivatalból, a másik fele unalomból nézi meg, s ha valakit mégis revelatív élményként ránt ki unalmából, arról mi nem értesülünk, hisz a sajtó csak jólnevelt, semmitmondó szuperlatívuszokban ír a műről; „kafkai”-nak tartják humorát, s ezért örömmel üdvözlük a filmet Kafka városában. A producerek nem filmet nézni, hanem filmet vásárolni jöttek ide, a többi alkotót pedig nem érdekli a másé, csakis a saját alkotása. Máté valahogy képes feloldódni ebben a közegben, s ő még tisztességgel meg is nézi mások filmjeit, két korsó sör után pedig már nem zavarja, hogy a rooftop-koktélparkon; amelyekről az ingyen vacsora elfogyasztása után én menekülni szoktam; egy másik rendezővel beszélgetve csak ő kérdez a másik rendező filmjéről, aki soha nem kérdez vissza Máté filmjére, mert töredelmesen bevallja, hogy a sajtótájékoztatók és interjúk miatt nem volt ideje megnézni, de később feltétlenül sort kerít rá. Voltaképpen csak azért jöttem el, mert Máté megkért rá, mert állítása szerint ő csak a forgatáson érzi magát biztonságban, előtte az írásnál ugyanúgy szüksége van rám, mint utána a vágásnál, vagy a filmről való beszédnél. Ehhez képest hiába ülök mellette minden interjún; mint egy rossz buzi, mint más rendezők mellett az elválaszthatatlan, buta ám gyönyörű színésznő feleség; soha nem kell őt kiegészítenem, soha nem marad válaszai után mondanivalóm. Az Európai Forgatókönyvírók kerekasztal beszélgetésén pedig hi-

ába mondom, hogy a forgatókönyv nem kész film, hanem ajánlat és utalás egy másik, nem szavakban létező és még létrehozandó műre, film rendező nélkül nem, de forgatókönyv és forgatókönyvíró nélkül létezhet, úgynevezett kollégáim ebből láthatóan nem értenek semmit. Hogy akkor én nem is tekintem magamat, magunkat alkotónak, kérdeznek vissza, s egyértelmű nemleges válaszom után; mert mint mondtam, mondom, a forgatókönyv nem alkotás, hanem egy alkotás terve, nem könyv, book, novel, hanem script és screenplay, önmagában értelmezhetetlen; a moderátor, arckifejezéséből ítélve legszívesebben kiutasítana a teremből.

Ilyen pillanatok és napok után hálát adok az égnek, hogy fordítások híján nemcsak a frankfurti és brüsszeli könyvvásárokból maradok ki, de a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra és az Ünnepi Könyvhétre sem hívnak meg. Cseppet sem hiányzik, hogy a kortársaimmal jópofizzak a Vörösmarthy vagy a Jókai téren, amíg ki nem derül, hogy nemcsak egymás, de még azon szerzők írásait sem ismerjük behatóan, akiknek a szobra alatt éppen dedikáljuk könyveinket. A könyv ünnepe az, ha olvassák, nyafogná nekem kortársam, nem ez a vásár, ahol úgy tesznek bennünket közszemlére, mint állatokat az állatkertben. Ez nem irodalom, mondaná egy másik, ez az irodalmi piac, az ipar, miközben ő maga az irodalomipar megtestesült öt éves terve, aki öt év alatt öt regényt írt, amely öt év alatt én minden hétköznap fordítottam, esetleg épp az ő könyvét adaptáltam filmre vagy színpadra, amiből végül se film se előadás nem készült, de legalább megkaptam érte a fizetésem, hogy a következő felkérésig azon az egyetlen regényen dolgozhassak, amit végül senki sem olvas majd el. Én erre azt mondanám, hogy a könyv ünnepe az, ha rátalálnak egy pincében az örökösök a halott rokonuk könyvtárában, és valamiért azt az egyet valaki hazaviszi a saját könyvtárába, vagy méginkább az, amikor utoljára is átnézem már a kéziratom, és alig várom, hogy Dóra hazaérjen, s azt mondhassam neki, befejeztem. De nem mondok semmi ilyesmit iparos kortársamnak, mert engem nem hívnak ilyen alkalmakra, hiszen el sem olvasnak, egyébiránt Dóra sem olvas tőlem semmit, mert anélkül is tudja, mi van benne, hogy elolvasná.

Ez az én szerencsém, hogy ezt sem fogja olvasni. Mert nyilván minden összefügg minnennyel, legalábbis ha akarom, láthatom így a dolgokat. Nem hiszem, hogy volna sors, nem hiszem, hogy éppen azért hívták meg a filmünket Prágába, hogy én meg találkozhassak Flórával, és megcsaljam vele akár gondolatban, akár a valóságban Dórát. De Dóra nem olvassa, amit a pénzkereseten kívül magamtól és magamnak írok, s ami végül vagy megjelenik, vagy nem, így sem, úgy sem olvassa, én pedig éppen ezért bármit leírhatok, különösen itt és most, még ebben a két napban éjszakánként, egyedül a szállodaszobámban. És ez veszélyes.

Veszélyes, mert nem tudom, hogyan folytassam: képzeljem tovább Flóra ma esti viszontlátását, és írjam ide a szobába Dóra megcsalását, hogy ne történjen meg a valóságban, vagy írjam tovább a tényeket? Mintha a tények leírásával csak a képzeletemet tartanám vissza. S ugyan mi a biztosíték rá, hogy az írásban rögzített és kiélt képzelet nem lehet veszélyes a valóságra, vagy nem válik éppen azzá? Azt mondom, nem hiszem, hogy volna sors, tehát, hogy mi történik a valóságban vagy a képzeletben, s a képzeletem miként van hatással a valóságra, az én döntésem kérdése. Én évekkkel ezelőtt úgy döntöttem, hogy életem végéig hű maradok Dórához, a feleségemhez, és feltett szándékom kitartani e döntés mellett. Ennek ellenére szívesen megbasznám Flórát, csak egyszer, amíg itt vagyok egyedül, de nem tenném meg, legfeljebb leírnám. Dóra úgysem olvas tőlem semmit.

Azt mondom, nem hiszem, hogy volna sors, mégis minden összefügg minnennyel, s ez a látásmód a legtöbb meglepetéstől megóv. Megszokás, unalom. Tehát eszem ágában sincs letagadni, hogy az esti vetítés után; amikor Mátéval különváltunk, mert ő szívesen maradt valamelyik rooftopon koktélózni az éppen látott film rendezőjével; szándékosan sétáltam a sarki söröző felé a szállodába menet. Nem véletlenül jártam arra, hanem azért, hátha újráláthatom Flórát. Föl akartam mérni, hogy előző napi gerjedelemem valóban csak gerjedelem volt-e, vagy netán annál kitartóbb vonzalom. S nem lepett meg, hogy valóban újrálátom.

Az viszont már meglepett, hogy az elmúlt nap leforgása alatt sort kerített rá és megnézte a filmünket. Mindaz, amit mondott róla, hogy tetszett neki, és kíváncsi volna a gyurma-animációs ötletünkre, hátha ő maga, vagy bárki más a bábszínházi társulattól kedvet kapna hozzá és segítene a kivitelezésében, mindez már egyáltalán nem lepett meg. Semmi újat, semmi okosat nem mondott. Legfeljebb megnyugtatót együgyűsége, és megint arra gondolhattam, mennyivel többet segítettek a Dórával folytatott esti beszélgetések az ágyban, amíg ezt a filmet írtam, noha végül sem a forgatókönyvet nem olvasta, sem a filmet nem látta.

És most, egyedül, éjszaka a szállodában mégis azt érzem, milyen jólesne megbaszni Flórát; aki hiába látta, amit írtam, és a megjelent könyveim után is élénken érdeklődött, fele annyit sem ért belőlem vagy az elkészült filmből, mint Dóra, akivel öt éve együttélek, de egyetlen soromat sem olvasta. Milyen jólesne megbaszni ezt a butácska, elveszett lányt, a volt gimnáziumi osztálytársamat, aki mégiscsak valamiféle rajongással tekint rám. Dóra számára természetes, hogy írok, megszokta, nincs benne csoda és varázslat. Flóra pultozik és bábozik, és számára a csodával határos jelenség, hogy én valamit megírtam, amiből film készült, s most ennek kapcsán itt vagyok Prágában, ahol ő. Ennyi elég volna egy baszáshoz, hogy valaki felnéz rám, mert elértem valamit, amire ő, vagy valami hasonlóra talán csak vágyakozik? Dóra és én tudjuk, hogy mindezt munkával értem el, semmi mással. Ugyanúgy ültem le reggelente elvégezni a feladatomat, ahogy régen bejártam pultozni a kávézóba, mint most Flóra a prágai sörözőbe. Flóra számára azonban őstehetség vagyok, ezt láttam a kék szemében, lehetetlenség, csoda. Megbasznom, hogy lássa, sem az írásban, sem a baszásban nincs semmi csoda. Az volna a csoda és a lehetetlenség, ha akár a képzeletemben, akár a valóságban föladnám egy éjszakára az életemet, lecserélném Dórát Flórára, hogy kiéljem ezt a gyöngye hatalomvágyat, hogy Flóra kék szemében azt lássam, miközben baszom, hogy nyögéseiben azt halljam, miközben pumpálok, hogy zseni vagy, fiam, tehetséges.

Undorodom magamtól. Ez, végülis, újdonság. Mindenesetre azt mondtam Flórának, hogy holnap este elhozom magammal Mátét is, és beszélgetünk a bábfilmről. Egy új munka lehetőségét kitapogatni még mindig értelmesebb elfoglaltság, mint egy meglévőt és megszokottat ünnepelni, ami a befejezése után félévvel nyilvánvaló képtelenség.

Az én problémám az, hogy túl komolyan veszem a problémáimat. Ma reggel azon kaptam magamat, hogy nedves alsónadrágban, félórán át az ágyban fetrengve azon töprengök, megcsalásnak számít-e, hogy álomban megbasztam Flórát. Mintha eddigi följegyzéseim alapján nem volna egyértelmű, hogy Prágából és a filmfesztiválból gyakorlatilag semmi más nem érdekel, csak is egy baszás lehetősége Flórával.

Még a mai díjkiosztó gála sem izgat, ahol pedig jóeséllyel kaphatunk valamit Mátéval, aki most valószínűleg másnaposan vár rám a szálloda étkezőjében, a bőséges svédasztalos reggelinél, miközben én még mindig a spemaszagú boxeromban írom ezt. Nincs más gondom, ez lehet a baj, még a reggeli elkészítésével sem kell foglalkoznom, ami máskülönben, otthon, Dórával, mindig az én feladatom, noha nem kényszerít rá senki és semmi, egyszerűen így alakult vagy én alakítottam így, de amely feladat gyakran összeszólalkozásokat eredményez köztünk, mivel időről időre rámtör a szorongás, hogy a tojások felferésével töltött idő miatt nem lesz elegendő időm átgondolni egy mondatot. A gyerekek jövetelének ténye is voltaképpen csak ezt a félelmet növeli bennem, mert jól tudom, hogy idővel majd neki is én készítem el a reggelijét, és az óvodába meg az iskolába is én fogok csomagolni uzsonnát. Mintha az egészet csak azért csinálnám, hogy a szenvedő mártír szerepében tetszelegjek, aki mindent megtesz a felesége és a családja kényelméért, hogy aztán majd jogosan fakadhassak ki, ha teljesen más okból kifolyólag nem megy az írás, hogy mindez Dóra meg a gyerekek miatt van így.

Nincs nekem semmi bajom, ez az igazi baj, ezért aztán három napja azon pörög az agyam, s immár öntudatlanul, álmomban is, hogy miként okozhatnék magamnak valami bajt. Unalom, megszokás. Feleség, gyerek, bevásárlás, főzés, takarítás, írás. Mindezt a sok apró esemény; ami máskülönben kitölti, s látszólagos monotonitása ellenére ki is színezi a napjaimat, mert, közhely, de minél tovább nézünk egy tárgyat, annál több részletet veszünk észre rajta; most hiányzik, s ezért anélkül, hogy eddig feltűnt volna, valami történetet próbálok magamnak fabrikálni a semmiből, vagy legfeljebb annyiból, hogy kedvem támadt valakit megbaszni a feleségemen kívül. Attól még, hogy számomra a munka az írás, pontosan ugyanolyan unalmas vagyok, mint bárki más; legfeljebb az álproblémák gyártásában lehetek tehetségesebb, mert míg másvalaki a helyemben egyszerűen kiverte volna a faszát az első nap, én két napig töprengve vártam, hogy álmomban spontán magömlésem támadjon. Harminckét éves koromra még gyávább lettem, mint kamaszkoromban voltam. Máskülönben engem is csak az érdekel, hogy legyen pénzem, ami van, hogy a legjobb legyek abban, amit csinálok, ami persze nem lehetek, de ez a feszítív meg Flóra élénk érdeklődése mégis azt az illúziót kelti bennem, hogy talán az vagyok. Még ha senkit sem érdekel a prózám, még ha Dóra sem olvassa, amit írok, még ha meg sem baszom végül Flórát, akkor is azt látom tükröződni a jelenlétében, amire húsz éve vágyok, mint minden ember, én is, amit húsz éve kívánok magamnak, hogy nekem: sikerült. Csakhogy mindezt húsz év alatt, a részfeladatok teljesítése közben, mint oly sok mindent, elfelejtettem. Hogy Flóra szabad volna a pult mögött, írtam néhány napja, s ezért érdekel, ezért kívántam meg, hülyeség: gyarlóságból kívántam meg, ahogy minden más is gyarlóságból következik, mert Flóra a kontraszt, aki még mindig egy pult mögött áll, pedig húsz éve, amikor együtt érettségiztünk, még neki is biztosan terveit volt magával, amely tervekről én ugyan nem tudtam semmit, mert mint mindig, a sajátjaimmal voltam elfoglalva, s amely tervekből nem lett semmi. Én viszont írok, mint akkor terveztem, feleségem van, mint akkor vágytam rá, gyerekem lesz, ahogy mindig képzeltem, s ma talán még díjat is kapok a munkáért. Egyetlen dolgot nem terveztem és képzeltem, egyetlen dologra nem számítottam csupán, s ha valami, hát talán ez lehet a férfikor: hogy terveim tudatos beteljesítése idővel olyan unalmassá válik, hogy még a feleségem megcsalását is komolyan fontolóra veszem.

Végülis megnyugtató, hogy a képzeletnek mégisincs akkora hatása a valóságra. Ezt már a vonaton, hazafelé menet írom, pedig nem sürget semmi és senki az események lejegyzésében. Ami tegnap történt, akár otthon is leírhatnám, Dóra akár el is olvashatná, ha olvasna tőlem bármit, de le se kellene írnom. El is mesélhetném a feleségemnek, hogy Mátét összeismerttettem egy volt osztálytársammal, Flórával, aki pár éve Prágában él, bábozással foglalkozik, amikor nem pultozásból keresi a kenyerét, beszélgettünk vele hármasban a gyurma-animációs filmtervünkről, s az utolsó este Máté lefeküdt vele. Egy volt osztálytársad, kérdezné Dóra cinikusan mosolyogva, majd megnézné Flórát Facebookon, ahol semmi nyoma annak, hogy valaha volt vagy lehetett volna valami Flóra és köztem, és feleségem legfeljebb annyit jegyezne meg csipkelődve, hogy ez a lány pont olyan pinszajú párizsias kurva, aki nekem szokott tetszeni, nem pedig Máténak.

Máté most épp úgy alszik itt a fölkében, a szemben lévő három ülésen elfekve, mint reggel az ágyában, mikor fölkeltem, hogy indulnunk kell a pályaudvarra. Csak Flóra hiányzik mellőle, akit hiába ismerem húsz éve, ma reggel láttam először fedetlenül a mellét. Az ülések fölötti tükörben magamat látom, jólnevelten, egyenes háttal ülök, a kihajtható étkezőasztalon a naplóm hever. Évtizedek óta, ha utazom, repülön, vonaton vagy buszon, ölemben nyitott könyv vagy a naplóm. Ez az egyetlen dolog, ami hosszú ideje nem változott, s minden változás ellenére az egyetlen reményem is. Írtam ezt a naplót magányosan, valakire vágyakozva, mástól idegenkedve, de mindig írtam, s írni fogom azután is, hogy hazatértem terhes feleségemhez, hogy megszületett az első gyerekünk,

és ha születik második, vagy ne adj' isten harmadik, ugyanúgy Dórától, esetleg másvalakitől, még azután is írni fogom.

Bár ha sokmindent nem is tanultam ebből a Prágában töltött néhány napból, azt mindenesetre sejthetem, hogy az utolsó kitétel, egy másvalakinek a lehetősége Dórán kívül, nemigen valósulhat meg. Hiába kaptuk meg a fesztivál fődíját, a jutalombaszás nem nekem, hanem a rendezőnek jár, legyen bár ugyanolyan mértékben szerzője a filmnek, mint Máté. Az én jutalmam egy üveg sör volt, amit a lakásunk teraszán, feleségem társaságában fogyasztottam el aznap délután, amikor befejeztem a forgatókönyvet. Mégis igazságtalannak érztem ezt a helyzetet, hiába mondtam az Európai Forgatókönyvírók kerekasztal beszélgetésén, hogy amit én írtam, csak ajánlat, most úgy érzem, az a film, aminek a dicsfényében Máté három napig félrészezen vagy másnaposan fürdött, nélkülem sosem valósulhatott volna meg. Úgy tűnik, ennyi év után sem sikerült lemondanom arról a vágyról, hogy csak egyetlen egyszer valaki ne a lényem és a létezésem, hanem a tehetségem miatt vonzódjon hozzám, hogy valaki ne a hangom, a szagom és a mozdulataim, hanem a mondataim miatt kívánja meg a testem, noha kétség sem férhet hozzá, hogy én választottam ezt az életet, én választottam Dórát, bár a történtek után nem vagyok benne egészen biztos, hogy nekem vagy bárki másnak valaha is lett volna vagy lenne lehetősége másként választani.

Nyilvánvalóan tévedés az egész: tévedésből menekültem a fesztiváltömeg elől minden este Flórához, Dóra helyett menekültem minden este Flórához, mivel ő itt volt Prágában, Dóra pedig otthon volt Budapesten. Flóra múltból ismerős arca a Dóra előtti, tartós magányomra emlékeztetett, így ezt a három napig tartó átmeneti állapotot, amíg nem volt mit írnom, nem volt kihez beszélnem, nem volt kihez bújni, állandósult állapotnak tévedtem. Elképzeltem, megálmodtam és lejegyeztem annak a lehetőségét, hogy megcsalom a feleségemet, de nem nekem járt a kósza baszás, aki egy filmfesztivál felületességét sem tudom élvezni, s akire otthon vár Dóra és a születendő gyerek, hanem Máténak, aki a rooftop-koktélparkon is képes feloldódni, s akit nem vár otthon senki.

Nekem mindennek, és mindennek csak a lejegyzése maradt. Én csak lejegyeztem és formába öntöttem mindazt, amiről Mátéval közel egy éven át beszélgettünk, ő pedig filmet csinált belőle. Én csak lejegyezni fogom azt is, amiről Máté olyan intenzíven és lelkesen tudott magyarázni Flórának, hogy ő, velem ellentétben, végül képes volt megcsalni cseh szerelmét, aki miatt otthagya Budapestet, és egy másik életet választott.

Máté képes olyat mondani egy még nem létező film nem létező forgatókönyvéről, hogy jobb lesz, mint bármelyik Švankmajer, noha én vetettem föl egyszer, hogy Örkény *Gondolatok a pincében* című egyperceséből gyurma-animációt kellene írunk. Tegnap este is csak én tudtam világosan elmagyarázni Flórának, miről szólna a film, amiben a bábársulatuk segíthetne, hogy egy magányos patkány és egy féllábú kislány szerelméről volna szó, egy pince sötétjében játszódna az egész, ahol a láthatatlanság és a zajok miatt a féllábú kislány macskának tévedné a patkányt, akit a pince fölötti házban lakó emberek gyűlölnék és ki akarnak irtani, de a féllábú kislány, mivel nem látja, macskaként tekint rá és szereti, eteti, itatja, játékokat ad neki ajándékba, s ez a magányos patkányt annyira meghatja, hogy elhitei a kislánnyal: ő valóban macska. Örkénynél, vette át a szót Máté tegnap este, a vágy lehetetlensége a lezárás: a novella úgy ér véget, hogy a patkány arra gondol, milyen szép volna macskának lenni, de abba már bele sem mer gondolni, milyen szép volna féllábú kislánynak lenni. Nálunk az a kiindulópont, bőfögte vissza Máté két korty sör között egy évvel ezelőtti szavaimat, ami Örkénynél a lezárás: a patkány nemcsak eljátszik a gondolattal, milyen volna macskának lenni, hanem azzá válik. A pince sötétjét kihasználva heteken keresztül elhitei a lánnyal, hogy ő egy macskához jár le játszani, még nyávogni is megtanul a kislány kedvéért, aki végül már nem keresi az emberek társaságát, csakis a macskának tévedett patkányét. És mi a vége, kérdezte Flóra csillogó szemmel Mátéra meredve, de ezt már csak én tudtam elmagyarázni, én mondtam el Máté helyett Flórának, aki ezalatt is folyamatosan Mátét nézte, hogy a patkány végül meglátja magát nyávogás közben egy törött tükörben, amit valaki a pincébe rakott,

és rájön, hogy nem a féllábú kislány, hanem a saját kedvéért tette magát macskának, rájön, hogy ő macska akar lenni, de mivel nem lehet az, ezek után viszont képtelen patkányként továbbélni, felköti magát egy dróttal, ismételte Máté, mert nem akar a kislánynak fájdalmat okozni a valósággal. Nagyon tetszik, mondta Flóra, biztosan segít majd a társulat. A ház lakói boldogok, folytatta Máté, mert meghalt a patkány, a kislány pedig azt hiszi, hogy a macska egyszerűen eltűnt, a patkány viszont sosem tudja meg, hogy éppen azzal ártott a legtöbbet, amivel helyre akarta hozni a dolgokat, vagyis a saját halálával. Mert a kislány azzal az illúzióval éli tovább az életét, hogy ő egy macskával játszott, de ennek az illúzióknak a fájdalmát csak a nézők érezhetik.

Ennél több nemigen kellett Flórának, hogy nedves legyen a bugyija. Egy fődíjas rendező beavatta a következő filmtervébe, nagy szavakat használt, én világosan magyaráztam, de Flórának nem világos magyarázat, hanem nagy szavak kellett. Flórának nem az kell, amit én mindebből, vagy az elmúlt három napból lejegyzek, hanem Máté ígérete, hogy a patkányt majd ő varrhatja meg, amire Flóra rögtön azzal az ötlettel válaszolt, hogy felmosórongyokból és gombokból kellene csinálni, mert ilyen anyagokból még a patkány macskává változása is megoldható, a szürke rongypatkányból könnyen formálhat szürke rongymacskát, mintegy megmutatva, milyennek képzei a kislány a macskabarátját, aki valójában patkány. Innentől úgy beszélgettek egymással, mintha ott se lennék, úgy szöktették egymás ötleteit; amelyeket én kitüntetett figyelemmel hallgattam, mert kénytelen voltam belátni, hogy ezeknek az úgynevezett vizuális típusú embereknek a fejében még részegen is olyan képek születnek, amelyek a forgatókönyv írásánál, vagyis mindezek lejegyzésénél a segítségemre lehetnek; hogy verbális reakcióikban már benne volt az is, miként reagálnak majd egymás mozdulataira az ágyban.

Flórának beteljesült az a lehetőség, amiről én legfeljebb csak büntudattal kínlódva álmodtam, de megtenni nem voltam képes. Tulajdonképpen lehetőségem se nagyon volt rá, hogy megtegyem, mert ha az elmúlt napokban nem a saját ok nélküli büntudatommal és nem túl fantáziadús képzelődéseimmel foglalkoztam volna, biztos észreveszem, hogy Flórának nem én, hanem Máté kell. Nem az számít, hogy mit gondoltam, képzeltem és tévedtem, hanem hogy mi történt mindannak ellenére, amit gondoltam, képzeltem és tévedtem. ■ ■ ■

Szőllősi Barnabás: 1991-ben született Budapesten. 2016-ban szerzett master diplomát a Színház- és Filmművészeti Egyetem film dramaturg-forgatókönyvíró szakán. Azóta tanításból, szakírástól, szakfordításból, dramaturgiai munkákból él.

Nem maradhat így, nem maradhat így

In memoriam Pilinszky János

Megbocsátani mégis, csak azt látják az Istenek,
szomorú a lelkünk,
ömlik a falakon át ez a borostyán,
nem maradhat így, nem maradhat így.

A szavak fognak megváltoztatni minket,

ömlik a falakon át és
hirtelen felkapcsolnak egy lámpát,
az emberek járnak körbe-körbe,
örülnek,
suttogod, átmegy és csorog a falakon.

Valaki egyszer szomorúságot kapott karácsonyra,
és ez a szomorúság befutja a zongorát és
az áztatott falakon csorog le a sárga,
messziről látszik, hogy sárga,
ilyen volt, mielőtt még nem festették be
kékre, zöldre, vagy mindegy milyen színűre,
mindannyian tudjuk, hogy átfestették,

a gyűlölet,
a naplementéről újra kiderül, hogy nem értjük.

Vagy csak viccnek szánta Isten az egészet

*In memoriam Pilinszky János
Pásztor Krisztának*

Ma átmentünk a tengalattjárón végre, oly sok nap után,
a megfelelőben, pont a megfelelőben, abban pillanatban,
Te mondtad, hogy a megfelelő pillanatban mentünk át,
tudtam, szemenszedett hazugság,
az időzítés ennyire fáj,
és kimondtuk azt a pár szót,
hogyan szép.

A kvarcpor belekeveredik,
különben elszakad, csak egyetlen láncban,
de nem az eszelősben,
a zongorát befutja a szél, de már késő lesz,
és az idő mállik szét.

Belenyugodtam, hogy kivisszük a kertbe,
bármilyen kertbe,
te megnyugtattál,
azt mondtad, jobb lesz, mert biztosan
jobbni érzi majd magát, és leszokom erről
az állandó késleltetett hisztériáról,
pedig én csak téged szerettem,
ami az örülettel párosul,
a szakadatlan télben és a szakadatlan nyárban,
amikor fúj a szél és esik szakadatlan,

a szerelmet árulják, ha más nem, te,
távozása könnyedén ment, hangja is hiánytalanul csengett,
mégis szemközt a szakadatlan tapétával szeretlek,
ahogy apámat szerettem gyerekkoromban,
ez a káprázat beleszáradt ereikbe,

szépen lassan szétmállik minden,
az idő is,
nem emlékezik már a lelkünk milyenek voltunk,
a zongorát befutja,
ráncigálom újra, húzom magammal és közben
a reménytelen beethoveniszerelemre gondolok,
hogy az mennyire fájt, hogy olyanok voltak,
mint a hegek, a kezére,
és azt mondja Isten az x-edik napon,
legyen férfi is a nő után, hogy valaki
védje meg a nőt, meg adja magát a szerelemhez,
mert nem eshet a mag a földre, csakis a szerelemre.

Nem szép, mondom Istennek, nem szép,
ezért teremtett egy jobbat, nincs mit megoldani,
felmerül a a sugárzó nappal szemben egy vitorlás,
csak viszonyítás kérdése, hogy milyen messze van,
a megfelelő gyümölcsöt a fáról,
vagy csak viccnek szánta Isten az eget.

■ **Czapáry Veronika** (Győr, 1975): író, költő, üvegművész. Legutóbbi könyve: *Megszámolt babák* (Scolar, 2013)

A faluban furulyáznak

Nem tudom, mit gondoljak mindarról, amit Zajc mesél. Azt állítja, hogy hetente kétszer bejár hozzá a Börtönkarnagy. Körülszimatol, szeretne pontos információkat gyűjteni a vendégek szokásairól. A fivérédről is kérdéseket tesz fel, lényegében csak a mostohatestvérem, mondom. Bűnökkel teli a levegő. Jobb elkerülni a bajt, mondja, mint szembe menni vele. Apád a padlás létrájára akasztotta fel magát, mondja, anyád átszaladt a szomszédokhoz, mindenki látta, hogy még rángatózik, ott álltak körben, de még élt. Senkinek nem jutott eszébe, hogy levágja, hogy segítsen a szerencsétlenen. Ő, ahelyett, hogy a létra fokaiba kapaszkodott volna, csak a szájából kilógó protézisét próbálta visszatuszkolni, hogy szép halott legyen. Nem sok sikerrel. A bátyád lejött a padlásról, és megcsúszott az egyik létrafokon, rálépett apád vállára, akinek abban a pillanatban eltörött a nyakcsigolyája. Zajc mindenről tud. Hogy közben jó ürügy adódott, mert a fiadat is lopáson érték, és már abban a pillanatban mindenki róla beszélt, megfedkeztek apádról, de ez nem jelenti azt, hogy lemondtak volna róla. A börtön olyan, mint az anyáról, ha nem is fogad be, de egyfolytában szül. Kiesik belőle egy szerencsétlen, és máris összeáll valami rendíthetetlen nyugalom.

A mostohabátyám, mondom, nemrég szabadult. Nem is vérszerinti, hiszen az anyám előző házasságából származó mostohafia. Egyébként én is hiszek a Börtönkarnagyban. Zajc felesége szabad. Nyilvánvaló, mindenki tudja, hogy miként is végzett a patikussal. Azonban, mióta itt időzik, bizonyos falak leomlanak, és más falak jótékony takarást adnak a falu legolcsóbb és legtolakodóbb bűneinek. Ami eddig egészen közönséges dolog volt, most már tündöklő verejték a bűnösök homlokán. Igen, én is hozzá igyekszem, talán eltompulhatnak bizonyos cselekedetek, az ember arca néha kisimul, ha telibe találja a lelkiismeret. Zajc gonosz, és egyáltalán nem tudhatjuk, hogy valóságosak-e az információi. Aki olyan sokat ült, mint ő, az nem lehet szemérmes, és a felesége dolgairól sem feledkezhetünk meg.

Egyébként meg nem tudom, hogy kivel beszélek. Még sok elmondani való dolog jut az eszembe, de hirtelen leteszem a telefont. Várom, hogy újra felhív, a vallomásaim nélkül, amelyeket egy láthatatlan fülbe gyónok, olyan lenne az életem, mint a Sár tér, áthatolhatatlanul sivár. Valakinek csak el kell mondanom mindent, nem maradhatok ebben a zárt katlanban. Mondják, hogy Morgenstern is a kiszabadulása óta egyre csak beszél. Rossz dolog, ha arra gondolok, hogy éppen ő a falu legnagyobb árulója, mindent tud; nem is azért, mert polgármester volt, sokkal inkább azért, mert itt volt, a mi falunkban polgármester.

Amikor újra cseng a telefon, felismerni vélem Zajc hangját: Olyanok vagyunk, mint a giliszták, mindig visszafúrjuk magunkat a sötétségbe. Tegnap újra bement a Börtönkarnagy a kocsmába mondja az idegen Zajc hangján. Zajc hallani sem akar róla, megfogadta már sokszor, hogy nem fogadja, és nem szolgálja ki. De a Börtönkarnagnak lehetetlen ellenállni. Olyanféle ember, aki lukat beszél a mások hasába. Mint egy vajcincér, folyton kicsúszik az ember kezéből. Rendíthetetlenül és erőszakosan beszél. Nincs megállás, ha valamibe belekezd. Vérprofi a maga módján. Az a rögeszméje, hogy a falunkban most mindenki zeneórákat vesz, és furulyázni tanul. Hallja, mondja az idegen Zajc hangján, meséli neki a Börtönkarnagy, hogy ha végigmegy a falun, mindegyik házból szól a furulyaszó. Van, ahol még csak az első fogásokat tanulgatják, még nyikorog a kezükben a hangszer, máshonnan már érettebb hangokat hall, némelyik házból kiszüremlenek az első felismerhető dallamok. Ő, Zajc, meséli az ismeretlen Zajc hangján, nem hiszi, hogy ebben a faluban annyi muzikális lélek lenne, ő még soha nem hallott semmiféle hangot, elképzelni sem tudja, hogy milyen is egy furulya. De a Börtönkarnagy ebben a dologban tökéletesen hajthatatlan. Ő ebben a dologban vérprofi, mondja többször, a furulya hangját nem lehet semmilyen más hangszerrel összetéveszteni. A hárfa zeng, mondja a Börtönkarnagy. Az oboa mély. A nagybőgő liheg, mint egy fuldokló a vízben. A trombita bömböl, és a hegedű sír. Teljesen világos, hogy ebben a faluban több százan furulyáznak. Nem utolsó sorban ez a legolcsóbb hangszer a maga nemében. Jól mehet errefelé a hangszerboltnak, mondja a Börtönkarnagy, egyetlen hónap alatt eladtak több száz, ha nem több ezer furulyát. Nem beszélve a hangszerkészítőről, ki se látszik a sok faragott farönk közül, egyfolytában csak vési, faragja esztorgálja a furulyákat. Jól mehet persze a zenetanároknak is, tele a zsebük aranyakkal, egész nap csak zsebelik be a pénzt.

És a te kezében mi van, kérdezi tőlem most az idegen Zajc hangján. Megrettenek, honnan látja az idegen Zajc hangján, hogy ott a kezemben a tegnap vásárolt furulya. Ugye, az nem furulya? Választ nem vár. Gondolom a testvérednek vetted, teszi még hozzá. Neki lehet a legelőbb szüksége rá. Már ha furulyázni támadt kedve. Ha már azon a létrafokon megcsúszott. Csak a mostohatestvérem, mondom neki. Egyébként is elköltözött tőlünk. Elköltözött ám, röhög fel az idegen Zajc hangján. Ha jól tudom, már átszállították a városi fogdába. Egyébként is a Börtönkarnagy nagyot hall. Már próbálgatta Zajc többször, ha neki háttal áll, akkor szinte nem is érti meg a mégoly hangos beszédet sem, de szemtől szembe, szájról meglehetősen jól olvas. Tehát egyfelől pontosan ért mindent, ami előtte történik, amit a szeme láttára mondanak, másfelől tökéletesen süket, ha takarásban van. Egy vakarónyi hangot sem hall, ha nem a szeme láttára hangzik el. Ezért is különös, hogy hangokat hall, állandóan furulyahangokat hall, ha végig sétál a falun. Van köztük sok igen tehetséges, kétségtelen, hogy meglepően sok tehetséges furulyás tanonc van ebben a faluban. Másfelől persze az átlag épp olyan tehetségtelen, mint egy ács: beszorítja a satuba, és legyalulja a dalt. Számára azonban feltűnő mégis, hogy mennyi búzaszem ragyog a pelyva közt. Ennyi jó fülű embert még soha nem hallott, ennyi jól formálódó dallamot. Másrészt persze a legtöbb mégiscsak gyenge dilettáns. Ami nem csoda. Egyáltalán nem csoda, mondja tovább a Börtönkarnagy. A szorgalom csak töredezett nádszál, sokra nem jutnak vele, vékony jég, könnyen beszakad. A szorgalom semmi, a tehetség minden, mondja az idegen Zajc hangján.

Amúgy mindenki tudja, hogy a fiad is ellopot egy furulyát. Korán kell kezdeni, édes egy gyerek. Amíg a kéményseprő kitolta magát a füstcsövön, óvatlanul a kémény szélére tette, de már nem volt ott, amikor kiült az esti napsütésbe, hogy kedve szerint eljátssza a hetek óta tanult dallamot. Először azt hitte, hogy megbillent talán, és a mélybe hullt, csak éppen legurult a furulyája, de aztán észrevette a fiadat, aki éppen a tető gerincén lopakodott, kezében a kéményseprő furulyája. Ez az én furulyám, kiáltotta a kéményseprő, de a fiad következetesen tagadta. Add vissza a furulyámat, kérlete a kéményseprő a fiadat, de az továbbra is hajthatatlan maradt. Azonnal add ide a furulyámat, ordította a kéményseprő, mire a fiad a hozzá közeledő embert úgy fejbe rúgta, hogy az a tetőn megcsúszva lezuhant, és szörnyet halt. Példátlan eset, mondja az idegen Zajc hangján, egy ekkora csöppség, aki ráadásul igen tehetségesen játszik, mint a Börtönkarnagy megvallotta. Mit akar tőlem, kérdezem az idegent, hiszen tudom, hogy az egész mende-monda, majdnem mindenkiről efféléket állítanak a faluban, hogy megszabják a további sorsát. A kéményseprő megcsúszott

a tetőn, mindenki látta, a fiam mellé zuhant, a kezében ott volt a furulya, és amíg csak lélegzett, addig a furulyáját fújta, abba lehelte bele az utolsó sóhajtását, olyan gyönyörűen még soha nem szólt az a furulya, és miután meghalt, a fiamnak adta, mint aki elmesélheti még, hogy ő milyen halállal halt, és mik voltak a legutolsó zenei vallomásai. De hogy mást is mondjak, mondom az idegennek, ha éjszaka jár a temetőben, jól hallható, ahogy a sírja mélyén a kéményseprő még manapság is furulyázik, mert a fiam nem fogadta el az ajándékát, a kiloccsant agyvelője mellé helyezte, hogy temessék el a kéményseprővel együtt a furulyáját, ahogy más, nagyobb kaliberű emberrel is eltemetik a képességeit, eltemetik a zsenialitását, földbe helyezik az agyát, amelyiken egy életen keresztül játszott. A fiam egyetlen pillanatra sem tévovázott, a kéményseprő furulyáját oda helyezte a kéményseprő hullája mellé, és ezt többen is megerősíthetik, azok is, akik egyébként látták őket együtt a tetőn, azok is, akik csak már a halott kéményseprő mellett látták a fiamat, és mellette a halott furulyáját.

Leteszem a kagylót, mert nem akarom hallani a válaszát. Ez a történet önmagában is kifogástalan és kerek, nem hiszem, hogy felbontható még részekre egy ilyen elemi erővel megalkotott igazság. Ezért is vettem furulyát először a fiamnak, majd később magamnak, nem hogy szükségünk lenne rá a Börtönkarnagy ellenében, vagy másmilyen módon arra törekednénk, hogy bekerüljünk egy börtönzenekarba, erről szó sem volt, amikor a furulyákat megvettem, egyáltalán nem akartam előjogokat a Börtönkarnaggal kapcsolatban, ahogy nem is legitim számomra a Börtönkarnagy létezése, egyáltalán nem gondolom, hogy érvényre kellene juttatni az igazságot, hiszen a történet éppen a záródásában szép, éppen a zárókő teszi elmondhatóvá a történetet.

Ülök a bakon, ahol a feleségemmel üldögéltem éveken keresztül, kezemben a furulya, de nem akarok rajta játszani. Mintha nem is vártam volna, nem is reméltem volna, újra csak megszólal a telefon. Az idegen, akinek a hangja most a legkevésbé sem Zajc hangja, bár nagyon hasonlít ahhoz a személyhez, akivel eddig beszélgettem, de ő most semmiképpen nem Zajc, még véletlenül sem állítanám, hogy valami közös lenne a kocsmáros és az idegen hanghordozásában. Arra kér, meséljem el, mire is jutottam azokon az éjszakai túrákon, amikor fel akartam keresni a Börtönkarnagyot a lakásában. Természetesen nem magam miatt indultam el, hanem a fiam miatt és a mostohatestvérem miatt. Az én bűneim rég elévültek, gondolom, persze soha nem gondolhatja magát az ember büntetlennek. Vittem magammal a furulyámat is, betanultam egy nagyon kedves dallamot, és ezt szerettem volna eljátszani az ablaka alatt.

Február kilencedikén megint féméteres hó esett, az isten tudja, ez is meddig tart. Majdnem csak a fejem látszott ki a hóból, és a tokba zárt furulyámat a fejem fölé tartottam. Este nyolc után indultam neki, de csak éjfél után értem el a lakótelepet. Tökéletes csönd volt a völgyben, csak a fák ágairól lezúduló jeges hó törte meg a csöndet. Recsegték-ropogtak az ágak, az erdő gyengébb egyedei szinte tökéletesen önmagukba roskadtak. Láttam, hogy a tölgyesben hatalmas máglyát gyújtott valaki, és a lakótelep előtti tisztáson szanaszét sok gazdátlan furulya hever. Megtisztítottam magam a hó rám tapadt vastag párnáitól, leráztam a sapkámról, a ruhámról a ráfagyott jégretegeket, de még ekkor is inkább egy jégbe fagyott sarki utazónak tetszhettem, és amikor elővettem a furulyámat, a tokjába préselődött hó megolvadt, ahogy fújtam lassan, csak a felolvadt lé csöpögött ki belőle. Nem adott egy vakhangot se a furulyám, tökéletesen néma maradt, csak az olvadó hó levét fújtam ki belőle, egyébként olyan volt minden, mintha egy pravoszláv templomban maradtam volna néma. Nagyon fájt. Egy idő múlva, bogarászva a névtáblák között sok lakásba becsöngettem, de senki nem tudott arról, hogy itt egy Börtönkarnagy lakott volna, csak a falusiak látogatását emlegették, hogy menyien keresték már a Börtönkarnagyot, ami szerintük csak valami furcsa tévhit. Jövő héten majd újra felkeresem a Börtönkarnagyot. Sokáig hallgattam még a távoli neszeket, de nem szólt bele senki. Ezek szerint régen letette már a kagylót.

Kint és bent

Az elérhetetlen dolgok vénülnek csupán,
mi pedig az elmúló idővel
leszünk tartósak, miközben
kevés idő marad magunkra,
kötelet húzunk, amelyikünk
győz, nem jut el az előadásra,
ahova nem engedik be a
kíváncsiskodókat, akik
hamar megöregszenek,
közben a színpadon unokaöcsém alszik,
önmagát látja álmában, amint
a nézőtéren ásítózik éppen,
szeretne odamenni, hogy
rendre utasítsa önmagát,
nyomot hagyni maga után,
de lebénul a teste és
megszólalni sem bír.

Elalvás előtt

Kabai Lórántnak

A boldogság kifogyott a cérnából,
minden zsebe be van varrva,
mindegyik zsebben más-más színű
cérnaguriga lapul,
mindösszesen annyi cérna hiányzik
a gurigákról, amennyi az adott zseb
bevarrásához kellett,
se több, se kevesebb.
A boldogságnak
gombostűfeje van.

Halottak élén

A buddhista tanítások szerint
hét hét után kerül sor az
újjászületésre, írja unokatesóm,
akinek az apu volt a keresztapja.
Most éppen Burmából ír,
ott érte apám halálának a híre,
több mint három hónapja
tartózkodik ott, gyermekkori
szeretethiányát igyekszik bepótolni.
Csetelésünk közben
kinézek a fejemből, eszembe jut,
hogymint apám szeptember tizenharmadikán
hunyt el, s az azt követő ötvenedik
nap Halottak napjára esett.

Emelkedő

Anyai nagynéném előtt,
akinek nyúlapprikását imádta
apám, mindenki igyekezett titkolni,
hogymint a legkisebb fia autóbalesetet
szenvetett, s kórházban fekszik.
Harmadnapra aztán álmában
megjelent három éve halott
öccse, aki mindenről beszámolt
tőviről hegyire, mivel a
halottakat nem köti a titoktartás.
Még azt is elárulta,
amiről inkább hallgathatott volna,
hogymint a fiú egy nyulat akart kikerülni
a csúszós úton, de végülis
nem sikerült neki.

Hadüzenet nélkül

Nagynéném naponta álmodik
ötvenöt éve halott édesapjával ,
abban sem biztos, hogy megismerné,
ha feltámadna hirtelenjében,
azt mondja, olyan a csönd a temetőben,
mint a karácsonyi rántott pontyban
a csont, meg a szálka.
Apám amikor megjött ötvenöt éve
az éjféli miséről, ösztönösen
benézett a sütőbe, ahol talált egy
darab rántott halat, amit előző
nap fogott ki a Kis-Dunából,
mivel éhes volt, hát megette.
Erre beteg édesapja zsörtölődni kezdett
hiszen az ő adagját ette meg.
Úgy hiányolta, mint azokat a dolgokat,
amiket végérvényesen elfelejtett az életéből
kitörölni.
Amikor aztán apám torkán a megakadt
halszálkát sikerült kenyérrel a gyomrába
juttatni,
akkor fulladt meg nagyapám,
mintha csak halászni ment volna.

Karácsonyi ének

Nem szeretem a telet,
de már a tavaszt se várom,
ha nem lettem volna
világéletemben derűlátó,
mindezt most le sem
írtam volna, vagyis már
annyira hozzászoktam
az írógéphez, hogy gondot
okoz golyóstollal megcímezni
a levelet a Jézuskának.
Ilyenkor a múltamból visszanéz
rám egy kíváncsi kisgyerek,
mint Lóth felesége

Üzemanyag

Ha az apám élne,
nem mehetnénk ki
naponta a sírjához
az anyámmal,
egyikünknek ugyanis,
mint mindig,
mellette kellene lennie,
vigyázva rá, nehogy
megengedje a gázt,
megengedje a vizet,
nehogy elessen
és eltörje a combnyakcsontját,
amibe
százegyedik napja,
hogy belehalt.

■ **Fellinger Károly** (Pozsony 1963): költő, helytörténész, meseíró. Jókán él. Legutóbbi könyveiből: *Fellinger Károly legszebb versei* (AB-ART, 2016), *A Kincsesláda – The Treasure Chest* (AB-ART, 2017). Többek közt angol, román, német és szerb nyelvű verskötete is megjelent.

IRODALOM ÉS NYELVI TUDAT A MAGYAR MODERNSÉGBEN

Olvasom, hogy ez a mostani próza szakított volna a hagyománnyal. A hagyománnyal nem lehet szakítani. *Honnan* szakítani, mikor abból és abban él az ember. Írószerepek lettek megtagadva, ez igaz. És hát az is, hogy *másképp* vagyunk, vagyok ebben a hagyományban. De hát ez a dolgok rendje, így nő az irodalom. Arany János is fölforgatta Csokonai elképzeléseit.

(Esterházy Péter:

A halacska csodálatos élete)

Nyelven, illetve *nyelviségen* az itt következő szöveg elsődlegesen nem azt az eszközt érti, amelyet a mindennapi kommunikáció használ. De nem is olyan nyelvet,

amellyel a matematika próbálja – számítás révén – kezelhetővé tenni „a létezők univerzumát”.¹ Ennyiben a nyelv itt mindenekelőtt olyan ösztörténés, amely „nem mint grammatika és nem is mint szótár, hanem mint a hagyományban mondottak megszólalása” lép működésbe. (Vagyis mindannak a beszéde gyanánt, amit ez a nyelv mielőttünk gondolni tudott.) Mind ez már csak azért is mindig „elsajátítás és értelmezés”, mert egyedül a nyelv teszi lehetővé, hogy egyáltalán önmagunkra eszméljünk vagy „ismerjünk”. A nyelvi szó tehát nem jel, ami által valami más létezőt tesszünk láthatóvá: a szóban „maga a dolog jut szóhoz”.² A nyelv nem a jelek, hanem a logosz nyelve.

A *hagyományt* sem a tőlünk elválasztott szótlan és néma múltnak tekintjük, hanem olyan „tartománynak”, amelyet a jelen mindig úgy tesz jelenvalóvá, mint az eseményeket a saját folytatódásuk. Az így értett hagyományban és nyelviségben éppen az a közös, hogy megelőzhetetlenek a számunkra: mindkettőhöz inkább hozzá- és beletartozunk, mintsem szabadon rendelkezni velük. (Ennyiben a dicső és a szégyentel-

jes múlt éppen úgy a sajátunk, mint az agglutináció vagy a tárgyas ragozás: nem áll módunkban válogatni közöttük.) Legszorosabbra mégis az fűzi a nyelv és a történelem viszonyát, hogy a múltat a herderi értelemben csak az emberi nyelv képes összekötni a jövővel³. Hogy az emberi ösztörténés nem vak bekövetkezések halmaza, csak azért lehetséges, mert a történetiség tapasztalata nyelvi létesülésű.

S végül *irodalmon* sem ábrázolást, reprezentációt, utánpótlást vagy visszatükrözést értünk, hanem a maga *tárgyát beszélve teremtő* nyelv művészetét. Mégpedig abban a kivételes értelemben, ahogyan Eugenio Coseriu fogalmazta: egyedül az irodalom képes arra, hogy előállítsa és megjelenítse a nyelv funkcióteljeségét⁴. Ami másfelől azt jelenti, hogy egyetlen nyelv sem képes többre, mint amennyire az irodalma képesíti. Az irodalmi nyelv tehát nem a nyelvek egyike, hanem azon egyedüli „hely”, ahol az, hogy – az eszköziségen túl – mi is egyáltalán a nyelv, a maga inkommensurábilis⁵ kimeríthetetlenségében tapasztalható meg.

Ami a nyelvhez való viszony artikulációját és tudatos reflexióját illeti, a 20. századi magyar irodalom nemzetközi összehasonlításban sem mondható szegényesnek. Úgy is mondhatnánk, irodalmunk *nyelvi tudata* nem marad el a korszak alapvető gondolkodástörténeti tapasztalatai mögött. Közülük mindössze egyetlen lényegi felismerésre emlékeztetnék itt. Amikor Heidegger azt mondja, „A kő világ nélküli, az állat szegényes világú, az ember pedig világképző”⁶, akkor itt nem egyébről beszél, mint a nyelvnek az élethez (mint *zoé* vagy *bíosz*) viszonyított új meghatározhatóságáról: Világot csak az képes alkotni, világa csak annak lesz egyáltalán, akinek nyelve van. A magyar modernség rokon felismeréseit (Kosztolányinál, József Attilánál vagy Szabó Lőrincnél) elsősorban az magyarázza, hogy a nyelviség jelentősége tekintetében már a klasszikus magyar irodalom is olyan hagyományt adott tovább, amely a(z) anyanyelvként értett) nyelviséget feltétlen értékfogalomnak tekintette és így kötötte össze a nemzeti irodalom jövőjével. Hogy mennyire nem a nemzeti bezárkózásnak volt mindez a jelzése, éppen az támaszthatja alá, hogy a nyelv és az anyanyelv azonosságának gondolatát a *Nyugat* köréből később az a Kosztolányi hangoztatta, akit talán a „legnemzetközibb” magyar íróként tart számon az irodalomtörténet. „Idegen nyelvet lehet nagyon jól tudni, de jól soha – írta 1922-ben. – [de] „csak anyanyelvem az igazi, a komoly nyelv.”⁷ Az, hogy a nemzetiségi válság korában a magyar irodalom Vörösmarty, Petőfi majd Arany műveiben a nyelvi alkotásnak legalább három nagy – egymáshoz jól kapcsolódó – mintáját teljesítette ki, nemcsak azt eredményezte, hogy a századfordulóra a nyelvész Simonyi Zsigmond éppúgy az irodalmi nyelv teljesítményével hozta összefüggésbe⁸ a nemzeti művelődés szerves kibontakozását, mint az egy nemzedékkel fiatalabb Horváth János is. Utóbbinál a népnyelvi örökség a magas irodalmi nyelverteremtés nélkülözhetetlen forrásaként épül be a nemzeti művelődésnek abba az individuális alakzatába, amely a 19. század utolsó harmadára legpregnansabban a megszilárduló nyelv-művészeti ízlés⁹ és irodalmi tudat¹⁰ artikulálta magyar klasszicizmusban testesül meg. Ez az irodalmon túlmutató, kultúraformáló folyamat a saját felcserélhetetlen eredetére ráhagyatkozó autentikus nyelvi világalkotás és az önmagát történetileg az egyensúly jegyében stabilizáló közösségi szemléletmód szintézisaként teljesedik ki Arany János művészetében:

Nincs nagyobb név irodalmunkban az övénél. – írja már 1908-ban Horváth János. – Nincs ága az irodalmi fejlődésnek, mely nem őbenne érne el tökéletessége legfelső fokát, nincs

út, mely nem őhozzá vezetne. Gyökeres magyar nyelv, minden ízében eredeti magyar tartalom, legvilágosabb művészi tudat tökéletes összhanggal egyesülnek műveiben. Ő az irodalmi fejlődés összefoglalója, ő a legnagyobb magyar klasszikus.¹¹

Nem egészen véletlen tehát, hogy a *Nyugat* idején, amikor Horváth hegei emlékü konstrukciójához képest „ez a szintézis már lehetetlenné vált”,¹² épp az a Kosztolányi emlékeztet az önmagát kiteljesítő nyelv *irodalmi* eredetére, aki modern klasszikusaink közül a legbensőbb viszonyban volt a nyelviséggel. Olyannyira, hogy a nyelvbe vetett bizalom, illetve egyidejűleg: a nyelv uralhatatlanságából adódó nyelvkritikai attitűd nála – több bécsi klasszikussal ellentétben¹³ – soha nem vezetett a nyelv teljesítőképességének naiv megkérdőjelezéséhez. Annak kettős tapasztalata, hogy a nyelv egyszerre híd és korlát is, Kosztolányinál alighanem azért nem szilárdult bele afféle nyelvszemléleti ambivalenciákba, mert nálunk először ő kérdőjelezte meg átfogó érvennyel az eszközjellegű irodalmi nyelvhasználat kartézianus koncepcióját. Az igaz ugyan, hogy Babits is Arany örökségét tekintette mérvadónak, de sokkal inkább egy műveltségi kompetenciákkal uralható nyelv artisztikus eszményétől vezettetve, mintsem a nyelvhez való hozzátartozás megelőzhetlenségnek tapasztalatával. Itt tárgyunk szempontjából annak van jelentősége, hogy Kosztolányinál Arany egészen más nyelvszemlélet alapján nyeri el ugyanazt az állócsillag-szerű pozíciót, mint Horváthnál. Ahogy Kosztolányi 1930-ban írja, nyelvünkkel Arany János „csodát művelt”, sőt, „[ő] maga a magyar nyelv”¹⁴. E nevezetes hiperbolának érthetően már a nem-eszközként értett nyelviség olyan felértékelése áll a háttérben, mely szerint

[a]z a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős-e vagy gyönge. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatom meg igazán.¹⁵

A magyar irodalmi modernségen belül Kosztolányi ezzel olyan nyelv-művészeti irodalomértést és -tudatot alapozott meg, amelynek jelentőségét a rákövetkező korszak irodalmának jelentős része sem mérte föl valódi nagyságrendjében. Sőt, amennyire az irodalmi nyelvjátékok tartós kultusza mutatja, nemegyszer irányzati szinten is félreértette az irodalom ezen

új nyelvi tapasztalatának – Weörestől Esterházig jól érzékelhető – jelzései.

Meg kell itt azonban azt is jegyeznünk, hogy Kosztolányinál – bármily csodálattal adózik is Arany páratlan nyelvi szintézisének – az irodalom népnyelvi komponensei nem nyernek akkora nyomatékot, mint Horváth Jánosnál. És ennek nemcsak abban van a magyarázata, hogy a századelőn a nyelvi kodifikáció bármely igénye nem hogy támogatta, hanem korlátozta volna az irodalom nyelvi sokféleségének kibontakozását. Oka lehetett ennek az is, hogy Kosztolányitól távolról sem volt idegen nyelv és irodalom kapcsolatának az az értelmezése, amelyet Simonyi már az 1880-as években szóba hozott:

lehet azt is állítani, hogy lángeszű *írói egyéniségek* a francia és német szokat és alakokat a hozzájuk fűzött új képzetek által nemesebbé és gazdagabbá *tették*, mint aminő a magyar vagy akár melyik altaji nyelv. Csak azt nem szabad állítani, mert soha nem lehet bebizonyítani, hogy egyik nyelv vagy nyelvcsalád már eredeti képességeinél (...) és szervezeténél fogva magasabban állna a másikonál.¹⁶ (*Kiem. az eredetiben*)

Simonyi szerint tehát – a potenciális egyenlőség ellenére – lehet különbség a nyelvek történetileg szerzett vagy megszerezhető tudása között.

Az 1920-as évekre olyannyira nem volt közmegegyezés a népnyelvi eredeztetésű szintézis gondolata körül, hogy Thienemann – részben ezért is tartotta elhibázottnak Horváth János fejlődéstörténeti koncepcióját – kifejezetten elutasította a költői nyelv naiv köznyelvből való származtathatóságának gondolatát. „Az volt a gondolatom – jegyzi le a visszaemlékezésében –, hogy az írástudatlan faluval szemben a városi polgárság tette az irodalom keletkezését lehetővé. (...) [Az] Arany János által halhatatlanná tett Bencze szolga »körmével bocskorán keresztetket írva« nem termelt magyar irodalmat.”¹⁷ Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a nyelvi veszélyeztetettség pillanataiban – Máraitól¹⁸ Sütő Andrásig – bárhol kérdésessé vált volna az Arany Jánosra tekintő nyelvi orientáció töretlensége: „Téli estéken – írja Sütő – Arany Toldija tartott ébren, azzal a döbbenettel, mint mikor a szilvafáról a hátamra esve, szavamat vesztettem. Nem ismerjük a nyelvünket!”¹⁹

A nyelvi tapasztalatnak erre az összetetten artikulált örökségére, persze, a közbejövő hagyománytörés miatt nem egyformán támaszkodhatott az 1947 előtti, illetve az 1971 utáni évtizedek irodalma. Mert míg József Attila új logikájú figuratív-nyelvi retorikája vagy Márai változó közlésirányokat és aspektusmozgásokat is stabil egyensúlyban tartó mondat-architektúrája – de részint még a *Prae* decentrált²⁰ narratív világtérképezése

is – már a harmincas években több lehetséges irányban mélyítette el a műalkotás primer nyelvi megalkotottságának esztétikai tapasztalatát, az utómodernség irodalma nem hagyatkozhatott hasonló közvetlen ösztönzésekre. A kései modernség több nyelvszemléleti irány jegyében alakuló irodalmi folyamata nemcsak anélkül akadt el 1947/48 körül, hogy kiteljesedett volna. Megtört öröksége az 1970-es években már csupán a modernség záróküszöbön túli emlékezetével volt szórványosan jelen a 80-as évekre – nálunk kétségkívül tétován – újratájkózódó irodalmában. Tandorinál (József Attilán keresztül) talán inkább, Esterházinál (akkor még) kevésbé jelezve a nyelviség *újfajta* mediális felértékelődésének hatástörténeti lehetőségeit. A nyolcvanas évek újratájkózódó magyar irodalma ezért inkább az akkor posztmodernnek nevezett világirodalmi próza, illetve az új szenzibilitásként emlegetett lírafordulat felhajtóerejére támaszkodhatott.

Miközben tehát az újításkényszer armatúrájáról lekapcsolódó utómodernségnek tőlünk nyugatra nem kellett „megharcolnia” a harmincas évek nyelvi fordulatának új, mediális-nyelvművészeti felismeréseiért, nálunk még a nyelvi fordulat legkézenfekvőbb irodalomszemléleti következményei is éles viták keresztüzzébe kerültek. A modernséget lezáró fordulat egy részben valóban túljuttatta e küszöbön a 1980-as évektől kibontakozó magyar irodalom bizonyos áramlatait, de a nyelvszemléleti hagyománytörés következtében jóval nagyobb százalékát hagyta vissza egy olyan egyidejű egyidejűtlenségben, amely a megújulásra képtelen irodalmi szereptudat következtében inkább csapdának, mintsem a kibontakozás ösztönzőjének bizonyult. Ez a kétféle hatástörténeti elhelyezkedés aztán komoly feszültségekhez is vezetett irodalmunk nagyobb áramlatai között.

Hiába figyelmeztetett idejekorán *A vers mértana* (1980) arra, hogy „[a] vers közlendője – saját magán kívül – közölhetetlen”²¹, elsősorban a fentiekre vezethető vissza, hogy a nyelvi műalkotásnak ama sajátossága, hogy saját nyelvén kívül semmire nézve nem megbízható forrás²², illetve, hogy az irodalmi kijelentésen csupán az a szituáció kérhető számon, amelyre a kijelentés e szituációt megalkotva (mint megalkotottra) vonatkozik²³, még manapság is számos anakronisztikus félreértésnek esik áldozatul. Különösen annak a reprezentáció-elvű vagy képviselési irodalom-eszmény híveinek a kezén, amelyik jelentéstovábbító eszköznek, illetve az üzenetformálás retorikai-stilisztikai arzenáljának tekinti a nyelvet. Van abban valami magyarázhatatlan paradoxon, hogy a legutóbbi viták során a képviselési irodalmárok szemében a nyelvhez való hozzátartozásnak még az az evidens hozadéka is a hagyományok elárulásának minősült, mely szerint mindig csak azt vagyunk képesek gondolni, amit a nyelvünk egyáltalán lehetővé tesz. Volt, aki *A ma-*

gyar irodalom története c. vállalkozásban (2007) egyszerű „posztmodern üdvtörténetet” látott, amelyben „[a] közösségi indíttatású, társadalmi kérdések iránt érzékeny irodalmisággal való »leszámolás« a művészet autonómiájának védelmében történik meg.”²⁴

Az irodalmi műalkotás (kifelé nem referencializálható, de a nyelv referencialitását ezzel nem tagadó) nyelvi működésének sajátosságai itt azért alakulnak át hirtelen „a művészet autonómiájának” kérdésévé, mert e felfogás nem szokott számolni „a nyelvi és természetes valóság, referencia és fenomenalizmus egybemosódásá[na]k”²⁵ következményeivel. Nem véletlenül állítva elő így annak akaratlan ideológiai vélelmét, hogy „a reflektálatlan nyelvhasználat, a személyiség kérdésének háttérbe szorítása, a közösségmagyarázat és a történelemértelmezés egysíkúsága, a külső, nem irodalmi eszközök alkalmazása” csupán szemléleti különbségek kérdései, sőt, „világnézeti elvárások megfogalmazásai”²⁶. Ez az elgondolás másutt nem is igen tudja leplezni, hogy a szolgáltatnak való alávetetlenséget, amely az esztétikai tapasztalat nem uralható eseményén alapul, nem tekint az irodalom lényegéhez tartozónak: „minden magyarul írott értékes mű formálja nemzeti önismertünket – de fokozottabban azok a művek, amelyek fókuszba állítják a közösségi, nemzeti identitás problematikáját.”²⁷ Az irodalom autonómiája és közösségi hasznossága közti szerencsétlen ellentétképzés – a jólismert adorno-i képlet mintájára – itt nemcsak maga törli ki az irodalom tényleges szociális funkcióit, hanem a nyilvánosság diktatúrája mellett készíti elő a művészet instrumentalizálását. A művészet szolgáltatva-vételének az irodalom esetében ugyanis mindig a műalkotás primer nyelviségének felfüggesztése és semlegesítése szokott a feltétele lenni.

Az irodalom nyelvhez való viszonyának kérdése látványosan két tartományban vizsgálható: az alkotók nyelvről tett *megnyilatkozásainak*, illetve szövegeik nyelvi *viselkedésének* értelmezésével. Ez a kézenfekvő lehetőség azonban, amely nem egyéb, mint elmélet és gyakorlat köznapi megkülönböztetésének terméke, csak addig marad evidens, míg a vizsgálódás bele nem ütközik a két tartomány elválaszthatatlanságának kínzó tapasztalatába. Mert míg az ilyen analitikus kísérletek bármily gondosan próbálják is egyeztetni *A magyarokhoz*, a *Halotti beszéd* vagy a *Koszorú* nyelvi magatartását Füst Milán, Márai és Illyés nyelvről vallott nézeteivel, az adotthoz máshol meglevőt kereső összeillesztések már eleve maguk állítják elő azt a különbségességet, amelyet azután majd egybe- vagy széthangzásnak nyilvánítanak. És ez azért következhet be, mert a maga ítéletlogikai státuszában „elméletiként” elkülönített – s így mintegy önálló instanciaként visszavonatkoztat(hat)ó – nyelvszemlélet e művet során éppen attól a nyelvművészeti gyakorlattól lesz el-

választva, amelyben legelsőül maga is tartalmazva van, implikátuma, terméke, sőt, következménye is annak.

Az irodalom nyelvről való tanúságtételeinek az a fajta kutatása, amelyik előszeretettel a *nyelvről szóló* költeményekben akarja tetten érni a nyelv irodalmi értelmezéseit, mindössze egy magát kívülről figyelő nyelvi érdeklődés nyomait képes felfedezni. Éspedig azért, mert nem a nyelvi képződés esztétikai tapasztalatától, hanem az apofantika kijelentés-státuszú logoszától vár „jelentéseket”. Mintha az a szöveg *gyakorlati* működésétől, képződménnyé válásától függetlenül volna jelen. Nem véletlen, hogy Heidegger éppen az ilyen kartézianus ábrándképek láttán szorgalmazza a gondolkodásnak azt a *nem önkényes* (vagyis: a következetességre nézve *nem eleve előírt/eldöntött*) formáját, amely – annak tudatában, hogy az élet működ(tet)ését fenntartó és ebben megvalósuló „gyakorlat már önmagában olyan szükséglete a sémászerű áttekintéseknek”, amelyhez e „sémaszükséglet módjára horizont tartozik hozzá”²⁸ – képes lehet megszabadulni „az elmélet és a gyakorlat régóta nem kielégítő megkülönböztetésétől”²⁹. Ennyiben minden gyakorlati lépés (mely nem annyira döntés, mint inkább történet) – akár tud róla az „alanya” vagy „végrehajtója”, akár nem – egyidejűleg és elválaszthatatlanul mindig teoretikus történetnek is bizonyul. Annak keresése tehát, hogy miként is vélekedik felőle, hitet tesz-e mellette vagy kárhoztatja a nyelvet az irodalom, legfeljebb tematikus ismeretekre képes szert tenni a nyelv ún. irodalmi megítélésében. Innen ugyanis nem vezet út ahhoz a nyelvi működésmódhoz, amelyben par excellence nyilatkozik meg egy-egy műalkotás, irányzat vagy akár irodalmi korszak tényleges *nyelvművészeti* teljesítménye. Vagyis az az egyetlen tényező, amelyben az irodalomnak a *lét nyelviségéhez* kötött funkcióteljessége megmutatkozik. A strukturalizmusnak ez az újpozitivistá hagyatéka éppúgy semlegesíti az irodalomban működő nyelviség retorikai-figuratív potenciálját, mint a képviselési irodalomfelfogás szolgálati modellje.

II.

Az 1970/80-as évek irodalma olyan, sokszorosan hátráltatott diszkurzív térben helyezkedett el, amely lényegében paralizálta a két világháború közötti korszak sokszínű nyelvszemléleti örökségét. Minthogy az ellenőrzött irodalmi nyilvánosság a művészet szociális funkcióinak artikulálódását szorgalmazta, jellemzőnek mondható, hogy még azon szerzők munkásságában is, akik az irodalom küldetéses elkötelezettségét a harmincas évek során nem választották el a nyelvteremtő mozzanatótól, ekkorra már kevesebb jelen-

tőiséget tulajdonítottak a nyelvi megalkotottságnak. A római szekér nevezetes példázata Illyés tekintélyének erejével például olyan szerepmegosztást emel ars poeticává irodalom és környezete között, amelyben nincs már nyoma a *Haza a magasban* (1936)³⁰ nyelvi világgalkotásának:

A költészet [...] beburkolódzott holmi túl nagy egyéniesedésbe, holott az embereket egyre kevésbé az egyéni sorsok érdeklik a művészet részéről, hanem a *közgondok* [...] ³¹ Egyszerű felfogásom szerint – hogy összefoglaljam »ars poeticámat« – a jó társadalom úgy halad, mint a római harci szekér. Két kereke van: az egyik a politika, a közélet; a másik a szellemi, s ebben a művészeti élet. Akármelyik kihagy vagy nem jó ritmusban halad, akkor megbillen a szekér.³²

A jól érzékelhető kritikai implikációk ellenére sem kerülheti itt el figyelmünket a korszak beszédrendjének az a művi korlátozottsága, amelyben nem kerülhetett előtérbe – s ekként tematizálatlan is maradt – az irodalom primer nyelvisége.

Köz és magán e szerencsétlenül megképzett ellentéte egyfelől a képvisleti beszéd kollektív eredetének értéktöbbletét, másfelől a magánérdekű közlés esetlegességét, közösségi felhatalmazottságának hiányát hangsúlyozza³³. Az ilyen ellentétképzés azonban éppen azt fedi el előlünk, hogy a megszólalás legitimitásfoka közti megkülönböztetés mögött semmiféle nyelvpoétikai különbség nem rejlik. Az individuális önmegnyilvánításnak ugyanaz a közlésszerkezeti alapzata, mint a közösnek hangot kölcsönző költői beszédnek. Nyelvi eseményként mindkettő valami szólni nem tudónak – saját vagy népe lelkének – akar hangot adni. Éspedig úgy, hogy a közösségi felhatalmazással vagy nélküle megszólaló beszéd egyaránt valamely már meglévő tartalom/üzenet nyelvi *megformálására és továbbítására* korlátozza az irodalmi nyelv működését. Amint azt már az 1955-ös, híres *Bartók*-vers nyelvi magatartása is mutatta, az irodalom esztétikai tapasztalatát kiváló eseménynek itt végső soron ugyanaz az az egyszerű mediális instrumentalizáció a nyelvszemléleti háttere, mint Petőfi *A XIX. század költői* c. versének.

A köz és a magán irodalmi megszólaltatásának kérdései körül megsűrűsödő eszmecsere ezért nem véletlenül alakultak úgy, hogy az írásművészet nyilvánosságbeli funkcióinak értelmezése alig érintkezett a művek nyelvi létesülésének hogyanjával. A jelentésképződésben lényegében semmiféle jelentőséget nem tulajdonítva annak, hogy – mint a mindenkori művé válás poétikai partitúrája – miként kondicionálja a szöveg maga a költői beszédnek a nyelvbe való viszszatérését. Az irodalmi üzem határolt mozgásterében tematizálható összefüggések még ekkortájt is olyan

torz ideológiai irányt vehettek, amelyben még ott is sikerült semlegesíteni a nyelvi potenciált, ahol az esztétikai tapasztalat formáit már erőszakból árán sem lehetett elválasztani a szöveg nyelvi valóságától. Még Weöres, Juhász Ferenc vagy Tandori nyelvi teremtést artikuláló (nyelvi létesülést színrevívó?) művein is végre lehetett hajtani olyan kritikai műveleteket, amelyek – a „nyelvi formát” a mű külső tartozékának nyilvánítva – egyszerű ornamentikának minősítették a nem-referencializálható figurativitást.³⁴ Ilyen módon egymástól meglehetősen eltérő poétikák bizonyultak egyszerre „alkalmatlannak” a releváns jelentésképzésre – s minősültek végül a kontrollálatlan affirmáció, illetve a (rejtett) távolságtartás és be-nem-avatkozás nyelveinek.

Az 1970-es évektől a 80-asak közepéig ezért kevés nyomát is találjuk az akkori magyar irodalom olyan irányzati feltérképezésére tett kísérleteknek, amelyeket érvényesen csak a nyelvi-poétikai létesülés hogyanjának elmélyült vizsgálatával lehetett volna elvégezni. Az ekkori irodalomnak nem annyira nyelvi, nyelv művészeti „igazodáspontjai” vannak, hanem inkább olyan átfogó habituális művészet szemléleti koordinátái, amelyeknek az orientáló funkciója – Pilinszkytól Nemes Nagyig, Ottliktól Mészölyig vagy Illyéstől Csoóri Sándorig – nem tisztán irodalmi-poétikai szerepminták szerint alakult. Bár a szerepek és poétikák viszonyainak kezdődő átrendeződése még a 90-es években is gyakran felülírja a poétikai irányzatok tényleges *irodalmi* mozgását, mind kivehetőbben kezd artikulálódni az irodalomnak egy olyan nyelv közelebbi rendszere, amelyben már nem a nyelvi magatartás szociális-etikai-világnézeti implikációi a beszédeseb- bek, mint inkább az írásmódoknak a költői szó nyelvi viselkedéséből adódó különbségei. Az „utónyugatos” esztétizmus magas regiszterének koncentrált nyelve versenyben van ugyan még a képvisleti irodalom olykor drámaivá stilizált, közvetlen vallomásokkal, de legkésőbb Mészöly *Alakulások*-ja (1975) és Tandori *Egy talált tárgy megtisztítása* c. (1973) kötete óta mind az epikai „reprezentáció”, mind pedig a lírai közlés terében megjelentek egy olyan szövegszerveződések a jelzései, amely nem vezethető le a dolgok fölötti nyelvi uralom instrumentalizmusából.

Az például, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójától fogva a költészet szemléltetést kevésbé törekszik az analóg olvasói képzelet képi-metaforikus gerjesztésére, az elbeszélő próza pedig – a közérzeti reflexió „tanúságtételei” helyett – a dolgok megnevezésének fegyelmezett regiszterein keresztül érzékelteti a nyelvnek való megfelelés igényét, bizonyos értelemben európai irodalmi folyamatok következménye is volt már. Úgyszólván tünetértékkel fejeződik ki benne, hogy – némi késéssel, de a modernség végével többé-kevésbé párhuzamosan – nálunk is egy

egész ellentmondásos irodalmi korszak érkezett el saját átrendeződésének a küszöbére. Illyés, Juhász, Mésszőly, Pilinszky, Nemes Nagy, Weöres vagy Ottlik annak ellenére sem egyazon erővel hatnak már, hogy közben közülük meghatározó ágensei is még az időszak irodalmi folyamatainak. A legnagyobb változás minden kétséget kizáróan az irodalomnak a nyelvhez való viszonyában megy végbe – éspedig a nyelv évtizedek óta nem tapasztalt felértékelődésével. Mindebben alighanem csak közvetett szerepet játszott az irodalmi modernség permanens újításkényszerének kimerülése. A korszakküszöb közelségének ez a tapasztalata azonban abban az értelemben új látószöveget tárhatott a nyelvi hagyományra, hogy a hagyomány megkeverülhetetlen újraírásának maga a hagyomány megelőzhetetlenként való felismerése volt a feltétele. Amiből azután egy évtized múlva az az egészen új körülmény állott elő, hogy – amint az Esterházytól majd Kovács András Ferencen át Parti Nagy Lajosig megmutatkozott – mindinkább a maga artikulált történeti dimenzionáltságában megtapasztalt nyelviséghez való hozzátartozás, illetve ennek *tudata* vált az irodalomalkotás egyik legfontosabb tényezőjévé.

A folyamatot, utólag visszatekintve ma már világosan látható, Weöres 1972-es *Psyché*-je, illetve *Három veréb hat szemmel* (1977) c. – „a középkortól évszázadunk kezdetéig a lappangó, rejtett, ismeretlen költői szépségeket, különös izgató zamatú, rendhagyó műveket”³⁵ közreadó – antológiája kezdeményezte. Bármily vontatottan következett is be, a nyelv ekkori felértékelődése két elemében azonban nagyon is eltért a romantika hasonló nyelv- és hagyománytiszteltétől. Ez a folyamat egyrészt nem a népköltészetre, vagy az irodalmi közbeszédben gyakran emlegetett – a képviselői irodalmárok kezén ráadásul alaposan félreértett – „bartóki modellre” szűkítette az irodalmi nyelv nemzeti hagyományait. Másrészt – ellentétben a reformkori körülményekkel – nem állt mögötte olyan intézményi vagy kultúrmozgalmi támogatás, amelynek biztonsággal, közmegegyezéstől övezve támaszkodhatott volna a felhajtóerejére. Paradox módon ráadásul éppen az a képviselői felfogás fogadta idegenkedve ennek az irodalmi hagyomány váratlan felértékelődését előhívó nyelvi fordulatnak a kibontakozását, amelyik egyébként évtizedeken át reflexszerűen emlegette az irodalom ún. nemzeti paradigmájának elhanyagoltságát.

A(z anyanyelv) utolsó irodalmi kezdeményezésű – és részben intézményinek mondható – támogatására egészen más körülmények között, közvetlenül a háború befejezése utáni években van példa. A Magyar Nyelvőr 1946-ban számol be annak a Nyelvvédő Bizottságnak a megalakulásáról és terveiről, amelynek az Írószövetség égisze alatt Laczkó Géza, Déry Tibor és Halász Gyula voltak az alapítói. A mozgalomnak –

mely a belügy- és kultuszminisztériumtól a sajtón át a rádióig szorgalmazta a nyelvromlás feltartóztatására irányuló szélesebb összefogást – nem volt különösebb irodalmi relevanciája.³⁶ Már csak ezért is feltűnő, hogy Kodály – aki egyébként mindvégig emblematisztikus támogatója maradt a nyelvművelésnek – már 1945-ben emlékeztetett az irodalomalkotásnak arra a nagyon ritkán emlegetett feltételére is, hogy élő irodalom soha nem feledkezhet meg a legrégebb írásbeliséghez való természetes hozzátartozásáról:

Mikor látják be íróink, hogy teljes fegyverzetű magyar író csak rendszeres kódexolvasó lehet? Az volt Arany János, az volt Móricz Zsigmond. De még Ady és Kosztolányi is tudta, hogy a régiak buzgó és mindennapos forgatása nélkül magyar író nem áll a lábán. A letűnt korszak gyenge magyarságú értelmisége nem támasztott ilyen igényeket íróival szemben.³⁷

És valóban, Kodály nem véletlenül Aranyt említi itt elsőként, hiszen a fenti intelmet annak az Aranynak a szellemében fogalmazta, aki a kezdő verselőköt ővta a múlt az irodalmi régiség, például Pázmány és Zrínyi alábecsülésétől:

Azon boldog kor ez, mely, midőn utánoz, magát teremőnek hiszi, mely ön gyalrő kísérleteit remekművekkel teszi párhuzamba; első merész felsőkellése, kétségkivül, amaz erőnek, mely – tehetséggel párosulva, majdan teremteni fog, – de éppen ezért nem a multa, hanem a jövőre függeszti pillanatát, melynek csírait keblében hordozza. [...] Az ilyen mosolyogva nézi le mindazt, mi, szerinte, saját fejlődése színvonalának alatta áll, – s nem nagy véleménynel van az avult régiség iránt, habár az jeles mű, habár ő maga legkitűnőbb tehetség legyen is; sőt, éppen ez utóbbi, az önerejét érző szellem az, mely legkevésbé hajol meg a mult tekintélye előtt, – a korlátolt ész egykedvű butasága, mely a mester szavára esküszik, itt is, mint mindenütt, fölszínen maradván.³⁸

Abban a fordulatban, amelyet egy idő óta Esterházy szállóigévé lett szillépszisével³⁹ szokás szemléltetni, nemcsak a mérhetetlen messzeségből érkező szó kijátszhatatlan hatalmának tudata⁴⁰, hanem a nyelv technikai értelmű tökéletességének tapasztalata is⁴¹ ott hatott már, különleges része volt annak a felismerésnek, hogy a végső és lényegi humán identitás mindig nyelvi eredetű:

[E]ngem – fiatalon és aztán deres fejjel, két világháború után – igazán, alkatian, szőőstől-bőőstől soha nem érdekelt semmi más: csak

a magyar nyelv, és annak felső fokú teljessége, a magyar irodalom. Egy nyelv, amelyet az embermilliárdok között tízmillió ember ért, senki más. Egy irodalom, bezárva ebbe a nyelvbe, amely – hiába volt nemzedékek hősiek erőlködése! – soha nem tudott igazi valóságában szólni a világhoz. De ez a nyelv és ez az irodalom nekem a teljes értékű életet jelentette, mert csak ezen a nyelven tudom elmondani, amit mondani akarok. (És csak ezen a nyelven tudom elhallgatni, amiről hallgatni akarok.) Mert csak akkor és addig vagyok »én«, amíg magyarul tudom megfogalmazni, amit gondolok. Például 1947. február 10-én éjjel a felismerést, hogy számomra nincs más »haza«, csak a magyar nyelv.⁴²

Ugyanakkor nagyon beszédes pillanata az újabb magyar líratörténetnek, hogy az identitás nyelvhez tartozásának tapasztalata a 70-es években a maga fordítottjáról is szokatlan drámai erővel képes megszólalni Domonkos István – jelentőségében csak később felismert – költeményében. A *Kormányelőrésben* (1971) annak a többszöri nekifutásra megkísérelt, nyelvét vesztett öntanúsításnak a kudarcát viszi ugyanis színre, amely egy elemi humán mibenlét maradványainak megállapításába torkollik. A nyelvi kiszívetelődés – sem kívül, sem belül nem stabilizálható – tapasztalatának felismerése a költemény zárlatában egyszerre vezet a vers ellehetetlenüléséhez („ez nem lenni vers”) és a világbanlét humán távlatainak bezárulásához:

én két gyerek
 én motorfűrész
 erdő vágni fa
 én gomba
 én madár
 én különféle vad
 különféle tárgy
 név nem tudni
 délután sötét fáradt
 este kemény szivornya
 asszony lepedő ágy
 clitoris
 rátenni ujj
 nem gondolni kollektív
 nem gondolni privát

A nyelvnek ez a hetvenes években megjelenő, de csak egy évtizeddel később kibontakozó kettős, szinkron és diakron felértékelődése annak ígéretét vetítette előre, hogy magában a szélesebb irodalomértésben is teret nyerhet a nyelv nem eszközjellegű működésének tapasztalata. Közlebből is az a belátás, hogy »a tulajdonképpen költészet sohasem csupán magasabb módja (Melos) a köznyelvnek. Ellenkezőleg, inkább

a mindennapi beszéd olyan elfelejtett és ezért elhasznált költemény, amelyből már alig hangzik föl hívás. A tisztán mondottnak, a költeménynek nem a próza az ellentéte. A tiszta próza sohasem »próza«. Olyan költői és ezért olyan ritka, mint a poézis.”⁴³ Annak tapasztalata ugyanis, hogy a szövegek irodalmi „hangolása”, illetve az írás nyelvi duktusának egyéni „alakítása” nem a közlésre *kívülről* rácsatlakoztatható elemei a költői nyelvnek, közvetve már két jellegzetes hatástörténeti fejleményben is megfigyelhető az ezredfordulón. A műalkotás létesülésében *nem-jelszerűen* közreműködő nyelv olyan poétikai médiuma a jelentésképződésnek, amelyben nem a szándékátvitel módjára jutnak érvényre a szerzői intenciók. A műalkotás beszéde ezért sohasem egyetlen eredetre vezethető vissza. Ilyenként a közlés sem kizárólag az alkotói kompetenciák, sem pusztán a benne megszólaló nyelvi-irodalmi hagyomány beszédeként nem értelmezhető. Az ezredvégre éppen ezért két olyan nagy hagyományú irányzat hatástörténeti kisugárzása hagy alább, amelyek egyaránt elutasították a művészi szó nyelvi megelőzöttségének és a jelentésképződés nyelvretorikai mögékerülhetetlenségének gondolatát. A Nyugat ún. harmadik nemzedékének stílesztétizmusa ekkorra ugyanúgy sokat veszített a maga hagyományképző erejéből, mint az eszközjellegű nyelvhasználat képviselői öröksége.

A nyelv ilyen felértékelődésének természetesén már a nyolcvanas években sem egyetlen irányban mutatkoznak meg a szerkezetképzési és szövegszerveződésbeli következményei. A változatok elkülöníthetősége szempontjából *poétikailag* az bizonyul döntőnek, hogy egyfelől milyen nyomokat hagy a műegészen annak nyelvművészeti tapasztalata, hogy a műalkotás voltaképpen *történet*. És ekként – a nyelvi-retorikai figurativitástól a szerkezet architektúrájának formálódásáig – elsősorban olyan képződés eredménye, amely nem tekinthető valamely alkotói terv pusztá kivitelezésének. Vagy másfelől: annak képzeze vezérli-e a nyelvvel való együttműködést, hogy a nyelv – a maga uralhatatlansága és megbízhatatlansága ellenére, sőt, megtévesztő működésére is emlékeztetve – képes a kontrollált jelentésképződést szolgálni. Esterházy még utolsó műveiben is határozottan amellet fogalt állást, hogy a műalkotás közlési igénye mindig ki van szolgáltatva az – egyszerre hídként és korlátként is valóságos – nyelv mediális autoritásának. Következésképp kalkulálhatatlan marad maga a saját mű jelentéslétesítő teljesítménye is:

Azt hiszem, bármilyen állítást teszek, állításhoz jutok, elbizonytalanodom, hogy tényleg ezt akarom-e mondani, hogy tényleg igaz-e ez. [...] Még akarnék beszélni. Nem beszélgetni, csevegni, hanem mondani. Hogy mit, azt sosem tud-

tam, az többnyire utólag vagy közben derült ki, de ezt a tudatlanságot erénynek tartottam.⁴⁴

A költői nyelv stabilizálhatatlan működése és a szavakat dolgokkal összekötő jelentésképzés igénye közti feszültség a másik póluson viszont oda vezetett, hogy a *jelviszonyként* elgondolt közlés – miközben a kompozíció kijátszhatatlan formakényszerét is viszonylagosként leplezi le – végül csupán a megbízható üzenetképzés megalapozhatatlanságát képes kimondani. Az egymástól elkülönült jelekre és dolgokra osztott irodalmi nyelvben ezért az egyenértékű helyettesíthetőség jegyében ugyanaz elmondható lesz bármiről:

A versek címei – úgy tapasztaltam –
fontosakká is válhatnak. Sok mindent
lehet velük csinálni.

Szerkezeti egységbe kerülhetnek
az anyaggal. De mi itt az anyag?

Folyamat, amelynek eljutunk

a papíron leírt első betű

által határolt kezdetétől

a papíron látható utolsó

– hiányzó –

írásjellel jelzett

– nem jelzett – végpontjáig.

Miközben történik mindenféle...

[...]

A *Kép*-ben embereket „állít be” A. Rimbaud;

s vajon a „helyett” nem maga a tűző

nap káprázata-e, vajon nem sugallja,

hogy az egyik alak, egyik alakzat

helyett lehetne akár egy másik is,

sőt az egész beállítás helyett

történhetne akármi más is;

[...]

Hiszen a foghíjas reklámfeliratoknak

nincs-e ugyanannyira „igazuk”, mint

hibátlanul villogó párjuknak?

(Tandori Dezső: *Egy vers vágóasztala*)⁴⁵

Miközben szintaktikailag különösebben nem tér el a prózai szövegek építkezésétől, szóválasztás és módális hangolás tekintetében újabb líránk talán itt távolodik a legmesszebb a modernségnek attól az artisztikus írásmódjától, amely a közvetlen elődök, Pilinszky és Nemes Nagy műveiben az exkluzív költői nyelv egy-egy érvényes versgrammatikai mintáját alkotta meg. Petri vagy Oravecz versnyelvtana ehhez képest továbbra is őrizte néhány olyan elemét opsizs és melosz illeszkedésének, amelyen egyfelől még József Attila, másfelől pedig Szabó Lőrinc versbeszédének eltérő regiszterjegyei is felismerhetők. A Weöres és Nemes Nagy képezte hagyomány – a poétikai átlényegítés ellenére is érzékelhető – továbbírásának

a Pilinszkyéhez képest talán azért voltak kedvezőbbek a poétikai feltételei, mert a nyelv felértékelésének többféle módját tették lehetővé. Nemes Nagy például – bármily furcsa paradoxon – úgy hangsúlyozta a líra nyelvi materialitásának s vele a *mondóként* fölcserélhetetlen szó történeti karakterének jelentőségét⁴⁶, hogy közben még a szinonimia poétikai funkcióit is hajlamos volt – figyelmen kívül hagyva a rokon, de mindig eltérő értelemvonatkozások fölcserélhetetlenségét – a (készletalapú) *jelölés* megválaszthatóságával magyarázni⁴⁷. Weöreshöz viszont azzal nyíltak utak a klasszikus modernség hangnemi és szerkezeti szabálykényszereitől szabadulni akaró kísérletek számára, hogy Weöres – a (magyar) nyelv géniuszára hivatkozva – nemcsak a szubjektumhoz tartozó, s ezért regiszterkötött lírai szó eszményét utasította el, hanem a nyelvi szinkretizmusban is termékeny potenciált látott.⁴⁸ A 17. századi költészet feltűnő fölértékelésével Weöres ráadásul olyan többretegű, nem exklúziós – de a nyelvi alakítás materiális technikáiban gazdag – verskultúrát hívott vissza a költészettörténeti emlékezetbe, amely „a valóságos manierizmus és az irodalom reformkori újjászerveződése között: a központ nélküliség súlyos interregnumain ível át, mint egy életfenntartó híd.”⁴⁹

Mindenesetre irodalmunknak az 1980-as évektől fogva kibontakozó irányai valamennyien elhelyezhetők e két végpont nyelvszemléleti paradigmái között. Értelemszerűen úgy, hogy a pusztá elhelyezkedés hogyanja közvetlenül sem esztétikai értéktöbblettel, sem értékcsökkenéssel nem jár együtt. Különbségeik azonban – a nyelv kétféle jelenléte okán – jól érzékelhetők a szövegek kiváltotta esztétikai tapasztalat szerkezetében. Abban a poétikai tartományban, amely a dolgot megnyilvánító – s ennyiben mindig is hozzá tartozó – szó értelemvonatkozásainak fölcserélhetetlenségében van megalapozva, az esztétikai tapasztalatot hangsúlyosabban artikulálják azok a nyelvművészeti tényezők, amelyek a szó hangtestének akusztikus materialitásától a közlésnek a jelentésimpulzusok artisztikus összjátékát felszabadító szólamgazdagságig terjednek. A jel és dolog elválasztottságának elve viszont a közlés olyan poétikai potenciálját szabaddította fel, amely a grammatika retorizálásától az írás materialitásától át egészen a betű technológizált valóságáig terjesztette ki az esztétikai tapasztalat köreit. Egészen addig, ahol a nyelv, sőt az írás mediális önműködése válik műképző tényezővé. De bármily gazdag spektruma nyílik is fel a nyelv kétféle tapasztalából adódó poétikai formáknak, inkább jellegzetes, mintsem tiszta elkülönülések alakítják ki azt a rendkívüli gazdagságú nyelvművészeti teret, amely egyfelől Esterházy, Kovács András Ferenc, Térey vagy Oravecz, másfelől Tandori, Kukorelly, Petri vagy Parti Nagy Lajos szövegei határolnak. Tolnai Ottótól

Borbély Szilárdig számos olyan „átmeneti” alakzata is megtalálható a szövegvilágoknak, amelyek nyelvszemléleti implikáció tekintetében részben az egyik, részben a másik mintához kötődnek.

Mint oly gyakran, éppen a különös esetek szemléltetik jól a saját nyelvpoétikai elhelyezkedés nem mindig tudatos tapasztalatának, a kétfajta nyelvfelfogás keveredésének „konstrukciós” zavarait is. Nemegyszer olyan értelmezői felismerések közbejöttével, amelyek egy fontos költészettörténeti fejlemény feltárással egyidejűleg láthatatlanná is teszik a fejleményhez tartozó funkciókonfliktusok eseteit. Amikor például Margócsy István 1995-ös tanulmánya a mondat és a grammatikalitás általános felértékelődését érzékeli, az összefüggések feltárása közben akaratlanul el is fed egy másik meghatározó jelenséget. Amely nem egyéb, mint a lírai beszéd regisztereinek – mindig konstitutív – alakulása, viselkedése a nyelvkritikai tapasztalat⁵⁰ horizontjában. Ott, ahol Margócsy a szó uralma alól kilépő mondatképzés eseteként Rakovszky Zsuzsa *Részlet egy lehetséges verses regényből* c. költeményét idézi, nem érzékeli annak poétikai kollízióját, hogy miközben a vers egy hatásos grammatikai történetet hajt végre, szóválasztásának stratégiájában javarészt éppen hogy a költői szó exkluzivitásának igénye⁵¹ a meghatározó. Ennek következtében – vagy éppen ezért – hat regiszteren belüli zavarnak a profán szóválasztás⁵² feltűnő esete, amely aztán meglehetősen megtöri a szöveg későnyugatos szolamának poétikai összhatását. Ha nem társul a tónus és hangolás hasonló zavaraihoz, az eltérő költészettörténeti paradigmák egyazon művön belüli feszültsége természetesen nem tekinthető poétikai anomáliának. Még az érzékelhető nyelvszemléleti inkongruenciák sem feltétlenül a verset hozzák zavarba, inkább az interpretáció kategorizáló műveleteit. Mert alighanem minden jelentős interpretáció szükségszerűen „termel” olyan poetológiai vakfoltokat is, amelyekkel bizonyos fokig a maga eredeti felismeréseiért kénytelen fizetni.⁵³

A klasszikus-modern örökség értelemszerűen más-kepp hagyja hátra a maga nyelvi történeteinek nyomait a prózai műfajok textúrájának alakulásában. E szempontból különösen tanulságosak azok a nem mindig termékeny feszültségek, amelyek Nádas pontos megnevezésre törekvő nyelvének részletező artikuláltsága, illetve a szcenika és az elbeszélés gyakran szimbolikus jelentéstelítettséggű beszéde között figyelhető meg. Az előbbi ugyanis olyan divergens elenerőt fejt ki az utóbbi csak konzisztens formában működő jelentéspotenciáljával szemben, hogy poétikai „összebékülésük” nehézségeit ilyenkor komolyan megsínyli az egész nagyregényi kompozíció. Az elbeszélés alapszolamának játékosan könnyed, *gracióz* hangolása – amely az Esterházy-művek egyik alig tárgyalt alapsajátossága – például egész más feltéte-

lek szerint integrálja a nyelvi regiszterek összjátékát, mint Garaczinak a történetek és jelentések hierarchiáját felszámoló, narratív poliglottitája, amely szintén sokat bíz a nyelvjátékok többértelműségére. De különös mód egyik elbeszélésmód sem képes mindig úgy semlegesíteni a szecessziós emlékü összehangzások gépies materialitásának véletleneit, hogy a nyelvjáték ne kerüljön a motiválatlan szóviccek veszélyes közelségébe. Az ilyen kontingenciák éppen *nem nyelvi eredetű* játéka ilyenkor ott is a mutattványosság hatását kelti, ahol a szöveg csupán nyelvi „leleményesség” törekedett.

Napjaink irodalmának peremén talán a legfeltűnőbb „nyelvhasználati” jelenségnek számít az ún. *slam poetry*, amely „költészetként” vagy legalábbis annak sajátos formájaként határozza meg önmagát⁵⁴. Ez az élő előadáshoz kötött forma sajátos módon egyszerre mutat vissza a költészet távoli, hangzó és vokális eredetére és vetít – legalábbis egy „alternatív” határolású kulturális térben – előre a költészet magas-kulturális különállását fenyegető távlatokat. A *slam poetry* a beszélt-nyelvi alulformáltság teátrális megszólaltatását olyan multimediális performatívummá változtatja, amely komplex szociális véleménynyilvánítási teret kerít a versezszerű mondás tartalmi minimalizmusa köré, ahol előadó és publikum kapcsolatából eleve kizárul az újraalkotó befogadás interpretációs mozzanata. Az alulartikulált üzenet leleményes színrevitelét a *tet-szés* kollektív megnyilváníthatósága és a gyors kompetitív értékelhetőség foglalja itt olyan recepciós térbe, amely a performance-ok szabályozottságával ellentétben nem függvénye az irodalmi beszéd „normatív” rendjének. Minthogy ebbéli szabadságát az irodalom formálisan megadhatatlan ismérveinek köszönheti, alig van kötelezve esztétikai „küszöbértékek” teljesítésére. Az önmagát már nem vezérlő nyilvánosság egyik vélemény-forgalmi tere gyanánt a *slam poetry* ennyiben csak részben tartozik az irodalmiság kérdéskörébe. Rajta keresztül inkább az irodalom kulturális kontextusának alakulása szempontjából lehet jelentősége annak, hogy a(z egykori) kultúrtársadalmi distinkciók halványultával vajon nem máris olyan szocietás köz-költészeti valósága vetül-e itt előre, amelyben – az irodalmi megszólalás normái híján – bizonyosan többen írnak majd, mint olvasnak.

Bárhogy legyen is, az irodalom eddig nem azért élte túl saját kontextusait – amelyekből a pozitívizmus, a(z új)historizmus vagy utóbb a medál-materializmus származtatni próbálta –, mert nyelvi eredetű. Sokkal inkább azért, mert amióta a kulturális technikák lehetővé teszik, annak funkcióteljességét előállítva és újratermelve biztosítja a nyelv mindenkori megújíthatóságát. Éspedig annak folytonosságán keresztül, amire Kosztolányi óta – a közéleti szó természetességét is ideértve – Esterházy emlékeztetett a leggyakrabban:

És épp az a dolgom, hogy magam is próbáljam megteremteni – más magyar írókkal együtt, persze – ennek a nyelvnek a mindenkori legteljesebb állapotát. Azért kell az írónak írnia, hogy az őrá tartozó mondatok kivirágozzanak, hogy

elérjék saját színvonalukat. Jó mondatokat kell életre segíteni. Tehát valójában csak arról a polgári erényről van szó, hogy az ember elvégi a dolgát.⁵⁵

JEGYZETEK

- Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer*. Bp.: Gondolat 1984. 317.
- Uo. 291.
- Vö.: Johann Gottfried Herder: *Über den Ursprung der Sprache*. In: uő.: *Werke Bd II*. München – Wien: Hanser 1987, 323–324.
- Ld.: Eugenio Coseriu: Thesen zum Thema „Sprache und Dichtung”. In: W.-D. Stempel: *Beiträge zur Textlinguistik*. München 1971, 184–185.
- Goethe kifejezése a világtörténelemre („das Inkalkulable, das Inkommensurable der Weltgeschichte”). *Goethes Werke. Hamburger Ausgabe Bd. XII. Schriften zur Kunst. Schriften zur Literatur. Maximen und Reflexionen*. München: C. H. Beck 1981, 395.
- Martin Heidegger: *Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit. GA II. Abt.: Vorlesungen 1919–1944. Bd. 29/30*. Frankfurt/M.: Vittorio Klostermann 1983, 261.
- Kosztolányi Dezső: *Nyelv és lélek*. Bp.: Osiris 1999, 39.
- „Az irodalom a műveltségnek, a szellemi életnek fő letéteményese és gyarapítója. (...) A nyelvnek legbecsebb része, eszmei tartalma, a szónak és szólásoknak jelentése annál magasabbá, annál finomabbá fejlődik, mennél műveltebb az, amit az irodalmi nyelv fejez ki: a nemzetnek szellemi élete.” Simonyi Zsigmond: *A magyar nyelv I. A magyar nyelv élete*. Bp. Magyar Tudományos Akadémia 1889, 235–236. (A későbbi kiadásban az „eszmei tartalma” helyett a „gondolati tartalma” kifejezés szerepel, ld.: Simonyi: *A magyar nyelv*. Bp.: Athenaeum 1905, 164.)
- Az ízlést Horváth itt nem az egyéni „így- vagy úgy-tetszés” kérdéseként tárgyalja, hanem annak történetileg alakuló közös érvényét hangsúlyozza: „[A]z irodalmi gyakorlat változó alakosságain keresztül érvényesülő irodalmi viszony létrehoz ugyanis végül valami *kollektív eredményt*, melyben a változó határozományok legvégsőjét kell felismernünk. Nem más ez, mint az egyéni különféleségek fölött és ellenére létrejövő, kiegyenlítődt, írók s olvasók irodalmi szempontból egyneművé avató *közös lelki forma*.” Ez az ízlés másfelől önmaga meglétének tudata is, mivel egyszersmind „eleve-állásfoglalás minden továbbit szemben, adva levő foglalat az aktuális irodalmiság számára, befogadó képesség és akarat, mérték és ítélet, szemlélet és eszmélkedés: egyszóval *irodalmi tudat*.” Horváth János: *A magyar irodalom fejlődéstörténete*. Bp.: Akadémiai 1976, 67.
- „Az irodalmi tudatban (...) mintegy eszméletre jut, önmagát szemléli az irodalom.” Uo. 67.
- Uo. 44.
- Tolcsvai Nagy Gábor: Az irodalmi nyelv. In: Szegedy-Maszk Mihály (szerk.): *A magyar irodalom története II: 1800-tól 1919-ig*. Bp.: Gondolat 2007, 278.
- A nyelv elégtelenségét és fogyatékoságait Mauthner például hajlamos volt cserbenhagyásként értelmezni: „Dühre, gúnycakra fakaszt minket a nyelv a benne rejlő arcátlanossággal. Orcátlanul elárult bennünket; most már ismerjük. És e borzalmas belátás tiszta pillanataiban oly háborogva kelünk ki (*toben*) a nyelv ellen, mint a hozzánk legközelebb állók ellen, akik hitünkben, szeretetünkben és reményünkben csaltak meg bennünket. (...) [M]egismerés helyett nem ajándékozott egyebet a nyelv az embernek, mint szavakat a dolgokhoz, címkeket üres palackokhoz. . .” Fritz Mauthner: *Beiträge zu einer Kritik der Sprache. Bd. I*. Stuttgart & Berlin: Cotta 1906², 86–87.
- Karl Kraus viszont a hozzátartozás megváltoztathatatlanosságával magyarázta a nyelvi közlés kudarcait: „Csak a mások nyelvét uralom, az enyém azt tesz velem, amit akar” Karl Kraus: *Aphorismen. Sprüche und Widersprüche. Pro domo et mundo. Nachts*. Frankfurt/M.: 1986, 326.
- Kosztolányi: *Tükörfolyosó. Magyar írókról*. Bp.: Osiris 2004, 110.
- Kosztolányi: *Nyelv és lélek* 72.
- Simonyi: *A magyar nyelv I. A magyar nyelv élete* 100. Azok sorában, akik nálunk hasonlóképp gazdagították a nyelvet, elsőül Pázmányt és Gyöngyösit említi, uo. 239.
- Thienemann Tivadar: *Az utókor címére. Életrajzi feljegyzések*. Pécs: Pro Pannónia 2010, 65.
- Halotti beszéd* (1951)
- Sütő András: *Anyám könnyű álmat igér*. Bp.: Szépirodalmi 1978, 24.
- Bizonyos értelemben arra a középpont nélküli, „rhizomatikus” képződésre emlékeztetve, amelyben „a rhizóma bármely pontja kapcsolatba léphet bármely másikkal”. Gilles Deleuze – Felix Guattari: *A Thousand of Plateaus*. Minneapolis: Minnesota UP 1987, 7.)
- Nemes Nagy Ágnes: *Metszetek*. Bp.: Magvető 1982, 185. (Első megj.: Kortárs 1980/12. 1971–1987.)
- Vö.: Paul de Man: Ellenszegülés az elméletnek. In: Bacsó Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*. Bp.: Cserépfalvi 1991, 104.
- Vö.: Jonathan Culler: *Literary Theory: A Very Short Introduction*. New York: Oxford UP 2000, 96.
- Papp Endre: „Rút sybarita ház”. A nemzetnélküliség programja *A magyar irodalom történetében*. In: Ács Margit (szerk.): *Irodalom a történelemben – irodalomtörténet*. Bp.: MMA Alapítvány 2009. 39.
- De Man: *Ellenszegülés az elméletnek* 104.
- Papp Endre: „Rút sybarita ház” Uo.
- Nagy Gábor: Irodalomelmélet az irodalom történetében. In: Ács M. (szerk.): *Irodalom a történelemben – irodalomtörténet* 86.
- Heidegger: *Nietzsche Bd. 1*. Pfullingen: Neske 1989², 572–573.
- Heidegger: *A művészet eredete és a gondolkodás rendeltetése*. Athenaeum 1991/1. 75.
- „Te mondd magadban, behunytt szemmel, / csak mondd a szót, miktől egyszer / futó homokok, népek, házak / Magyarországgá összeálltak.”
- „Bátrabb igazságokért!” Domokos Mátyás beszélgetése Illyés Gyulával. Kortárs 1982/11. 1676.
- Uo. 1678.
- „Úgy állj elő, hogy nem az, mit te írnál: / az lesz a mű, mit néped lelke diktál.” (Illyés Gyula: *Levél*, 1965)
- „Mivel a lírai világ szervező középpontja, az egyéniség ki van kapcsolva, az ábrázolás mélységét veszti, síkba préselődik. (...) Elsősorban a költői kép lesz ékesség, díszítmény. Ez logiku-

- san fakad Weöres világtagolásából: az érzéki-tárgyi, tehát emberi valóság számára csak *formális szépsége* szempontjából lényeges, a nem-érzéki, transzcendens valóság pedig nem fejezhető ki emberi módra, szemlélhetően tárgyi-as formákban. Így a díszítőművészet elvontságában épp valóság szemléletének megfelelő képiségre talál. (...) Általában fulladozunk a sok habtól, csipkétől, aranytól, ezüsttől, »fényes ürességtől.« Szilágyi Ákos: *A Weöres-i imatartás*. Kritika 1975/9. 21.
- 35 Weöres Sándor: *Három veréb hat szemmel*. Bp.: Szépirodalmi 1977, fűlszöveg.
- 36 Déry 1945-ben maga is inkább a közműveltségi következményeket hangsúlyozza: „A nyelv adománya nélkül nem lehet sem kereskedni, sem országot igazgatni. De aki hibásan beszél, írja, az a szellem és anyag csodálatos csereforgalma révén hibásan is gondolkodik.” Déry Tibor: *Botladozás. Összegyűjtött cikkek, tanulmányok I.* Bp.: Szépirodalmi 1978, 378.
- 37 Kodály Zoltán: *Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok*. III. Bp.: Zeneműkiadó 1989, 428.
- 38 Arany János *Összes Művei X. Prózái művek I.* (szerk.: Keresztury Dezső). Bp.: Akadémiai 1962, 218–219.
- 39 „S megnyugtatóbb, ha bizony az író nem népben-nemzetben gondolkodik, hanem alanyban-állítmányban.” Esterházy Péter: *Kis Magyar Pornográfia*. Bp.: Magvető 1984, 10.
- 40 „Gyökerei mélyen belenyúlnek a múlt őstelevé-nyébe, egészen a történelem előtti korig (...) [A]nnyira élő és valóságos, hogy érzékeinkkel is észlelhetjük.” Kosztolányi: *Nyelv és lélek*. Bp.: Osiris 1999, 170.
- 41 „A magyar szóból finom műszer lett, zajtalan sebességű gép, mellyel a mérnöki elme könnyedén alakíthatja fogalmain. De a lélek homályos vidékeit is lágyan kiemeli mélyeiből költőink ihlete. Nyelvünkkel megmintáztuk a kővágó motorok pergő zaját s az udvar sarkában gubbasztó maroknyi szalmaszemét alig-alig zizzenő rebbenését. Egyszóval nyelvünk ősi és modern, erdei, mezei és városi, ázsiai és európai.” József Attila *összes művei III. Cikkek, tanulmányok, vázlatok*. (s. a. r.: Szabolcsi Miklós). Bp.: Akadémiai 1958, 272.
- 42 Márai Sándor: *Föld, föld!...* Bp.: Akadémiai – Helikon 1991, 238.
- 43 Heidegger: *Unterwegs zur Sprache* 31.
- 44 Esterházy Péter: *Hasnyálmirigynapló*. Bp.: Magvető 2016, 62–63.
- 45 Tandori Dezső: *Egy talált tárgy megtisztítása*. Bp.: 1973, 117.
- 46 „Az ugyanis biztos, hogy szavak is vannak az irodalomban, úgy ülnek a szavak az irodalmi szöveg sajátos textúrájában, mint a bogok, a csomópontok; feltűnő részeiként, de részeiként az alapszövetnek. Az alapszövet pedig a szövegösszefüggés, amely itt korántsem csak nyelvtani összefüggés, esetleg egyáltalán nem az, hanem szótényezők és nem-szótényezők elválhatatlan együttese.” Nemes Nagy: *Metszetek* 172.
- 47 „Nagy igazság az, hogy a vers minősége főleg a szinonimán áll vagy bukik; aki a szinonimáért nem küzd meg, nem küzd meg semmiért.” Uo. 175. Majd explicáltan: „A szinonima: döntés. Költői döntés, amelynek meghozatalában részt vesz a kor, a környezet készleteseinek sora, az irányzat, a személy satöbbi.” Uo. 177. „Érzékszervi” és „nyelvi jelzőrendszer” elválasztottságáról ld. uo. 164–165.
- 48 Joggal állapítja meg Papp Ágnes Klára, hogy Weöres „elutasította mind a népszerű, mind az ezoterikus költő szerepét. Ugyanakkor jellemző, hogy Weöres legezoterikusabb korszakában, *A teljesség felé* időszakában is írt olyan játékvereket, ritmuskísérleteket, amelyek a közönséggel élő kapcsolatban álló tömegkultúra (illetve a népköltészet) különböző regisztereit, formáit, utalásait használják fel. (...) E téren mondhatni nincs számára különbség a XVIII. század végi rokokó költészet, vagy a mítoszok hangja és egy sláger »leg-limonádésabb érzelmessége« közt.” Papp Ágnes Klára: Paródia, maszk és nyelv. Weöres karneváli szemléletmódjának kérdéséhez. In: Bartal M. – Kulcsár-Szabó Z. – Palkó G. (szerk.): „*tánc volnék, mely önmagát lejt*”: *Tanulmányok Weöres Sándorról*. Bp.: PIM 2014, 123–124.
- 49 Kenyeres Zoltán: *A lélek fényűzése*. Bp.: Szépirodalmi 1983, 321.
- 50 „[A] nyelvkritikus költészet (melybe, úgy vélem, az utolsó negyedszázad valamennyi jelentős költője beleértődik), midőn a nyelv segítségével próbálja (hisz költészeiről lévén szó, vajon mi mással is próbálhatná?) leírni a nyelvig elvileg kimondhatatlant (à la Wittgenstein), s a szavak relatív érvénytelenségét látja be és fogalmazza meg, akkor, a szavak jelentésének elkopásával és elértéktelenedésével szembe-sülvén, a szavak önálló poétikai szerepét fogja korlátozni, s a szavak körülírására, egymás közötti összefüggéseire, kontextusára, azaz a mondatokra fog koncentrálni. A szavak szerepét a mondatok fogják átvenni.” Margócsy István: „*Névszón ige*” Vázlat az újabb magyar költészet két nagy poétikai tendenciájáról. Jelenkor 1995/1. 18–19.
- 51 Ld.: „hőskorunk örök / félmúltja”, „oktalan remény”, „önmérséklet szólama”, „szingazdag drámai borzalmak”, „beomlik / megrendült jelen-tudatunk” stb.
- 52 „... az idült ifjúkorra, / miből kikászálódni nem bírunk, / az összképből még több elem utal / a rögtönzésszerű életvitel // jegyében az ágybetét-laticelre / ülünk. ...”
- 53 Ugyanakkor viszont e dolgozat vakfoltjaira nézve lehet igaza Margócsynak abban, hogy Rakovszkynál, ... talán épp ez az ornamentális burjánzás az, ami a -- tanulmányomban érintett -- szöközpontúságnak, azaz az EGY jelentős szó poétikájának is ellene beszél.” (Margócsy István és a szerző levéltárgyából)
- 54 A hazai slam-szövegek nyelvi jellemzőiről utóbb ld.: Veszelszki Ágnes: A slam poetry mint sajátos szövegalkotó gyakorlat. In: Bárdosi Vilmos (szerk.): *Szövegalkotó gyakorlatok, nyelvteremtő praktikák*. Bp.: Tinta 2014, különösen 205–217.
- 55 Esterházy: *Egy kékharsnya feljegyzéseiből*. Bp.: Magvető 1994, 332.

Kulcsár Szabó Ernő (1950): Széchenyi-díjas irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, az *Irodalomtörténet* c. folyóirat főszerkesztője.

A GYŰJTŐLENCSE

Éppen száz évvel ezelőtt, 1917-ben Kosztolányi Dezső úgy jellemezte rövid, a Nyugatba írott kritikájában Nagy Lajos novelláit, mint „protestáns” prózaírást. Hosszabban idézem cikkének az elejét, hogy láthassuk, mit is értett „protestáns” és „katolikus” írásmód alatt: „Nagy Lajos elbeszélő művésze tiszta és józan. / Majdnem azt írtam: protestáns és puritán. / Megvetője minden katolikus regényességnek, ékességnek, tömjénnek, színes ablaknak, aranyozott és faragott szószéknek, melyről szárnyas igék röpködnek. Kopasz templomban áldoz az érzésnek, a gondolatnak. Elvei vannak. Azzal a fiatal írói nemzedékkel szemben, melynek jórészt művészetközponthi a világszemlélete, és hite szerint az élet legfőlegb csak ösztönzést nyújt az alkotásra, ő fontos és nagy szerepet tulajdonít az élménynek. Alakjai – érezni lehet – eleven modellekről mintázódnak. Szellemi élete középpontjában nem is a művészet van, hanem inkább az ítélet, az erkölcs, az igazságosság.” Nagy Lajos, a „protestáns”, ellensége az ötletnek, írásai szerkezetét nem a művészi számítás, hanem az élet érzése adja meg. Nincs benne semmi hatásvadászat. „Eszköze alig van. Festői jelzőket nem használ. Rábízta magát a megfigyelése bizonyosságára.” (A cikket az *Egy ég alatt* című kötetből idéztem.)

E találó jellemzésből az olvasó hozzávetőlegesen fölépítheti magának, milyen is lehet a „protestáns” írásmód ellenfogalma, a „katolikus”. Regényes, díszes, látványos, művészetközponthi, kitalált, az ítélettől, moralizálástól tartózkodó, ötletes, kiszámított szerkezetű, hatásra törő, retorikus eszközökben bővelkedő, a képre támaszkodó. Bizonyára vannak írók, még in-

kább irodalmi művek, akiket, amelyeket a fenti értelemben „protestánsnak”, illetve „katolikusnak” nevezhetünk, s vannak olyanok is, amelyekre nemigen illenek ezek a jelzők. Krúdy Gyula – Kosztolányi szemüvegén át nézve – „katolikus” író volt, Tar Sándor „protestáns”. A *Szent Orpheus Breviáriuma* „katolikus”, a *Rab oroszán* „protestáns”. „Katolikusnak” vagy „protestánsnak” lenni az irodalomban többféleképpen lehet. Végző soron Kosztolányi kölcsönzött fogalmai talán az elbeszélések metonimikus vagy metaforikus jellegére (dominanciájára) vezethetők vissza. Mindenesetre arra utalnak, hogy az írás ilyen vagy olyan módja egész kultúrát sűrít magába. Mai tudományos fogalmainkkal, történetietlenül, azt mondhatnánk, arra figyelmeztet Kosztolányi, hogy az elbeszélőpróza magyarázatához nem elég a narratológia; kulturális narratológiára van szükség.

Azonos időben, egyazon irodalmi térben egymás mellett „protestáns” és „katolikus” művek, életművek jönnek tehát létre (s persze olyanok, amelyekre se ez, se az a jellemzés nem illik igazán, vagy éppen mindkettő jellemzőit magukon viselik); s az irodalmi világ, a kritikusok vagy a közönség olykor inkább az előbbi, máskor inkább az utóbbi írásmódot szeretné felfedezni az új alkotásokban. Ifjúságom idején, a nyolcvanas-kilencvenes években, a „katolikusokért” lelkesedtünk: szövegekért, amelyek hátat fordítottak az ábrázolásnak és a témának, amelyek bonyolult szerkezetűek voltak, ötletesek, teli irodalmi utalásokkal vagy fantasztikummal. Ma, azt hiszem, inkább a „protestánsok” népszerűek: még több magánéletfeltáró vagy identitás-bemutató újrealizmust, szocioprózá, tör-

ténelmi traumafeltárást szeretnénk olvasni (már ha nem csupán popkulturális alapú irodalmat fogyasztunk), egyszóval olyan elbeszéléseket, amelyek fontos társadalmi-politikai témákról szólnak, és a (személyes vagy társas) valóságról kívánnak közölni valamit. Az alábbi kritikai tanulmány viszont „katolikus” életműről szól, Esterházy Péteréről – „protestáns” időben.

Mint ismeretes, Esterházy életművének máig két rendkívül sikeres „keretezése” van forgalomban (George Lakofftól kölcsönzött fogalommal élve). Az első keret Balassa Péter *Észjárások és formák* című kötete nyomán terjedt el; leszármazástörténet, amely a „Kosztolányi – Ottlik – új próza / Esterházy” keretben értelmezi a *Termelési regény* szerzőjének írásművészetét. Eszerint Esterházy műve – a „prózaforradulat” irodalmának, az „új prózának” a teljesítményeként – a modern magyar elbeszélőpróza Kosztolányival kezdődő sorozatának a folytatása. Esterházy Balassa koncepciójának kidolgozása előtt és után sokszor írt a sorozat mindkét szerzőjéről (olykor, igaz, kétértelműen, messternek nevezve egyiket vagy másikat); sőt, mindkettőjük művét, más-más módon, át is írta – nemigen vitatható tehát életművének a Kosztolányihoz és Ottlikhoz kötődése. E keret sikeressége a nyolcvanas évek második felében, a kilencvenes évek elején, bizonyára annak is köszönhető volt, hogy megjelenítődött benne az irodalmi/kulturális folytonosság helyreállításának a (részben politikai) eszméje: visszakötötte a jelen jelentős teljesítményeit a szocialista rendszer előtti kulturális hagyományhoz, illetve e hagyomány szocialista rendszer alatti, a hivatalos világon kívüli, ellenzékinek tekintett továbbéléséhez.

Balassa leszármazástörténete (ahogyan a sikeres genealógiák mindig is) a lehető legtekintélyesebb őshöz kapcsolta hozzá a jelenben kanonizálni kívánt szerzőt és művet: a Nyugat folyóirathoz. A „legitimálj a Nyugattal” eljárása a 20. század második felétől kezdődően – leszámítva a szocialista rendszer kultúrpolitikája által uralt időt és teret – valószínűleg kanonizációs főszabálynak számít a magyar irodalomban. Balassa első, kevésbé sikeres keretezési kísérletekor, az 1980-ban megjelent *Észjárás és forma* című tanulmányban még a 19–20. század fordulója magyar szépprózájának sokneves listája állt Kosztolányi neve helyén a genealógiában. A „Kosztolányi – Ottlik – új próza (Esterházy)” keret értelmezési ereje túlélte szerzője nézeteinek változásait is: majdhogynem az *Észjárások és formák*, valamint az általa szerkesztett *Dyptichon* kötettel egy időben Balassa bírálni kezdte az új próza formalizmusát és a tragikus látásmód elsikkadását, amit kimondatlan Esterházy-bírálatnak is lehetett tekinteni. A keret azonban ekkor már szerzőjétől függet-

lenül, sok-sok más szövegben élte tovább a maga kanonikus életét.

Sikeressége ellenére a „Kosztolányi – Ottlik – új próza (Esterházy)” keret több szempontból is vitatható koncepció. Másutt írtam már erről: „elfedi a »prózaforradulat« valóságos pluralitását (nem tűnik érvényesnek például Hajnóczy, Kornis vagy Nádas akkori műveinek magyarázatakor), eltünteti a »prózaforradulat«-ban szerepet játszó nem nyugatos-újholdas »hatásközpontokat« (például Déryt vagy a neoavantgárdot), s elhomályosítja Esterházy művének az újszerűségét, formai radikalitását.” (*Várakozás a realizmusra*, Élet és Irodalom, 2016. január 29.). E keret endogám jellegű: a magyar irodalom belső fejlődéséből magyarázza az új jelenségeket. Esterházy műve azonban nem tűnik csak ebből a kontextusból magyarázhatónak: a *Bevezetés a szépirodalomba* egyes darabjainak például gyakran világirodalmi modelljei, elődszövegei, szerkezeti mintái vannak; meggyőzően írt erről monográfiájában Szabó Gábor. Világirodalmi minták már a *Bevezetés* előtt is szerepet játszottak szerzőnk írói gyakorlatában. Kritikai közhely Joyce vagy Handke hatását emlegetni.

Az endogám keret különben összhangban volt Esterházy akkori nyilatkozataival: „Aki például azt mondja, hogy volnának modern(?) regény(?)formák(?), nyugatról adaptálni... – az finoman mondva vagy számár, vagy rosszindulatú fráter. / Ekekapát lehet Párizsból hozni, regényécát nem” – olvassuk a *KMP*-hez írt függelékben (*A kitömött hattyú* című kötetben). A *KMP* valószínűleg nem vezethető vissza párizsi regényötletre, de a *Bevezetés* másik darab-

ja (egyik legfontosabb része), *A próza iszkolása*, igen. Ahogyan Szabó Gábor fogalmazott: „az *Iszkolás* szinte lajstromszerűen idézi meg azokat az elbeszélői eljárásokat, melyeket a [francia] új regény kísérletezett ki az időtapasztalat megszokott rendjének megbontása érdekében” (lásd „... *Té, ez iszkol*”. *Esterházy Péter Bevezetés a szépirodalomba* című műve nyomában című kötetében). Innen nézve Balassa endogám fejlődésrajza, Esterházy idézett mondata a párizsi regényecáról a magyar prózaírás önállósági ideológiájának, „függetlenségi nyilatkozatainak” tűnnek, nem pedig a tényleges írói gyakorlat leírásának.

A „Kosztolányi – Ottlik – új próza (Esterházy)” keretben megnevezett elődeihez, azt hiszem, kétértelmű viszony fűzte szerzőnket. Nevezetes Ottlik-másolása, mint már régen megállapították, éppúgy volt *hommage*, mint olvashatatlan tétel; Kosztolányi-újraírása, az *Esti*, szintén ambivalens gesztus: egyszerre tiszteletadás és az *Esti Kornél* „mérésékelt modernségének” meghaladása (az idézett kifejezés Szegedy-Maszák Mihályé, Kosztolányi-monográfiájából). A keret, lehetséges, modernebbnek láttatja a két korábbi szerzőt, mint amilyenek voltak. „Én pl. soha nem értettem – s ezt Ottliknak, akivel elég jóban voltam, mondtam is –, hogy miért mondják az Esterházy-féle nemzedék írói és főleg kritikusai, hogy ő modern író? Mi modern Ottlikban? Ottlik úgy ír, mint a két világháború közötti angolok és franciák. Sokkal konzervatívabb író, mint Proust vagy Joyce. Úgy ír, mint Graham Greene, Evelyn Waugh, meg Somerset Maugham, akit egyébként imádtam” – mondta Réz Pál egy interjúban 1998-ban (mely *Talált tárgy* című kötetemben olvasható), talán némi túlzással.

E keret, úgy vélem, nem tudja sem megfelelően láttatni, sem megmagyarázni Esterházy elbeszélőprózájának magyar irodalmi újszerűségét. Esterházy életművének másik rendkívül sikeres „keretezése”, amely elsősorban Kulcsár Szabó Ernő tanulmányaiban nyilatkozott meg, s amely a posztmodern irodalom közegeiben helyezte el vizsgált tárgyát, épp ezt, magyar irodalmi újszerűségét tudta remekül láttatni. Az előzőként bemutatott keret történeti és endogám jellegével szemben ez a koncepció kortárs kitekintésű és exogám: a világirodalom egyidejű és közelmúltbeli fejleményeivel állítja párhuzamba Esterházy művét. Sikereségének egyszerű oka volt: a világ posztmodernnek nevezett regényeiben valóban hasonló poétikával találkozhatott az olvasó, mint a magyar író alkotásaiban. Szinte valamennyien hiszünk a *Zeitgeist* elvében (legfeljebb nem tudunk róla, hogy hiszünk benne): nem csodálkozunk rajta, ha egyidejű művekben azonos vagy hasonló jellegzetességeket veszünk észre, s magával az egyidejűséggel magyarázzuk a meglétüket. Posztmodern korban persze, hogy posztmodern irodalom íródik, véljük. Noha tudjuk, hogy az ekkoriban íródott művek döntő többsége nem posztmodern.

Milián Orsolya 2006-ban *Posztmodern: izmus vagy -ítás?* című tanulmányában (Korunk, 2006/7) azt írta, hogy a kifejezés a honi irodalomkritikában nem igazán honosodott meg, „a magyar irodalmi posztmodern létezése mindmáig vitatott”, magyar posztmodern kánonról nem beszélhetünk. Sok igazság lehet az állításaiban, ám Esterházy művét illetően kivételt tehetünk: a róla szóló értelmezésekben a posztmodern gyakori kifejezés lett, s nem tűnik vitatottnak, hogy az alkotásai posztmodernnek. Erről persze maga a szerző gondoskodott: a posztmodern fogalmának hazai irodalomkritikai karrierje azt követően kezdődött (*Esterházy, kezdetben* című kritikámban írtam erről részletesen, *Kritikus minták* című kötetemben), hogy a *Bevezetés* fülszövegében önértelmező módon használta. A nyolcvanas évek végétől kezdve, Kulcsár Szabó értelmezéseit követve, a posztmodern fogalmát már Esterházy korábbi alkotásaira is használni kezdték, aminek következtében leárnyékolódott e művek – például a *Termelési regény* – avantgárd kontextusa, amelyről az egyidejű fogadtatásban még tudtak, a későbbi értelmezők azonban már elfelejtették.

Esterházy 1986-os posztmodernje a *Bevezetés* fülnél persze vélhetően nem egészen azt foglalta magában, mint Kulcsár Szabó 1988-tól közzétett tanulmányainak azonos fogalma. Az előbbi ugyanis valószínűsíthetően az amerikai posztmodern regényre és értelmezéseire utalt, az utóbbi viszont a francia posztstrukturalista elméletek módjára alkalmazta a kifejezést. Röviden szólva, az első esetben a fogalom régi-új írásmódra, a másodikban új kortudatra utalt. Mivel a francia elméletek a kilencvenes években széles

körűen elterjedtek a hazai bölcsészkarokon, a posztmodern fogalom használata a későbbiekben hozzájuk igazodott. Korszakká, kortudattá változott, gondolkodástörténeti fejlődési szakasszá, személyiség- és nyelvfelfogási elvek és elméletek összefoglaló nevévé, amelyekből mint premisszákból következik az ugyanezen névre hallgató írásmód. Persze, lehetnek kételyeink afelől (nekem vannak), hogy elvi, elméleti belátások következménye-e az irodalmi formaalakítás. Én arra hajlanék, hogy történeti, formahagyománybeli előfeltételei is vannak.

A keretek, noha konkrét szerzők konkrét műveiben vázolódnak fel, tőlük függetlenül, sok más szerző (kritikus, tudós, író, tankönyvszerző, újságíró stb.) cikkeiben, tanárok szavaiban, vitázók párbeszédeiben élnek az életüket. Kiinduló szövegükhöz képest leegyszerűsödnek, ám hatékonyabbá is válnak: elterjedésre alkalmassá. A keretezés akkor sikeres, ha ez a folyamat lejátszódik vele. Egyetlen keret sem válaszol minden lehetséges kérdésünkre; a keretek eleve korlátozottak, hiszen fókuszáltak és perspektivikusak. Épp ebben rejlik az erejük: sajátos szemszögükben és fókuszált tekintetükben. A „Kosztolányi – Ottlik – új próza (Esterházy)” keret, azt hiszem, hiányos választ ad a kérdésre, milyen magyar nyelvű formahagyomány tette lehetővé Esterházy metafikciós, kombinatorikus, többértelműsége törő műveinek elkészültét. A „posztmodern Esterházy” keretnek – lévén exogám keret, különösebb endogám történeti kiterjedés nélkül – pedig más a mondandója, e kérdésre nem válaszol.

Esterházy életművének természetesen másféle keretezései is voltak, sikeresek és sikertelenek. Nem tudnám felsorolni az összeset. Két példát hozok fel mindössze; az egyik rövidtávon sikeres volt, ám egy idő után elhomályosult a jelentősége; a másik, tudtommal, visszhangtalan maradt. Bojtár Endre 1987–88-ra datált *A posztmodernizmus és a közép- és kelet-európai irodalmak* című tanulmánya regionális keretben helyezte el a magyar regényíró műveit, Hrabal, Kundera, Škvorecký, Danilo Kiš és más közép-európai írók alkotásainak társaságában. E keretezés azért vált jelentőssé, mert visszahatott az életmű alakulására, vagy legalábbis együtt mozgott vele: a *Hrabal könyve* és a dunai utazás-könyv (ugyanezen években) a közép-európai nagyrégió kulturális egysége feltevésének a jegyében készült. Könczöl Csaba 1980-as előadása, *A nihil árnyékában*, nem vált sikeres keretezéssé, nem is válhatott, mert nem jelent meg megírása idején. Szellemi érdekességét annak köszönheti, hogy ellentétben az eddig említett koncepciókkal, ő egyazon keretben kísérelte meg értelmezni a hetvenes évek végének újabb költészeti és szépprózai műveit, mindenekelőtt a *Termelési regényt* és Petri líráját. Bojtár és Könczöl keretezése csupán politikai magyarázataikban hasonlítanak egymásra: Bojtár a közép-európai posztmodern

a posztszocializmus művészetbeli megfelelőjének nevezte; Könczöl az 1968 utáni közép-európai baloldali illúzióvesztésre vezette vissza íróinak az epikai és lírai magatartását.

De visszatérek saját, imént elhagyott kérdésemre: Esterházy újszerű alkotásmódja lehetséges magyar nyelvű formahagyományának a problémájára. Így írt George Kubler *Az idő formája* című könyvében: „... a művész [n]em alkothat a maga pusztá akarata szerint: helyzetét szigorúan megköti a múlt eseményeinek a láncolata. A lánc számára láthatatlan, és korlátozza a mozgását. Nem is tudja, hogy ez lánc, számára *vis a tergo*, a mögötte lévő múltbeli események hajtóereje.” E „láthatatlan lánc” a formahagyomány: formaproblémák és megoldásaik sorozata. Kubler szerint minden művész ilyen formai szekvenciába lép be, s akár követi megoldásaival a hagyományt, akár lázad ellene, „egyik esetben sem saját szabad akaratából cselekszik: irányítják őt egyrészt a régi események, amelyekből homályosan és áttételesen nem érzékel mást, mint ellenállhatatlan készletet, másrészt pedig vele született alkati sajátosságai. / A megelőző események fontosabbak az alkatnál...” Persze, *Az idő formája* művészeti tárgyak történetére alkalmazta e vizsgálati feltevést; kérdés, nyelvi alkotások történetének magyarázatakor hogyan kell bánnunk vele.

Néhány éve Margócsy István kiváló tanulmányt írt a saját nyelvű irodalmi formahagyomány létrejöttének folyamatáról (*Hogyan kél életre egy versforma?* címmel, az *On he Road – Zwischen Kulturen unterwegs* című kötetben). A 18. század végén, amikor először kezdtek magyarul hexameteres költeményeket írni, sok-sok hibás, sikerületlen verssor került ki olyan költők keze

alól is, akik latinul vagy németül gördülékeny, hibátlan hexametereket írtak. Magyar hexameteirek azonban nehézkesek voltak. Évtizedek, sok-sok költő magyar nyelvű kísérlete volt szükséges ahhoz, hogy végre jó magyar hexameterek szülessenek Vörösmarty Mihály műveiben. Még további évtizedek után pedig már könnyedén bántak a hexameterekkel 18. századi elődeiknél kisebb tehetségű költők is. A fiatal Kazinczy Ferenc a jambikus és trocheikus lejtésű sorokkal járt ugyanígy: kissé értetlenül látta, hogy németül sikerül hibátlan verssorokat írnia, ám magyarul nem. E példákból úgy tűnik, hogy a saját nyelvű formahagyomány megléte, ha nem is az előfeltétele, de elősegítője a színvonalas alkotásnak. Azt feltételezem, hogy a prózapoétika esetében is így lehet ez.

A *Bevezetés* – amelyet én az életmű központi alkotásának tekintek – formák enciklopédiája, prózaírási mintakönyv volt, a számára fontos hagyomány egybefoglalása, amely ugyanakkor új kezdetté kívánt válni. Azaz olyan mű, amilyennek hőjét, Józsefet megrajzolta Thomas Mann tetralógiája amerikai megjelenése alkalmából: „Senkit nem untat jobban a régi és elkoptatott, mint őt, és senki nem vágyik türelmetlenebbül az újra nála, noha másfelől senki nem kötődik jobban a hagyományokhoz sem, mint ő. Merészség a kötöttségben, a hagyomány izgalmasan új megvalósítása, ez voltaképpen az ügye és dolga, és annak tudata, hogy »ilyesmi még nem volt«, szorgalmának nélkülözhetetlen motorja.” Konzervatívnak és avantgárdnak nevezhető magatartásmód egységét tulajdonította tehát a *József és testvérei* főszereplőjének a né-

met regényíró, s azt hiszem, Esterházy regényírása is ilyen ellentmondásos egység. A *Bevezetés* talán azt sugallja – különösen a könyvvégi sok oldalas lista mindazon szerzők nevével, akiktől idézetet tartalmaz a mű –, hogy a szerző számára a hagyomány egésze fontos. De hát ez nem lehetséges. Nem minden prózaformálási tradíció volt fontos Esterházy számára sem.

„[A] regény története... mintha két különböző lehetőséget rejtett volna magában”, írta nevezetes Sztravinszkij-esszéjében Milan Kundera, két módját annak, hogy egy mű regény legyen. Az első lehetőséget erre a 17–18. század szerzői dolgozták ki: az ő kezükön a regényt a nem-komolyság szelleme hatotta át, a szabadon kezelt kompozíció, a túlzás poétikája, a filozofikus betétek. Ez volt a regény „első félideje”. A második lehetőséget („második félidőt”) a 19. század regényírói teljesítették ki: ez a valószerűség, a lélektani realizmus, a társadalomábrázolás, a komolyság, a szigorú kompozíció epikája. A 20. századi regény legjelentősebb kísérlete pedig a visszatérés volt a 17–18. századi regényalakítás módjához és szelleméhez: a kitérőkhöz, a játékossághoz, a szabad kompozícióhoz, az esszéisztikus betétekhez – a 19. századi lélektani realizmus elvetése árán. Íme, a „harmadik félidő”. Esterházyról mint íróról e tág keretben azt mondhatjuk, hogy a regénynek csak az első (a 20. században rehabilitált) lehetőségéhez kapcsolódott, s második, a 19. századi írást nemigen érdeklődött.

Csak hogy, amint arról annak idején igen elmésen írt Bán Zoltán András, a magyar regény történetének nem volt kunderai értelemben vett „első félideje”, nálunk e műfajt a „második félidő” művei alapozták meg – vagy pontosabban: magyarul a 19. században a prózai nagyepika két alapvető fajtáját művelték, elkülönítve vagy vegyítve, a *romancet* és a *novelt*, amelyekre magyarul csak egy nevünk van: regény. Így a „második félidős” regényen túllépni akaró 20. századi magyar szerzők nem tudtak visszakapcsolódni a magyar „első félidőhöz”, mint ahogyan az angolok, a franciák vagy a németek tudtak. Újra pontosítva: csak a 17–18. századi próza nyelvéhez (pl. az emlékiratokéhoz, a prédikációkéhoz) nyúlhattak-nyúlhatnak vissza. Persze, rendelkezésünkre állnak magyarul is a regény 17–18. századi remekművei (Cervantes, Rabelais, Diderot, Sterne és a többiek művei): fordításban; némelyik már régebb óta, némelyik csak rövid ideje. A műfordítás a saját nyelvű irodalom repertoár bővítése is.

Továbbá, feltevésem szerint – ahogyan *Távoli tükör* című tanulmányomban írtam róla (előbb a Jelenkor 2015/7-8-as számában, majd *Elmozdulások* című kötetemben) – a 20. század középső évtizedeiben voltak szerzők (kritikusok és írók), akik az elbeszélőprózát a „csoda”, a „játékosság”, az esszébetétek beépítése, a szabad kompozíció jegyében kívánták megújíta-

ni magyarul, eltérve a lélektani realizmus és valóságábrázolás normájától, döntően (bár nem kizárólagosan) más nyelvű irodalmak mintáit követve. S e szerzők alkotásai között olyanok is vannak, amelyek mintha éppen a hiányzó „első félidőt” szeretnék utólag pótolni, 18. századi témák és formák megidézésével. Egy mástól igen különböző írók tartoznak e közös vállalkozáshoz: műveiknek sok esetben csak a kérdése azonos, a válaszaik nagyon is eltérőek. Szentkuthy, Márai, Határ, Mándy: a fenti rövid jellemzés mindegyikük műveire (műveik egy részére) érvényes, mégis, mennyire eltérőek az alkotásaik!

Esterházy újfajta, metafikciós, többértelműsége törő, nem-realista prózáírása tehát jellegzetes „harmadik félidős” vállalkozás (miként magának a cseh regényírónak a tevékenysége is), amelynek magyar nyelvű formahagyományát – kiegészítve Balassa leszármazástörténetét – „első félidős” művek fordításaiban, a 20. századi magyar epika korábbi „harmadik félidős” alkotásaiban (a *Praetól*-a hatvanas évek avantgárd írásműveit, Nagy Pál, Tolnai, valamint „harmadik félidős” (modern és posztmodern) 20. századi világirodalmi próza fordításokban (Joyce-tól John Barth-ig) lehet keresni. Egyszóval, Esterházy művét történeti szempontból nem-realista formálási módok gyűjtőlencséjének látom. Harminc évvel ezelőtt Radnóti Sándor a *Sátántangóról* írott bírálata bevezető részében, amely az új próza előzményeit áttekintve már felhívta a figyelmet arra, tág terénre jut jelölve ki, hogy nemcsak magyar elbeszélésekre mutathatunk rá előzményként, hanem költészeti teljesítményekre (a *Psyché*-re, Tandorira) és nagy hatású műfordításokra is (elsősorban Gide, Joyce, Kafka, Musil műveire). Az én javaslatom, még tágabb terénre, hasonló szerkezetű.

Néhány példa röviden a magyar „harmadik félidőből”: Szabó Gábor a *Bevezetésről* írott könyvnyi elemzésében már írt az 1986-os mű és a *Prae* hasonló eljárásairól. Önmagát térszerűen megjelenítő szöveg, önmagát menet közben alakító, önreflexív, elméleti ambíciójú epikai nagyforma az egyik is, a másik is. A *Szent Orpheus Breviáriuma* egyik kedvelt eljárása a lajstrom, a felsorolás – Umberto Eco kifejezését használva: az „és így tovább” befejezetlenséget, végtelenséget sugalló poétikája. A *Harmonia caelestis* első részének formája, s benne a nagy, sok oldalas leltár, hasonló eljárással él, mint Szentkuthy említett nagy sorozata. A történeti anakronizmusok, a szójátékok, a szabad asszociáció, a maszkyszerű szereplők vidám alkalmazása is összeköti a két szerzőt. A *Széljegyzetek Casanovához* mellérendelő jellegű, kommentárszerű kisformák befejezetlenségű sorozata, mint több Esterházy-mű is.

A *kulikabátban* s a szerző sok más novellájában visszafogott, valóságleíró nyelv révén áll elő a valószerűtlen világ, elsősorban a kihagyás technikája révén.

A *Heliáne* képzelt, az általunk ismertre alig hasonlító valósága egyebek között kitalált szavak, szójátékok, torzított idézetek révén alakul ki. A *Psyché* a nagy átkötés a játékoság irodalma és Esterházy posztmodernje között. Weöres műve oly mértékben jeleníti meg stílusimitációként az irodalom egészét, amennyire majd Esterházy prózája idézetként. A *Hampstead-i semmittevők* vizionárius elbeszélés, amely ugyanakkor öntükröző jellegű: a történet megírásának történetét is tartalmazza. A regény a záró oldalain szinte szétesik, széttöredezik tipográfiailag is, s a könyvet az utolsó oldalán egyetlen zárójel zárja – akárcsak a *Bevezetést*. A *Rovarház* a non-lineáris elbeszélés jellegzetes darabja, szöveg, kép, grafikai jelek együttese, mellérendelő sorozatból épülő, esetlegességet játszó nagyforma, amelynek tárgya a megírás folyamata is. Az *Alakulások* nyitott, alakulásban lévő forma megvalósulása, akárcsak később Esterházy számos alkotása.

Nem azt akarom mondani mindezzel, hogy Szentkuthy, Mándy, Határ, Weöres, Nagy Pál, Tolnai, Mézőly műveiben már „készült az időben” Esterházy prózáírása. Sokkal kevesebbet szeretnék állítani. Az elsorolt alkotásokban, az elsorolt szerzők más szövegeiben kimunkálódtak eljárások, megoldások, technikák, amelyek később láthatatlan vagy látható támaszai vagy ösztökélői lehettek – más magyar írók mellett – Esterházy prózaformálásának is. Talán ténylegesen is a támaszai vagy ihletői voltak, talán nem. Nem a hatás kérdése a fontos, hanem a formahagyomány nehezen felismerhető, egyenlőtlen ritmusú, szakadozottan folytonos megléte, amelyet valamelyest láthatóvá tesz egy-egy újonnan megjelenő jelentős alkotás. Hiszen Szentkuthy, Mándy, Határ, Weöres, Nagy Pál, Tolnai, Mézőly műveinek fentebb elsorolt jellemzőit talán csak a *Termelési regény*, a *Bevezetés*, a *Harmonia caelestis* formamegoldásai tették *épp így* értelmezhetővé. Ki tudja, melyiknek volt nagyobb szüksége a másikra, a korábbi alkotásoknak a későbbiekre, vagy fordítva? ■ ■ ■

Takáts József (1962): kritikus, irodalom- és politikai eszmétörténész. A Pécsi Tudományegyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Elmozdulások. Irodalomkritika*. Budapest, Osiris, 2016.

Minek Kollektíva:

feketEpe

A *Minek* egy háromtagú (Nagy M. Hedvig, Nagy Zopán, Syporca Whandal) összművészeti kollektíva. Bemutató kiállításuknak a *feketEpe* címet adták, utalva a sokáig a melankólia okozójának tartott fekete epére. Hippokratész elmélete szerint ugyanis a betegségeket a négy testnedv: a vér, a sárga epe, a fekete epe és a nyálka aránytalan eloszlása, az éltető testnedvek hibás keveredése okozza, ráadásul a fekete epe túltengésében szenvedő melankolikusoknál a tünetek a kedélyben is jelentkeznek. A kollektíva tagjainak munkáit ez a melankolikus életérzés köti össze, mindhárman a nyolcvanas évek posztavantgárd szubkultúrájának környékéről érkeztek.

A megnyitón a *Halszajoptika* tagjai (Haynal Ákos, Nagygyörgy Zoltán, Varga Imre) olvassák fel a kiállítók fényképeihez írt rövid kispórákat zenei alapokra. A *Halszajoptika* egy 2014-ben indult, folyamatosan bővülő alkotói közösség. Oldalukon (halszajoptika.blog.hu) fotók jelennek meg, ezek alatt pedig a képek által előhívott rövid, vidám, szomorú, groteszk szövegek olvashatók különböző szerzők tollából.

Helyszín: Bakelit Multi Art Center, 1095 Soroksári út 164.

Időpont: 2017. szeptember 28., 19.00

Megnyitja: Miltényi Tibor esztéta

Fellépők: Nagy Zopán, Syporca Whandal

Zene: Rosinflux

■ **Nagy M. Hedvig** (1983): volt patológiai fotós. Fő témája a halál és önmaga. Meg minden ami *trash*.

Ferdinánd Zoltán (1980): Budapesten él. Jelenleg *Proletármulató* című kötetén dolgozik.

Nagy Zopán (1973): költő, író, fotóművész. Legutóbbi kötete: *Kétségek. Kökény-kék kőkulcs* (Magyar Műhely Kiadó, 2015)

Virág Krisztina (1974): Budapesten él, ír, kerámiázik és művészetterápiát tanul.

Syporca Whandal (1977): képzőművész, performer.

Haynal Ákos (1968): korábban újságíró, most a *Halszajoptika* blog szerkesztője.

Nagygyörgy Zoltán (1980): exkisdobos, most többnyire mérnök. Írogat.

Varga Imre (1977): fotós és humanista.

Alternatív tévé

Egyszer híres voltam tizenöt percig. Elég szar volt, mert utána minden hülye felismert az utcán. Azóta inkább így járkálok. Így megyek a munkába, így megyek a boltba. Még szexelni is így szoktam. Mondjuk nem túl kényelmes így élni az életet, de megéri, mert legalább nem szól hozzám senki. Azt vettem észre, hogy valamiért félnek tőlem. Később megtudtam, hogy azért, mert állítólag úgy nézek ki, mint az a kiscsaj abból a horrorfilmből. Fogalmam sincs, miről beszélnek, mert én nem nézek horrorfilmeket. Rosszak az idegeim, az ilyesmi egyáltalán nem nekem való. És még csak tévém sincs. De valamiért mindig is szerettem volna kimászni egy tévé képernyőjéből. Ezért aztán ki is másztam, mert kimászni egy tévé képernyőjéből szerintem olyan alternatív. Én meg egy alternatív kiscsaj vagyok. Egyenesen a saját tévémből.

szöveg: Ferdinánd Zoltán

fénykép: Nagy M. Hedvig

Az Isten szereti a geometriát

Én pontosan tudom, hol lakik az Isten. Mindjárt meg is mutatom, csak hogy képen legyél. Tessék. Az Isten egy egyenlő oldalú háromszög egyik szárának a felső harmadában lakik. Jó, mi? Tényleg ott lakik. Hogy ezt meg honnan tudom? Hát mert Ő mondta. Hogy nem mondhatta, mert nem is létezik? De hát mondom, hogy Ő mondta. Igen, azt mondta, hogy én vagyok az Isten, és egy egyenlő oldalú háromszög egyik szárának a felső harmadában lakom. Nem értem, mi ezzel a problémád. Ő az Isten, azt mond, amit akar. Mintha te nem mondanál időnként baromságokat. Először persze nekem is furcsa volt, hogy az Isten egy egyenlő oldalú háromszög egyik szárának a felső harmadában lakik, de aztán megbizonyosodtam róla. Úgy, hogy meglátogattam, és tényleg ott lakott. Miért kell neked mindig mindenben kételkedned? Elég idegesítő vagy egyébként, de ezt már nyilván mondták neked. Az Isten ott lakik, ahová mutatok. Te csak figyeld az ujjamat. Tessék, most meg lerajzoltam neked az egész kurva szentháromságot.

szöveg: Ferdinánd Zoltán

fénykép: Nagy M. Hedvig

Csontleves

Annyira boldog vagyok. Egy patológus ismerősöm szerzett nekem apró emberi csontokat. Ujjperceket, lábperceket, ilyesmiket. Az aprólékot, ami senkinek se hiányzik. Én meg elültettem a csontokat a kertemben, hogy hátha kihajtanak majd. Aztán jött a tavasz, és hát kihajtottak. Annyira büszke voltam magamra. Mert amúgy elég szarul néz ki a kertem. Amit nem sikerül kiszárítanom, azt megeszik a férgek. Ez a csontfa viszont valamiért nagyszerűen érzi magát, pedig az idén a szokásosnál is szárazabb volt a nyár. Már meg is hívtam az összes barátomat a szüretre. Csontlevest főzök majd nekik. A kisujjaikat persze le kell majd vágnom, hogy jövőre is legyen mit ennünk, mert a patológus ismerősöm már nem patológusként dolgozik. Remélem, nem haragszanak meg nagyon. Ha egyedül kell ennem, az mindig rettenetesen kiborít.

szöveg: Ferdinánd Zoltán

fénykép: Nagy M. Hedvig

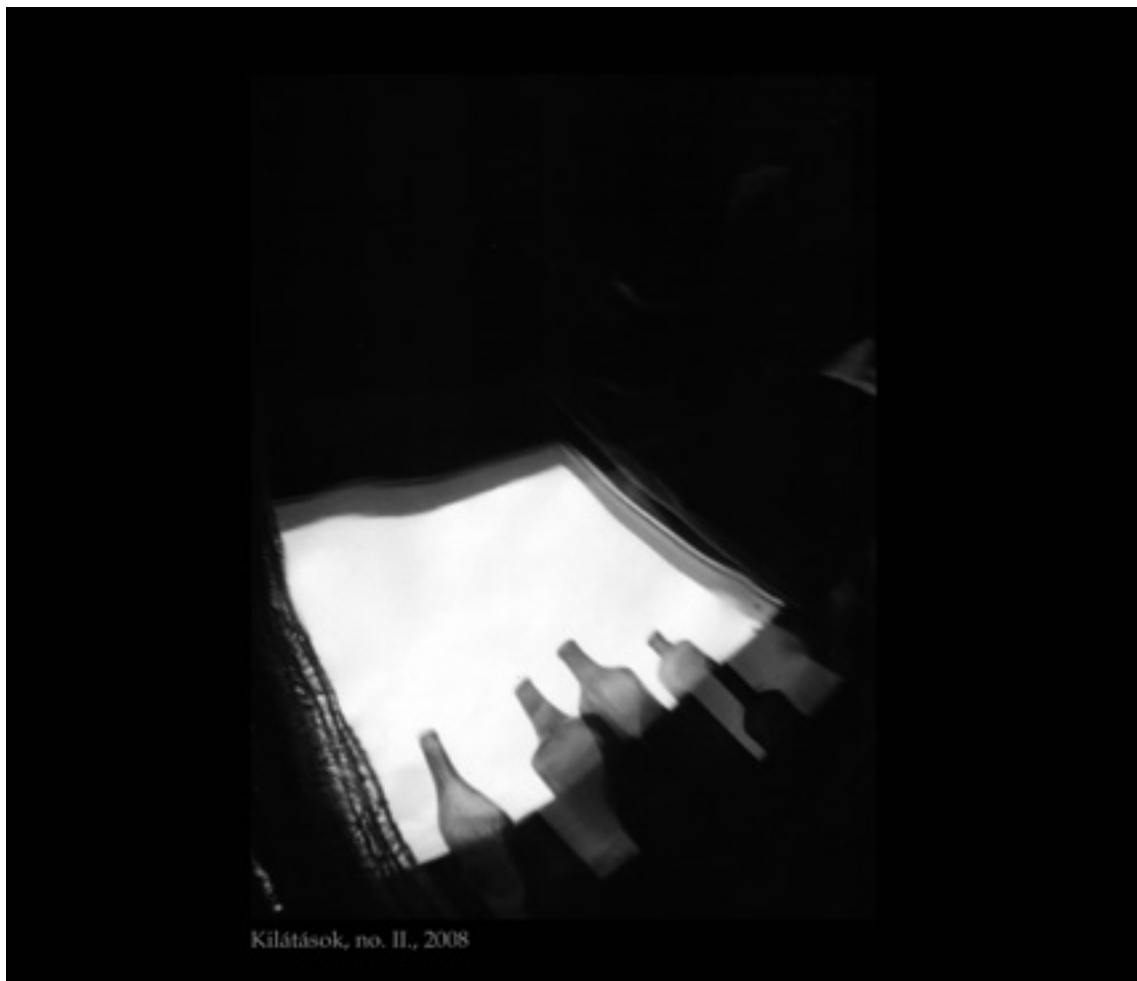
Egyenesen a pokolba

Néhány hónapig jártam az ördöggel. Nem ez volt életem legjobb döntése, de azért azt nem mondanám, hogy megbántam. Ez az utolsó közös fényképünk, aznap este hagytam el, amikor készült. Túlságosan öreg volt hozzám, én meg akkoriban inkább élni akartam. De mellette nem lehetett, később mégis azt vettem észre, hogy egyre gyakrabban hiányzik. Jól emlékszem arra a veszekedésre. Én táncolni akartam menni, ő meg inkább otthon maradt volna. Unalmas vagy, vágtam a fejéhez, aztán becsaptam magam mögött az ajtót, és magára hagytam. Amikor hajnalban hazaértem, már nem találtam a lakásban. Egy búcsúlevelet azért hagytott, mert mindig is adott a formaságokra. Hogy minden az én hibám. Meg hogy neki érzései vannak, blablabla, és egyébként is, hogyan képzeltem ezt az egészet. És hát mivel ő volt az ördög, igazat adtam neki. Néhány héttel később persze visszajött, biztos meghallotta, hogy minden éjjel sírok utána. Remélem, összezecsomagoltál. Miért, kimozdulunk végre? Nem az volt mindig a bajod, hogy nem megyünk sehova? De. Akkor most megyünk. Egyenesen a pokolba.

szöveg: Ferdinánd Zoltán

fénykép: Nagy M. Hedvig

Kilátások, no. II., 2008

Ablak

Én titkom. Nem tudja senki, hogy rád gondolva milyen rezgés indul el bennem, s kígyózik ágyékomtól a fejem búbjáig, majd vissza. Én titkom, hogy míg a szokásos maszkomban közlekedek nappal, alig várom, hogy munka után hazaérjek, és a nyitott ablakban ülve csillapítsam mérhetetlen szomjamat. Ott ülök minden este héttől éjfélig, és ezek az alkalmak a teljes kiszáradástól mentenek meg. A szemközi házat lesem, hát ha otthon vagy. Lent a parkban, ahol az aszfalt még éjszaka is meleget áraszt, lenge ingekben, szoknyákban, áttetsző ruhákban sétálnak nők és férfiak. Most jó, sóhajtoznak megkönnyebbülten a közelgő este mélyzölden susogó fái és az egyre hűsebb égbolt alatt. Míg a könnyű hold és a gyéren elhelyezett utcalámpák derengő fényében ölelkező párok lassan párologják ki a forróságot, az ablakomban hideg cseppek remegik körül a borosüveg nyakát, és a szobámban dohányfüst tekereg. Úgy képzelem, kifújom, körülkanyarog, és aztán átfolyik hozzád, a te szobádba, ahol ugyanúgy ott ülsz az ablakban, és bort iszol.

Senki nem tud rólad. Én titkom, hogy azt kérted, küldjelek el, és megtettem. Nagyon szomorú vagy. Ismertem valakit, aki ugyanilyen szomorú volt, belém költözött, és én azóta minden éjjel elringatom. Komoly munka. Nem tudom, elbírnám-e a te szomorúságodat is. Bármikor elküldhetsz, tulajdonképp meg is teszed. Elküldjük egymást. Árulás ez? Vagy az volna árulás, ha maradnánk? Én titkom, hogy hiányzol. Nem ismerlek, és eldöntöttem, hogy ez így is marad. Én titkom. Én titkom. Én igen nagy titkom.

szöveg: Virág Krisztina

fénykép: Nagy Zopán

Je suis

Néha elfelejtem a neved. Nézlek, ahogy a szekrény előtt gombolod a szoknyád reggel, mondanám, milyen szép a lábad, vagy kérdezni szeretnék valamit, például hogy ma mikor végzel, találkozunk-e este, ilyesmi, és akkor hirtelen nem jut eszembe a neved. Gondolkodnom kell pár másodpercet, sorjáznak előttem az Éva, Mária, Judit és a többi, mind másokat jelölnek, régi történetekhez kapcsolódnak, beugranak, csak úgy, attól, hogy rád nézek. Megmaradtak bennem, talán mert nagyon szenvedélyesen, vagy pusztán mert sokszor mondtam ki őket. Az az igazság, hogy kicsit szégyellem magam ilyenkor. Persze annyi minden van mögöttem, van saját múltunk, nem igaz? De tudod, tegnap éjjel valami álomból riadtam fel, mikor fel-
ötlött bennem, hogy talán más oka is lehet ennek. Talán a neved nem teljesen a sajátod, a testedhez kötődik, de te nem vagy benne, nem laksz ott, ahol a neved lakik. Esetleg csak félig. Elkezdte beleérkezni, de valahogy mégsem gravitált eléggé a sorsod. Az előbb is hirtelen megint ebben a pár másodperces tanácstalan állapotban találtam magam, nevek, de egyik sem vagy. Aztán beugrott, és akkor megszólítottalak.

szöveg: Virág Krisztina

fénykép: Nagy Zopán

Megálló

Egész nap a Dunakanyarban buszoztam, helyi járatokkal, oda-vissza. Szeptember eleje volt, időnként eltakarta a napot egy felhő, máskor előbukkant, néha éreztem a folyó szagát, a parton végigcikázó nyáremlékű zsiszegést, néztem a még zöld ágaikkal fakó napfényben kirajzolódó túlparti fákat, aztán hirtelen minden komor és reménytelen lett, a táj visszautasító volt, és idegen.

Egyedülként szálltam le, kicsit fújt a szél, a közelben álló szürkés, lapos tetejű épület zárt ajtaján megtépzott plakát egy múlt havi koncertet hirdetett. Álltam ott, reménytelenül egyedül, nem tudom, meddig. Végtelennek tűnt, vagy talán inkább idő és tér nélkülinek. Rám zuhant és elárasztott egy súlyos, gomolygó massa, és ebben a ködben állva, mintha szakadék mellett elhaladó járművön a kapaszkodóba markolnék, minden erőmmel kitartóan néztem a megtépzott plakátot és a ház mögött terjeszkedő folyót. Aztán lassanként valamiképp könnyebbé lettem, a dunai szél elkezdte kifújni belőlem a masszát, fokozatosan, egyenletesen, már amennyire létezhetnek ezek az érzetek az időtlenségben, felszívódott, beleveszett a hatalmas esőfelhő árnyékába, mintha minden kétségem, félelmem és fájdalmam egyként áradt volna át a túlpart-ra. De úgy, hogy én itt maradtam. Akkor eleredt az eső, csak álltam ott, a tudóm pedig megtelt friss levegővel.

szöveg: Virág Krisztina

fénykép: Nagy Zopán

Nóra

– Az emlékeim? – ismételte vissza a kérdést. – Mintha egy filmet néznék, látom, ahogy játszunk a napfényes vasárnapi parkolóban. Persze ki tudja, mi az, amire emlékeznék, ha nem készültek volna fotók. És ha a családban nem meséltek volna semmit arról az időről. Szóval igen nehéz ezt szétválasztani. De ami igazán megfejtethetlen számomra, az a kettősség, ahogyan emlékezem.

– Hogy érti ezt?

Nóra a távolba nézett, és kicsit hunyorgott, mint aki próbál tisztábban látni.

– Mert miközben kívülről szemlélem mindezt, mégis, minden hang, szín és szag sokkal élénkebben él bennem, mint bármilyen felnőttkori emlékből. Hallom a lépcsőháztető csukódását, érzem a bundás kenyér szagát, a kis piros műanyag motorbicikli tapintását, látom az utcák feletti eget, ahogy gyorsan mozognak a felhők. Mindez most is jelen van. Lehetséges volna, hogy minél idősebb vagyok, annál több a távolság a történeteim és önmagam között?

– Lehetséges. Mikortól emlékezik másként?

– Nem is tudom. Valahogy fokozatosan koptam ki a képből, azt hiszem. Idegen a nő a jelenetben. Például mikor babaházat vesz unokahúga hetedik születésnapjára a plázában, közben telefonon beszél egy munkatársával, másik kezével félhosszú haját a füle mögé tűri, mert úgy jobban áll neki, és a múlt heti vendégségre gondol, hogy elég jó benyomást tett-e. Nem érzek semmit ezzel az emlékekkel kapcsolatban. Egyébként is, ez már inkább színdarab, nem film.

– És mit gondol, mi lehet ennek az oka?

– Talán, most hogy erről beszélünk, az jut eszembe, mintha valahol menet közben elfelejtettem volna, hogyan is kell benne lenni a történetben, érti?

szöveg: Virág Krisztina

fénykép: Nagy Zopán

Róza néni

Róza néni halott volt már amikor megismertük, de ezt rajta kívül csak kevesen sejtették. Mi már csak szí-
kár öregasszonyként találkoztunk vele. Mindig szorongva mentünk oda, mert soha nem volt tisztázva, hogy
mi is a kapcsolat közöttünk. Azt tudtuk, hogy nem rokonunk igazán, legalábbis kapcsolatunk távoli. Ha
a puha, nagy mellű, ételszagú anyó a spektrum egyik vége, a másik meg mondjuk egy elszáradt ág, akkor
a csúszka legalább háromnegyedig az utóbbi felé közeledik. Ócska, kitérdelt tréningruha és műszálás ott-
honka fedte hórihorgas testét, kicsit görnyedten járt, fejét lépcsőről lépésre előrebólintva. A hátsódudvaron,
amit ő következetesen valamiért majorságnak hívott, úgy zötykölődött körbe-körbe etetés közben a tyúkok
között, mintha folyamatosan ájulás környékezte volna. Pedig soha nem volt beteg, vagy legalábbis nem mu-
tatta, hogy nyavalyái lennének. Olyan tudást kért rajtunk számon, aminek nem voltunk birtokában. Utasí-
tásokat adott, amiket nem tudtunk teljesíteni, mert fura szavakat használt, de visszakérdezni nem mertünk,
mert homályos és a távoli múltba vesző okok miatt lebiggyedő bal szemhéja alól borzongató pillantásokat
küldött felénk. Egész megjelenése delejes erővel hatott ránk, megmagyarázhatatlan megfelelési kényszer lett
úrrá rajtunk. Meggyőződésünk volt, hogy ha egyszer szabadjára engedné indulatait, azt fél Pest megszen-
vedné. A helyzet egészen kamaszkorunkig nem változott. Aztán meghalt.

Hogy nagyanyánk unokatestvére volt, az már csak felnőtt fejjel tudtam meg. Kezembe akadt nagyapám
naplója, amiből kiderül, hogy kibaszott pompában éltek az Andrásyn, bejárta Európát, találkozott James
Joyce-szal, írt is róla egy tanul-
mányt, hogy a forradalom ide-
jén hírvivő volt, és a kabátjá-
ba varrt leveleket csempészett
egyik helyről a másikra. Az
egyik vezetővel közös fotó is
készült, de ez már sajnos fellel-
hetetlen. Aztán elkapták, mert
nem az a forradalom győzött,
fogytos lett, végül csak néhány
évet ült. Aztán, még halála
előtt jóval, elfelejtették.

szöveg: Haynal Ákos

fénykép: Syporca Whandal

Szüleim

Szüleim egyik utolsó fotójukon mindketten a kamera felé fordulnak, fejüket egymás felé, oldalra biccentik. Mosolyuk széles, ami ugyan a fotónak vagy a fotósnak szól, de gesztusuk mégsem hamis, és egyúttal eltörli az elmúlt negyven év kisszerű játszmáit, hazugságait, csalásait és gyötrelmeit. Felszabadultak, mert megbékéltek, elértek egy stabil állapotot, és mindketten biztosan tudják, de legalábbis erősen hiszik, hogy ez már így marad. Igazuk van, bár közös kegyelmi állapotuk nem sokáig marad fenn, hiszen egy félév múlva anyám eléggé el nem ítélni módon kiszáll, egy agyvérzéssel felmondja a szövetséget, és hirtelen, minden figyelmeztetés nélkül becsukja a szemét.

Apám felháborodik ezen, mert nem így tervezte, nem készült rá, és nincsenek eszközei. Nem így kellett volna történnie, az egészet fordított szereposztással és jóval későbbre időzítette. Meggyőződése, hogy a halott szerepét sokkal jobban tudja játszani, mint a gyászolóét, és anyámnak is jobban állt volna az özvegyi ruha, mint a koporsó. Aztán a felháborodás enyhül, a magány állandó közelsége pedig csökkenti a tőle való félelmet. A rezignált boldogtalanságon azonban nem segíthet semmi.

szöveg: Haynal Ákos

fénykép: Syporca Whandal

Tónus

Masszírozni annyit jelent, mint ujjakkal olvasni. Úgy gondolom, semmi meglepő nincs ebben. Sokan gondolják, hogy a masszírozás csupán valami terápiás kezelés lehet, úgy, mintha az olvasás csak a könyv számára lenne érdekes. Mert élvezi, ahogy végigpásztázzák a kíváncsi szemek, és ellazítja, ahogy a megnyálazott ujjbegy egymáson elcsúsztatja lapjait. Akik így hiszik, nem is sejtik, hogy az őket masszírozó kezek, s e kezekhez tartozó emberek, hogyan fejtik meg lelkük titkait. A szem a lélek tükre, a test a lélek börtöne, börtönbe zárt tükör a halál kamionja, de ne szaladjunk ennyire oldalra. Tehát a test magában hordozza azt, amit bevallani nem merünk. Egy komplexust, egy traumát, egy túlhajszolt munkát, egy gyermekkori vágyat. S a jól képzett, kíváncsi ujjbegyek letapogatják ezeket mind, miközben a masszőr agya jár. Felfejti a múltat, jósolja a jövőt. A feloldozás pedig csak pillanatnyi, ezt ő tudja a legjobban, hisz egy hűséges görcs, ha időlegesen el is oszlik, később majd újra összeáll. „Apám vert”, mondja a főhős, miközben tökéletes testén szét-feslik a kulisszák mögött bekoszolt atlétatrikó. Hátát vörhenyes hegek borítják, az operatőr ráközelít, a sajnálat a mozi nézőterén a tetőfokára hág. Ám masszőrünk odalép, tenyerét finoman a trapézizom felső harmadára helyezi, megértően biccent, majd azt mondja: „Inkább mesélj a lelki intimitástól való félelmedről, Jack!” És Jack szemeiből patakokban törnek elő a régen elfojtott könnyek... Masszírozni tehát olyan, mint kiolvasni egy embert, titokban. Az emberi könyvek ráadásul házhoz jönnek, kölcsönözni sem kell őket, sőt maguk fizetnek azért, hogy tudtuk nélkül meséljenek. A figyelmes olvasó pedig élvezi a tónusos irodalmat. Igazi műkedvelőként kutat, turkál, motoz a történetekben, s ha már arra jár, tőle telhető módon segít is. Mintha az értő könyvbarát átírna egy fejezetet, hogy a könyv jobb legyen. Így már csak az Író beleegyezésére lenne szükségünk, hogy a javított művet újra kiadathassák.

szöveg: Nagygyörgy Zoltán

fénykép: Syporca Whandal

Öthuszonhét

Sosem feledem apád utolsó szívdobbanását. A mai napig a fejemben zeng az a tökéletes csend. Nagyon jó érzés. Olyan, mint neked a víz alatt. Sőt, mint neked az alatt a víz alatt, aminek a partján napozik anyád, a kedvesed, a testvéred, a gyerekei és az apjuk. És ez nem fontossági sorrend. A csendre minden élő vágyik. Én is csupán ezt akartam. Ő is ezt akarta. Szóval lépjünk túl ezen az egészen, és egyezzünk ki egy döntetlenben. Én sem nyertem, és te sem vesztedél. Tudom, az én számból furán hangzik, hogy nézd a dolgok jó oldalát, hiszen ha megnézzük a híváslistámat, Pestis, Sáskajárás – bár az nem az én ötletem volt –, Tűzvész és Vízözön – őket olcsóbb flottában hívni –, Világháború egy és Világháború kettő. Szóval tény, hogy a te szemszögedből egy geci vagyok, de hidd el, hogy ami veled történik, az több, mint egy kontroll cé kontroll vé. Persze nem vagy kiválasztott, senki sem az, még Ő sem, pedig neki van földi helytartója is. Te az a pocakos, kopaszodó, derékfájós, kicsit lusta srác vagy, aki az indulatait sörrel kezeli, a sört unicummal, aztán hallgatja a gyerekkorát a jutúbról. Semmi gond ezzel, a fontos, hogy mit írsz be a keresőbe. Én, akkor, hajnali öthuszonhétkor apádra kerestem, akinek olyan volt az utolsó szívdobbanása, mint egy beszt of a hatvanas évekből. Egyetlen mély hangban benne volt minden, ami szar volt, ami pont jó, és ami csodálatos lesz.

szöveg: Varga Imre

fénykép: Syporca Whandal

MAGYAR NEMZETI VÍZÖZÖN

A 35. SZÁMLA

Mindent elárasztó vízben (változatos felhőszakadásokban és monoton verítékemben) gázolok törzskocsmám felé, abban a szilárd hitben, hogy végre előadhatom meghökkentően eredeti elgondolásomat a Magyar Mámor drámairodalmáról, azon belül is egyik legfurcsább, ám alig valaki (kivéve SPIRÓ GYÖRGY és nemrég elhunyt dramaturg barátom, SZEKÉR ANDRÁS) által ismert üde leheletű bohózatáról, CSEPREGHY FERENC *A vízözön* című NOÉ-drámájáról, mely igen csak aktuális lehetne a jelenlegi magyar kormány elemekörtani elemzésében, mely rezsim az úgynevezett vizes vébé révén kívánja a saját maga által elképzelt és megerőszkolt Európájába becsatornázni és behajózni önmagát, kijelentve, hogy ez lesz „minden idők legnagyobb, leglátványosabb megnyitója”, mintegy kárpótlási vizes jegy gyanánt az „álomgyilkosok” révén lemészárolt olimpiáért, minek kormányzati örömeire valóságos vízözönnel lepte meg a fővárosnak az olimpiától elbitangolt közönségét, és hogy az élménysport teljes értékű legyen, minden létező közlekedési útvonalat le-el-bezárt az egyszerűen csak közlekedni vágyó magyar emberek előtt. Szóba került állítólag, hogy a metró alagútjait (ha már másra amúgy sem használhatók) ugyancsak vízzel árasztják el, így éjszaka is vidáman csápolva – azaz úszva – lehet majd eljutni Pestről Budára (vagy viszont); és aki munkába igyekszik, az a szájában tartva, mint NAGY LÁSZLÓ a szerelmet, viszi majd át céges laptopját a túlsó partra. Ám két kábelt nem sikerült megfelelően összedugni, így ezt a tervet elvetették, pedig az alagútba, a netán

a fővárosba látogató külföldiek előtt ideiglenesen már beköltöztették a magyar politikai „Ki nevet a végén” vezető plakátját. Az élmény valóban teljes: az Ország-ház érckakasairól is toronyugrók bukfaceznek a vízbe; a szinkronúszók egy ütemben haladnak a HÉV-vel és poétikus karokkal integetnek a farkukat behúzó civileknek; a buszok és villamosok ajtaján víz dől ki a megállóba, „és megfulladunk, ha majd emberek hangja szólít”; a szelídített vízilovak és közmunkások által vontatott díszdereglyén érkezik majd a jelenlegi magyar miniszterelnök és a jelenlegi magyar celebsűrhe a megnyitóra; és amikor mindezt át gondolom, egy ismert hungarozsidó milliárdos arcképével díszített vízilabda repül el a fejem fölött, és azon kapom magam, hogy szinte már a néhai rossz író, ám annál hatásosabb pamfletista SZABÓ DEZSŐ vértolulósos modorában fogalmazok, és csak akkor lépek némileg túl e szellemi kocsmán, amikor bezuhánok törzskocsmám ajtaján, hogy megtartsam döntőnek ígérkező előadás-sorozatomból nyitányát a Magyar Mámor és a Magyar Bohém történelmi alakváltásairól.

De ugyan ki lenne képes szavakba önteni meglepetésem, amikor azt kell látnom, hogy egy poharakkal szépen megrakott asztal előtt NEMETSCHÉK áll, és széles mozdulatokkal csapolja egy földön terpeszkedő, süldőmalac-méretű hordóból a vizet, miközben így szónokol: – Bár kissé megkésve érkeztem ide, hiszen Wien városában június 23-án rendezték az úgynevezett *Trink'wassertag* ünnepséget, mely a bécsi ivóvíz dicséretét zengi, dallal-táncsal, ahogy az ebben a *singende-klingende* városban dukál. De nekünk, hamisítatlan

bécsi gyerekeknek meg is van az okunk a büszkeségre, hiszen amikor a mostani rekkenő hőségben például Róma városában egyre-másra zárják el a nyilvános kutak csapját, nálunk már 900 ingyenes ivókút áll a hozzánk látogatók rendelkezésére. És amint azt Önök is bizonyára tudják, az első nagy vízvezeték-rendszert, mely a hűvösen tiszta források remek minőségű vizét szállította Bécsbe, FERDINÁND császár építtette ki az 1830-as években, és aztán a mi FERENC JÓSKÁNK adta át 1873-ban a bécsi világhírláttól az I. Bécsi hegyiforrás-vízvezeték (I. Wiener Hochquellenwasserleitung), mely majdnem 100 kilométer hosszú kigyóra nyúlt. Csoda, hogy a Rax és egyéb hegységek isteni tisztaságú vize még ma is ott csobog a bécsi lakásokban, így aztán ne csodálkozzanak, hogy egyáltalán nem is vásárolok ásványvizet, ugyan minek is tenném, amikor a lakásom csapjából, TÁLTOS uram, bartóki tisztaságú forrásvíz zubog be fogam kerítésén, hogy aztán hűs mesékkel nyugtassa gyomromat. És most, íme, egy kis hordónyi a nedűből, járuljatok hozzám és fogyasszátok! És azt remélem, FILOLÓGUS uram, mint Wien városának nagy ismerője és barátja szintén elismeri, hogy ma kétség-telenül vizes nap van, amikor tartózkodnunk kell az alkoholos tartalmú italok fogyasztásától.

– Tartózkodni?! – kiált fel a FIZETŐPINCÉR szűrt vadkanként, mint ZRÍNYI. – És akkor ki fog itt fogyasztani? „Hasonlatossá lettem a sírba szállókhoz; olyan vagyok, mint az erejét vesztett ember. Körülvettek engem, mint a vizek egész napon; együttesen körülöveztek engem” (*Zsoltárok*, 88:5 és 18). Víz-et prédikálnak és vizet isznak?! És ki fizeti meg az én költségeimet?!

– Ugyan már, kocsmáros uram. Miért kéne tartózkodnunk? Hol van ez megírva? A Könyvben biztosan nem. Mert mit mond a *Zsoltárok*, 18:17 passzusa az Úr szabadító karjáról? „Lenyúlt a magasból és felvett engem, és kivont engem a nagy vizekből...” És miért kéne tartózkodnunk egyébként is? *Ezeknek?*! – üti fel fejét a SZTAREC vodkás pohara mélyéből, és mutatóujjával felfelé bök. – Csak mert *ezek* teljes gát-lástalansággal öntik önökre, magyarokra a legigazabb és egyetlen valós magyarra maszkírozott vízfejük összes zagyválékát? A sport egyébként is az emberiség alja tevékenysége, ráadásul valóban a nép ópiuma és illetéknéppen valláspótlék. Plusz, különösen manapság a lopott pénz áramlásának leginkább rejtett csatornája. Hogy is írja MIHAIL BAKUNYIN? Így: „Mindennél lopnak és pénzért törvénytelenések sorát követik el, Franciaországban és Angliában is, Németországban ugyancsak. De Oroszországban, ha nem tévedek, sokkal többet, mint más államokban. Ám Nyugaton a tolvaj ritkán bújhat le, mert ezer szem figyel, és könnyen leleplezi. Oroszországban viszont előfordulhat, hogy mindenki ismeri a tolvaj gazembert, az

elnyomót, a törvény lábbal tipróját, mindenki ismeri, de mindenki hallgat, mert fél”, hölgyeim és uraim! – hömpölyög tovább a SZTAREC. – Mert fél! Mert retteg! Mert a felettesek is hallgatnak, mert ők is félnek. Helyettesítsék be Oroszország helyébe a maguk jelenkori országának nevét, és máris megkapják a le-sújtó, ámde felettébb igaz végeredményt. És ilyen közegben szinte lehetetlen elkerülni, hogy ne váljék tolvajjá az ember. Mivel mindenki lop körülötte, a szokás neki is természetévé válik, és ami eleinte bűnnek, megvetendő tettetnek, netán szégyennek számított, az teljesen természetessé, szinte hétköznapivá lesz. Másodszor, folytatja BAKUNYIN, az alárendelt maga is kénytelen valami ajándékot vagy sápot adni a feljebbvalójának. Végül – és ez is roppant lényeges mozzanat – folytatja az MIHAIL BAKUNYIN-om, azért is tolvaj szarháziává válik a becsületesnek született ember, mert ha valaki a fejébe veszi, hogy megmarad a tisztesség ösvényén, akkor a társai, főnökei meggyűlölik, lenézik vagy kigúnyolják; először kikiáltják csodabogárnak, különcnek, összeférhetetlennek, végül élhetetlen idiótának, és ha semmit sem változik az illető, már rá is sütik a liberális, a szabadgondolkodó bélyegét; míg teljesen el nem tapossák, és el nem söprik az útjukból, és egyáltalán a föld színéről. A lopás, a törvénytelenkedés az elnyomások különféle formája él és virul Oroszországban, akár az ezerkarú polip – verhetik, vagdoshatják, soha nem pusztul el. Helyettesítsék be most...

– Na, de ennyi elég is – jelenti ki a maga higgadt hangján a VÁNDORFILOZÓFUS. – Látom, kegyed minden gond nélkül átvettél tőlem a behelyettesítés módszerét. De kérem, ne alkalmazza mechanikusan. Mindamellet persze egyetértek önnel a sport és a pénz kapcsolatának elemzésében, és mivel semmiképpen sem szeretnék sportszerű életmódot folytatni, magam is rendelnék inkább egy finomabb whiskyt, de örömmel kortyintok mellé egy pohárával a remek bécsi vízből.

– Csatlakozunk mi is örömmel – susogja SZABÓ ERVINNÉ – azzal egy kisebb korsóval odalép NEMETSCHEK és a hordója elé, hogy csábos hangon nyilazza rá kérdését: – *Aber, mein Bester*, hol kérik az éji homályban bécsi meghívása? Hiányzik. Szeretnénk látni, hol helyezkedett el, hogyan él a váratlanul nyakába hullott örökségből a hosszú, gyámságban töltött évek hányattatásai, törődései után, kívánnánk egy pohárával üríteni a Wienben nyilván virágba borult külső és belső egészségére. Már hónapok óta lebeg az ügy, mi több, tántorog.

– *Lieber spät als nie* – mondja somolyogva NEMETSCHEK. – Még nem jött el az én órámm... Még nem ütötte el FILOLÓGUS uram.

– Helyes, csak mértékkel, *mein lieber Herr*, NEMETSCHEK uram – veszi át a szót a VÁNDOR-

FILOZÓFUS. – Látom, magának *eindeutig* jót tett Wien, hiszen maguknak, magyaroknak egyébként sosem volt erősségük a mértékek tartása. – Kint tombol a kánikula, a maguk úgynevezett közszolgálati csatornájának riportere a magyar mámor nevében holtrészen jelentkezik be egy halászléfőző versenyről, és azt olvasom, hogy a jelenlegi magyar forrásminiszter a birkapörkölt-olimpiáson szónokolt, és azt bizonygatta a Magyar Mámorról, hogy ez:...

De mielőtt idézhetne jegyzeteiből, SZABÓ ERVINNÉ felcsapja céges, a Magyar Művészeti Alkotóháztól kapott könyvtárosi laptopját, és már olvassa is: „Mélyen és magvasan kulturális dolog, több száz éves agyar hagyomány, és tulajdonképpen benne van minden, ami a kultúrához tartozik, mert ugye benne van... Ugye, előtte illik egy tiszta forrásból eredő pálinkát meginni, úgyhogy benne van a... , utána meg egy pohár bort, vagy kettőt, vagy hármat... , úgyhogy benne van a borkultúra is. Tulajdonképpen, ha továbbmegyünk az emberi magasforrások minisztréliumának, ugye, egész portfóliója benne van, mert dejszen azt a kibaszott vaslábst emelgetni, ugye 40 kiló, az sport. Az is benne van, aztán még mi is van nálunk? Ja, oktatás. Az izé... szoktatásügy is benne van, mer há' tovább kell adni a receptet a következő gennyerációnak, évszázadokon keresztül és át. Mi marad még? Egészségügy. Hát ugyebár, aki jól étkezik, az nem lesz beteg. Aki rosszul fal, az meg gyorsan hal, ahogy a költő mondja, ami mégis kultúra, vagy mi. Mert annak a fal adja a másikat. Ugye, és akkor azt meg kell gyógyítani. Gyergyógyítani. Úgyhogy az egészség is része a birkagyőzfesztiválnak. Akkó' maradtak még az egyházi ügyek, de a papok jól imádkoztak, mert szép idő van, szóval meg is van az egész csoportfóliója a minisztréliumnak, minimisztériumnak...”

– És én még a ROLLING STONES-t vártam ide – nyög fel a TÁLTOS, és azzal felhörpinti harmadik fröccsét.

– Helyette viszont kapott egy kövér négert... – röhög a SZTAREC.

– Meg azt, hogy *fuck you*... mondom jégkocka-hideg hangon. – De sokkal irtóztatóbb az egész. Olyannyira...

– Olyannyira – vág belém a ma különösen habzó TÁLTOS, miközben felhörpinti negyedik fröccsét –, hogy ide valami radikálisabb javallat kell. Mégpedig egy vizes performance, mely ARANY JÁNOS *Hidavatás* című örökbeccsű költeményének felhasználásával újjáavatná a különféle rendszerekben bemocskolt hídjainkat. Álljanak elő az önkéntes öngyilkosok, és a magyar közszolgálati televízió által élőben közvetített adásban ugorjanak a Margit hídról a vízbe, jelképes halálukkal úgyszólván megtisztítva a hidat és vizet. És már hallom is a szónoklatot:

„Egy híd avatására gyűltünk össze ma itt. Ünneplés akarás és magasztos szándék vezettette ma ide sitős lépteinket, az előttünk daliás-egyszerű pompájában nyújtózó, már régóta rólunk álmódó HÍD újjáavatásának gondolata. Célunk immár nemes, óhajunk egyenes, döntésünk találkozik a mostanában boldogan öntudatára és önerejére ébredő nemzet alulról szerveződő össznépi érzelmeivel; vagyis nem a léha szóvirágok délibábos görögtűzijátékának színpompás varázs-szőnyegét kívánjuk most az Önök országépítésben már kissé fáradt lábai elé teríteni; nem is a hübelebalázsoló nagyotmondás matyóhímzés-tarka szónokiasságának hétmérföldes mellékmondataival kívánjuk elzsongítani az Önök némi kurucos göggel egyre magasabbra emelkedő fejét; bár tudván tudjuk és hiszvéen hiszszük, hogy e zöldmoha-szakállas, nagyapóhátú, bölcs brummogású híd nagyon is rászólgálna dicséretünkre. Újjá kell avatnunk e Hidat, mert az elmúlt rendszerben bepizkolódtak, bemocskolódtak történelmi kopásai, eleink lábnyomát újraposta sok-sok hívatlan, közénk tolakodó idegen láb, őseink karfáját becéző simogatása elrongyolódott, elhasználódott idegen kéznyomok átizzadt fogdosásai alatt. Újjá kell lépkednünk tehát bárdolatlanul megszenteltelenített köveit, újjá kell simogatnunk tehát idegen tenyerek foltos érintéseit. Vajha terebélyesedne országos mozgalommá mostani szerény kezdeményezésünk! Vajha újjáavatódna összes hidunk!”

– Csakhogy ezt nem maga vizionálja, TÁLTOS uram, hanem idézi, vagyis lopja, mint TOLDI a vendégoldalt, vagyis a vendégszöveget, mégpedig KOMPOLTHY ZSIGMOND 1992-es performance-forgatókönyvéből, melynek alapján Gyulán, a szabadtéri játékok keretében valóban újjáavattak egy mintegy három méter hosszú hidat MÁTÉ GÁBOR és SCHLANGER ANDRÁS rendezésében – jelentem ki határozottan, és még két deci rizlinget hígtok a bakfisosan pajk' bécsi vízzel.

– Lebuktunk, FILOLÓGUS uram – mondja le-sütött szemmel SZABÓ ERVINNÉ. – Bevallom, én találtam a szöveget a neten, az uram csak megtanulta. Csak magának akartunk kedveskedni, ha már mostanában úgy elfeledték...

– Ami dicséretes dolog, különösen ennyi alkohol után – felelem. – De ha rajtam múlna, nem ezt a szöveget, hanem SZABÓ DEZSŐ hörgését üvöltetném hangszórókon át a jelenlegi kormány tagjainak és híveinek, és egyáltalán az egész ország fülébe, ama pamfletjét zengetném a sportcsatornákon, melyet az 1936-os berlini olimpia alkalmából írt. Nem rokonszenvezem a szerzővel, de ezúttal kénytelen vagyok meghajolni előtte, hiszen már az írás kezdete is felér egy halom vizes lepedővel: „Ez év augusztusában csodálatos boldogságözön szakadt Pannónia szibbadtságaira. Az ezeréves Hunnia néni, egyesítve a delirium tremens,

a Vitus-tánc és a tavaszi csókra gerjedt kecske minden örjöngő mozdulatát, felemelt szoknyával, hisztérikus visításokkal táncolt egy még nem látott arányú karnevált. A tömegek, mint márciusi szaglásra gyűlt kutyák fajfenntartásra gyűlt arccal verődtek össze a rádió hangszórói köré; a házak szélnek bontották zászlóhajukat s a Kettős Kereszt és a Mógén Dove cvikipuszit tangózott az egybezuhogott szívek fölött.”

– Ez már döfi! – üvölti a SZTAREC. – Erre igyunk egy kis vodkás vizet. Ha most augusztus helyébe behelyettesítik júliust, Pannónia helyébe pedig... De szerintem értik, mire gondolok...

– Annál is inkább, mivel a Führer, mint júliusban a jelenlegi magyar miniszterelnök, augusztusban ugyancsak elrendelte, hogy az olimpia idejére távolítsák el a zsidóellenes plakátokat Berlin utcáiról – mondja NEMETSCHEK. – De ez persze merő véletlen.

– Persze, az – mondom a jéghideg vízzel teli pohárral a kezemben. – Mint a továbbiak is: „ez a veszett testkultusz: tatárjárás a kultúra ellen s az általános kultúra gyors fokozatú leromlását jelenti. A tömegek tízezrei nem a könyvhöz, nem a Bartók-Kodály bemutatókhoz, a gondolat és szépség csodáihoz csődülnek, hanem a szuszogáshoz, a lihegéshez, a kupánvágáshoz. A közélet, a történelem izombarokk vad Olympiászává válik”.

– Úgy van! – üvölti NEMETSCHEK. – Nesze neked bartóki tiszta forrás!

– Miért neki? – üvölti a TÁLTOS. – Nekem! Nekünk!

Én meg folytatom: „És hiába a könny, a jajgatás. A boks, a rúgás, a lihegés, a kupánvágás korszakot alkotó örömei, mint elhájasodott henteslegények el-

állják Hungária füleit. És nem nyúl kihúzó kéz a halál vak özönében fuldoklók felé. Dögöljenek meg, ha nem tudnak élni. Hiszen még vízipótlózni sem tudnak. Nem azóta durvult el eddig ismeretlen mértékben a közéleti harc és maga a nemzetközi politika is, amióta a közélet aranyásói, gengszterei, analfabéta kalandorai a sportéletből szakadnak a nemzetek nyakába? És az odacsődülő száz és százezernyi tömegek a sportkéj roppant onániájában a rúgásra, öklözésre, megfojtásra felkergetett vér gyilkos szádizmusával feszülnek a végső eltiprás felé. Ó, a keresztény vallás-erkölcsi alapon nyugvó társadalom kiöklözi, kitapossa, kitiporja a Szelíd Krisztust a csókból fakadó ember gyermekéből”.

– És pénz dolgában sem álltunk rosszul, már akkor sem – mondja SZABÓ ERVINNÉ, és már olvassa is a képernyőjéről: „Hány kis magáncsatornát lehet fúrni ahhoz a pénzzuhataghoz, mely ebből az egyetemes sport-ámokfutásból egybeverődik! Már pedig: a telt kassza mindennek fölött döntő érv”.

– Lopnak és mindig is lopni fognak – harsogja a SZTAREC, amikor hangját túlzengi a magyar tűzijáték kirobbanása, és a magyar giccsfénytengerben a bűnös Budapest egére pimaszul felszikkázik fölöttünk a lézerfáklyából összeálló nemzetiszínű üzenet: *Fizesetek! Ez a 35-ik, pontosan 3,5 milliárdra rúgó számla!*

■■■

Bán Zoltán András (1954): irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a *Beszélő* és a *Magyar Narancs* szerkesztője. Legutolsó kötete: *Giccs, Kalligram*, 2016.

N O É
V E N D É G
L Ö J E